

XXVIII. évfolyam, 5. szám

2021. november 15.

PRIETENIA

PRZYJAŹŃ

ПРИЯТЕЛСТВО

URTÁSISJÉ

PRIJATELSTVA

PRIATELSTVO

ДРУЖБА

PRIJATELSTVO

FREUNDSCHAFT

ΦΙΛΙΑ

ПРИЯТЕЛСТВО

ԲԱՐԵԿԱՄՈՒԹՅՈՒՆ

AMALIPE

ПРИЯТЕЛСТВО

BARÁTSÁG

KULTURÁLIS ÉS KÖZÉLETI FOLYÓIRAT

BARÁTSÁG

Magyarország népei
kölcsonös megismerkedését szolgáló
folyóirat

Megjelenik hatszor egy évben.

Alapította 1994-ben:

Ember Mária és Mayer Éva

Kiadó:

Országos Nemzetiségi Önkormányzatok Szövetsége

A kiadásért felel:

Hollerné Racskó Erzsébet elnök

Felelős szerkesztő:

Mayer Éva

Olvasószerkesztő:

Hegedűs Sándor

Művészeti szerkesztő:

Szélpál Éva

A szerkesztőség postacíme:

Barátság szerkesztősége

1519 Budapest, Pf. 452.

Telefon: 203-2858

E-mail címeink:

baratsagujsag@gmail.com

eva.mayer@nemzetisegek.hu

ISSN 1218-0149 (nyomtatott)

Előfizethető az Országos Nemzetiségi

Önkormányzatok Szövetsége

Barátság folyóirat számlaszámán:

11743057-26413457

OTP Bank Dél-dunántúli Régió,

7570 Barcs, Séta tér 5.

Előfizetési díj: 1 évre 3000 Ft

Terjeszti az ONÖSZ

és a Lapker Zrt.

Nyomdai előállítás:

Croatia Nonprofit Kft.

Felelős vezető:

Horváth Csaba ügyvezető igazgató

www.croatia.hu

ISSN 2061-0718 (Online)

Online szerkesztő:

Domainsector Kft.

<http://nemzetisegek.hu>

E lapszámunk megjelenését

a Miniszterelnökség

Egyházi és Nemzetiségi Kapcsolatokért

Felelős Államtitkársága,

a Közhazsnú Hermann-Niermann Alapítvány,

az Országos Horvát Önkormányzat

és a Bethlen Gábor Alapkezelő

támogatta.

Matzon Ákos alkotásaiból

Kármentő (akril, vászon, fa, relief, 150x150x8 cm, 2020-2021)

Ómega olló Ω-X (akril, vászon, tükör, relief, 2020)

Címlapunkon: **Matzon Ákos: Piramis**

(akril, fa, karton, relief, 90x90 cm, 2015)

Támogatások ünnepélyes átadása a Parlamentben

Tudósításunk a 10503. oldalon olvasható!

Gohér Krisztina, Kiss Andrea, Soós Lajos/MTI felvételei

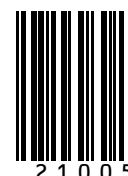

Húszéves a Croatica

Cikkünk a 10504. oldalon olvasható!

Ára: 300 Ft

Nemzetiségi intézményfenntartók támogatása

A kormány partnerként és barátként is tekint a nemzetiségekre – jelentette ki a Miniszterelnökség egyházi és nemzetiségi kapcsolatokért felelős államtitkára október 28-án az Országházban. Soltész Miklós a köznevelési intézményeket fenntartó helyi nemzetiségi önkormányzatok jövő évi kiegészítő támogatásának kihirdetésekor tartott ünnepségen elmondta: a kormány és a nemzetiségek olyan összefogásáról van szó, amely a nemzetiségek részéről a felelősségvállalást, a kormány oldaláról pedig a feltételek biztosítását jelenti.

A nemzetiségek 2010-ben megkapták a lehetőséget a megmaradásra és az erősödére is, ami „hihetetlen felelősséggel jár”, de egyben lehetőség is – emelte ki. Az államtitkár közölte: *jövőre 67 nemzetiségi köznevelési intézményt támogatnak 1,719 milliárd forinttal, ebből felújításokat, bővítéseket, korszerűsítéseket valósíthatnak meg nemzetiségi bölcsődék, óvodák és iskolák.* Az érintett 51 fenntartóból 47 német, 1-1 horvát és román, 2 pedig szlovák helyi nemzetiségi önkormányzat.

Soltész Miklós szolt arról, hogy 2010-ben a helyi nemzetiségi önkormányzatok még öt intézményt tartottak fenn, ma már 72-t. Az országos és a helyi önkormányzatok 2010-ben együttesen 12 intézményt, jelenleg 100-at tartanak fenn. A támogatás összege 2010-ben 123 millió forint volt, és tíz év alatt 550 beruházást támogattak több mint 12,5 milliárd forintból – mondta.

Ritter Imre, az Országgyűlés német nemzetiségi képviselője emlékeztetett: 2014-ben volt először lehetőség arra, hogy a nemzetiségek parlamenti képviselést kapjanak. A nemzetiségek jogairól szóló törvény 2020-as módosítása után nemcsak a vagyongazdálkodási, hanem a tulajdonjogot is átveszik az intézményfenntartó helyi nemzetiségi, illetve az országos önkormányzatok – mondta, hozzátéve, ez 80 százalékban már sikerült is.

Ritter Imre kiemelte: „beleszólásunk van a saját életünkbe, olyan lehetőségeink vannak, amelyek korábban nem voltak.”

(MTI)

Színes képösszeállításunk a hátsó borítón látható.

Soltész Miklós köszöntőjét tartja. Fent balról jobbra: Paulik Antal szlovák szószóló, Ritter Imre képviselő és Kreszta Traján román szószóló

Gohér Krisztina felvétele

TARTALOM

KÖZÖS EURÓPÁNK

Húszéves a Croatica	10504
A mindennapok élő részévé tenni a múlt örökségét – Interjú Martyin Emíliával	10507
Több évtizedes hagyományok továbbéltetése a cél Véménden	10516
Kincsek az értéktárakból	10519
Varga Ilona: Joka VII.	10529

TANULMÁNY

Sós Gabriella: A magyarországi német temetők jellemzői – Historiográfiai áttekintés (részlet)	10542
---	-------

KÖNYV

Örök várakozás – Tűnődések Bárkányi Valkán Zoltán legújabb, kétnyelvű rövidpróza kötetén	10550
Bárkányi Valkán Zoltán: Majd, majd... (Zsembery Teréz fordítása)	10553

HÁZAINK TÁJA

Komatálak	10556
INHALT, CONTENTS	10558

BORÍTÓINKON:

Matzon Ákos festőművész alkotásaiból válogattunk, együtt ünnepelünk a 20 éves Croaticával és a Parlament Felsőházában az intézményfenntartó nemzetiségi önkormányzatok képviselőivel.

Húszéves a Croatica

Együtt ünnepelte a Croatica Kulturális, Információs és Kiadói Nonprofit Kft. fennállásának huszadik, a Hrvatski glasnik horvát nyelvű hetilap születése harmincadik évfordulóját októberben. A jeles alkalomból tartott rendezvényen **Mladen Andrić**, a Horvát Köztársaság magyarországi nagykövete, **Gugán Iván**, az Országos Horvát Önkormányzat elnöke és **Horváth Csaba**, a Croatica ügyvezető igazgatója, valamint **Blazetin Branka**, a Hrvatski glasnik és a Croatica Médiaközpont felelős főszerkesztője mondott megnyitó és üdvözlő beszédet. **Dr. Balily Szilveszter**, a Magyarországi Horvátok Tudományos Intézetének munkatársa a rendszerváltás utáni magyarországi horvát könyvkiadásról tartott előadást, majd dokumentumfilm (TV Croatica) ismertette a harmincéves a Hrvatski glasnikot. Az ünnepségen díjak átadásával ismerték el a munkatársak hűség és kitarító munkáját. A Croatica-jubileum alkalmából Horváth Csaba ügyvezető igazgatóval beszélgettünk az előző két évtized eredményeiről, a kiadó mindig megújuló, bővülő tevékenységi köréről és terveiről.

– A kiadó húszéves „születésnapja” nemcsak a horvát, hanem valamennyi nemzetiség számára fontos esemény, hiszen a Croaticánál jelenik meg a legtöbb nemzetiségi kiadvány, könyvek, hetilapok, folyóiratok. Meddig kell visszamenünk az indulásig, és hogyan kapcsolódik a kiadó a Hrvatski glasnikhoz, a horvátok hetilapjához?

– Húsz évre tekinthetünk vissza, 1999-ben hozta létre az Országos Horvát Önkormányzat és a Magyarországi Horvátok Szövetsége a Croatica Kulturális, Információs és Kiadói Kft-t. Apportként hozta be a szövetség a horvát újságot, a Hrvatski glasnikot. Akkor még Nagykanizsán volt a szerkesztőség és Horvátországban nyomtatták a lapot. Atvettük a munkatársakat, s fél év után Budapestre hoztuk a szerkesztőséget és a nyomtatást is. A Nagymező utca 49.-ben, a szövetség tulajdonában levő épületben, egy teljesen üres ingatlanban kezdtünk 2000-ben. A minisztériumtól átvettünk néhány tankönyvet, ami a Tankönyvkiadó, illetve az Etnikum kiadó tulajdona volt, s ezek további gondozásával kezdődött el kiadói tevékenységünk. Tizennyolc éven keresztül adtunk ki tankönyveket, amíg 2019-ben a minisztérium megvásárolta a kiadási jogokat, s így azok elkerültek tőlünk. Kétszáznál több tankönyvről volt akkor már szó, amiket mi fejlesztettünk ki nemcsak a horvát, hanem a többi nemzetiség számára is. A tankönyvek mellett egyéb segédanyagok, DVD-k is voltak, tehát komplex anyag került át a minisztériumba.

– A magyarországi nemzetiségek közül a horvátok rendelkeztek elsőként saját kiadóval. Hogyan terjedt ki a kiadói, nyomdai tevékenységük a többi nemzetiség kiadványaira, miként vált a Croatica az ő kiadójukká is?

– Apránként kezdtük fejleszteni a nyomdánkat. A többi nemzetiséggel a tankönyvek kapcsán kerültünk kapcsolatba. Akkoriban ezekkel a kis példányszámú tankönyvekkel nem nagyon foglalkozott a Tankönyvkiadó. Megjelentek az uniós forrásokból táplálkozó tankönyvfejlesztési programok, ezek nagy részét mi nyertük el, mivel a Tankönyvkiadó nem pályázott. A sajátunk mellett a német, szlovén, ruszin, román, görög, bolgár és cigány közösség tankönyvei is nálunk jelentek meg. Azután a tankönyvek mellé jöttek az egyéb könyvek, folyóiratok, hetilapok nyomdai feladatai is. Így kerültünk kapcsolatba a nemzetiségi önkormányzatokkal, ami a mai napig is működik. A kiadói tevékenység tehát szinte a kezdetektől nemcsak a horvátokra korlátozódott, elég sok könyvet adunk ki a többi nemzetiség nyelvén is.

– Hogyan és mikor jutottak a mostani, Lónyai utcai ingatlanba?

– A Nagymező utca 49.-ben a nyomda az első emeleten működött, ami nehézkessé tette a szállításokat. 2010-ben vettünk egy másik ingat-

Mladen Andrić

lant a Nagymező utca 68.-ban, ami önálló, 700 m²-es épület volt. Abban már a földszinten volt a nyomda, ami nagy könnyebbség volt az előzőekhez képest. A következő nagy lépést annak az ingatlannak az értékesítése, és a jelenlegi megvásárlása jelentette, ahol szintén a földszinten van a nyomda, emellett itt működik a Croatica Média Központ, a Hrvatski glasnik, a Croatica rádió, a Croatica Tv szerkesztősége, stúdiója is.

– *Mennyire változott meg a kiadó tevékenysége az elmúlt két évtized alatt? Milyen könyveket és kiadványokat emelne ki, amelyek a Croaticánál jelentek meg?*

– Tankönyveket már nem gyárthatunk, maradtak tehát az egyéb kiadványok. Vannak horvát nyelvű könyveink: magyarországi horvát írók-költők művei, illetve magyar-horvát kétnyelvű kiadványok, melyeket magyarról horvátra fordítunk. Elsősorban gyerekkönyvekről van szó. A József Attila-díjas *Devecseri* Lászlóval van együttműködési megállapodásunk, az ő műveit fordítjuk horvátra, és van egy négy nyelvre fordított könyve is. Horvátországi írók műveit is igyekszünk lefordítani és megjelentetni magyarul. Van horvátországi kiadóval közös kiadványunk, ami elsősorban nem üzleti szempontból jelentős, hanem azért, mert fontos, hogy ezek a könyvek is megjelenjenek.

Pillanatnyilag a legnagyobb bevételi forrásunk a magyar-horvát nagyszótár kiadása. Horvátországból beszerezzük a párját is, ami egy államközi megállapodás formájában készült el. A szótár egyik darabja Magyarországon került szerkesztésre és gyártásra, a másik Horvátországban. Mi behozzuk és párban tudjuk értékesíteni a nagyszótárakat.

Szintén jó döntésnek bizonyult az 1892-es első horvát-magyar, magyar-horvát szótár reprint kiadása, sokan érdeklődnek iránta. Megjelentettünk egy óvodásoknak szóló képes szótárt horvát-magyar nyelven, ezek a legkeresettebbek.

Sok könyvet adunk ki a szlovák közösségnek is. A német, szlovák, horvát kalendárium szintén nagy példányszámban jelenik meg. Saját hetilapunk mellett nálunk jelenik meg a *L'udové noviny*, a *Neue Zeitung*, valamint az ukrán, ruszin folyóiratok és a *Barátság* is.

A digitális nyomtatásnak az a jó oldala, hogy bármikor ugyanazt a minőséget tudja biztosítani, nem függ a példányszámtól, akár egy vagy két darabot is ugyanabban az árban tudunk kinyomtatni.

– *A kiadói és nyomdai tevékenység mellett milyen változást, újdonságot hozott, amikor médiaközponttá alakultak?*

– Továbbra is a kiadás a fő profilunk, bevételi lehetőségünk ebből van. A médiaközpont az országos önkormányzaton keresztül kapott költségvetési támogatásból működik. 2005-ben hoztuk létre az első nemzetiségi internetes rádiót, *Gohér* Krisztina szerkeszti. A működőképességét illető kezdeti bizalmatlanságot hamar megcáfoltuk: néhány hónapon belül az egész világon hallgattak már bennünket Japántól az arab félszigetig, még az Egyesült Államokból is jöttek visszajelzések. A kor és a technika mára túlhaladta ezt az internetes rádió formátumot, keressük a lehetőségeket, hogy továbbfejleszthessük.

Az elmúlt héten megkeresett a horvát állami televízió határon túli részlegének vezetője egy együttműködési megállapodási javaslattal. Frankfurtból is jelentkezett az ottani horvát televízió, hogy együttműködés keretében átvesznek tőlünk anyagokat. Ha ezeket a kapcsolatokat tudjuk fejleszteni, abban nagy jövőt látok. Többletbevételt azonban sajnos nem jelentenek.

Két-három éve próbálkozunk a youtube-csatornával, amit az Országos Horvát Önkormányzat évente másfél millió forinttal támogat, az idén pedig a központi költségvetésből is kaptunk rá tízmillió forint támogatást. Így most már két főállású munkatárs hetente öt-tízperces anyagokat készít. Megpróbáljuk lefedni azokat a területeket, ahová a

Gugán Iván

Horváth Csaba

Blazsetin Branka

nagy tévé nem küld tudósítókat. Munkatársaink sokat dolgoznak, rengeteg helyszínre mennek, nagyok a távolságok, több száz kilométert utaznak, tehát időigényes ezeknek a műsoroknak az összeállítása. Ennek ellenére szívesen ellátogatunk a legkisebb településre is, ha olyan rendezvény van, ami fontos számunkra. E terület továbbfejlesztésében is lehetőséget látok.

– *Hogyan értesülnek az emberek ezekről az újabb média-elérhetőségekről?*

– Próbálunk nyitni: az idősebb nemzedék olvassa a lapunkat, a fiatalabbak inkább a facebookon, illetve a youtube-on követik. Olyan technológiát próbáltunk kitalálni, hogy mindenfelé eljusson, mindenkinek elérjünk. A Croatica azzal, hogy a munkatársai a régióban minden rendezvényen ott vannak, „személyesen” megjeleníti magát. Az újságíró, aki elkészíti a riportot, megírja a tudósítást a helyszínről, készíti a rádióknak is riportokat, s ha szükséges a kamera mellett is ő készíti az interjúkat. A helyszínen próbálunk tehát belopakodni a horvát otthonokba, hogy kövessenek bennünket, és ez jó eredményt hoz. A fiatalok részéről is sokan követnek bennünket a facebookon, szép számmal regisztráltak a youtube-csatornánkon is, meg vagyok elégedve ezzel. Kollégáink mindent megtesznek ezért a személyes jelenlétükért.

– *Mennyiben járul hozzá a Croatica tevékenysége a nyelv megőrzéséhez?*

– Úgy veszem észre, mostanra felnőtt egy generáció, amelyik jobban érdeklődik az anyanyelve iránt. Az ő gyerekeik is fognak valamilyen szinten beszélni horvátul, ha nem is az irodalmi nyelvet, a kultúra azonban mindenképpen beléjük ivódik. A helyi nyelvet egyre többen használják a fiatalok is. A 90-es évek elején tanárként nagy ellenállást tapasztaltam a tizen- és huszonévesek részéről, nem akartak megszólalni az anyanyelvükön. Most már ők kezdeményezik, hogy horvátul beszéljünk, az ő gyerekeik, unokáik kerülnek be a pécsi, szombathelyi, budapesti oktatási központokba, tehát jó irányú az elmozdulás. Az interneten, modern médiafelületeken, külföldi munkavállalás kapcsán viszont az angollal találkoznak, és ez erős hatás, de bízom abban, hogy megmarad egy mag, amelyik megőrzi az anyanyelvét.

– *Milyen tervei vannak a jövőben?*

– Egy év múlva nyugdíjba megyek. Szeretném, ha folytatódna az a munka, ami jelenleg itt folyik, amit húsz év alatt sikerült létrehozni. Új technikákkal vagy más módszerekkel, más úton, majd az adott helyzethez igazítva, a lehetőségeket felmérve. Az infrastruktúra adott, a nyomdai termékek nem fognak kikopni, média pedig mindig lesz, és bízunk benne, hogy a központi költségvetés támogatni fogja ezt a tevékenységet. Gazdasági szempontból a tankönyvkiadás ideje jelentette a legjobb időszakot, az tette lehetővé a későbbi fejlesztések megvalósulását. Most egy jelentős új kihívás áll előttünk: az Országos Horvát Önkormányzat döntése alapján itt helyben, a székhelyünk mellett vettünk két ingatlant egy szakkollégium létrehozására. A tehetséges, Budapesten tanuló horvát egyetemisták számára szeretnénk ezt a szakkollégiumot kialakítani azzal a céllal, hogy a Croatica számára is kinevelődjenek új médiaszakemberek. Ennek indítására tavasszal adja be a kérelmet az Országos Horvát Önkormányzat, addig kialakítjuk a szobákat, tanulószobákat, a közösségi terek, stúdió, nyomda már adottak. A terv szerint tíz főt befogadó szakkollégium élére egy jó vezető is kell. Célok és lehetőségek tehát vannak, bízom benne, hogy utódom sikeres lesz a megvalósítás terén.

– *A BARÁTSÁG szerkesztősége gratulál a két évtized eredményeihez, az előrelátó tervezéshez és további sikereket kíván!*

Balányi Klára

Dr. Bality Szilveszter

Színes képszeállításunk a hátsó borítón látható!

A mindennapok élő részévé tenni a múlt örökségét

Interjú Martyin Emília néprajzkutatóval

A hazai román néprajztudomány meghatározó személyiségével készült beszélgetés része annak az interjú-füzérnek, amely a Miniszterelnökség Egyházi és Nemzetiségi Kapcsolatokért Felelős Államtitkársága által 2021 áprilisában kiírt és az ELTE Román Filológiai Tanszéke által elnyert pályázatra készült. A pályázat célja szerinti identitásváltozást, adaptációs folyamatokat is feltárja a kérdező és a megkérdezett a beszélgetések során. **Martyin Emília** több évtizedes tevékenységével két nemzet, két ország kultúráját építette, építi a tudományosság, a felsőoktatási intézmények és a közgyűjtemények között.

– Gyulán született. Mi volt az a családi környezet, ami gyermekkorában körülvette? A szociokulturális és anyanyelvi közeg érdekelné elsősorban, ami a későbbiekre nézve is meghatározó volt az Ön számára.

– Valóban, a gyulai kórházban születtem, de tizennégy éves koromig Méhkeréken éltem. Nekem Méhkerék volt a „szülőföldem”, és az is marad mindörökre. Természetesen Gyula is kedves városom, hiszen itt töltöttem gimnáziumi éveimet, az egyetem elvégzése után ide tértem vissza, jelenleg is itt élek. Élhető, hangulatos alföldi kisváros, ahol lépten-nyomon szembejön a történelem. De Méhkerék, az más. A gyermekkor helyszíne. Gondolom mindenki számára fontos és meghatározó az a hely, ahol a gyermekéveit töltötte. Nekem mindenképpen. Bennem emberi arcok, történetmesék és illatok által idéződnek fel a szülőfalumban töltött gyermekévek.

Pedagógusszülők gyermekeként adott volt számomra a biztonság, a szeretet és a kulturális közeg. Rengeteget olvastam, akkor még válogatás nélküli szépirodalmi műveket, magyarul és románul egyaránt. Hatéves koromig csak románul tudtam beszélni, mert családjunkban, teljesen természetes módon ez volt az anyanyelv. Magyarul az általános iskolában tanultam meg, valahogy az is természetes folyamat volt. A másik biztos pontot az életemben a nagymama háza jelentette. Ő sütötte a faluban a templomi szertartásokhoz szükséges misekenyereket, még akkoriban kemencében, és ő volt, aki a kézimunkák drukkolását végezte, azaz denaturált szeszbe áztatott kék drukkoló festékkel festette fel a vászakra a kézimunkák előnyomott mintáit. Így a kenyér és a denaturált szesz illata mellett mindig emberekkel, főként mesélő asszonyokkal volt tele a ház. Nagyon szerettem hallgatni a történeteiket, és megszerettem az idős embereket. Csak később, gimnazista koromban, a battonyai néprajzi táborban jöttem rá, hogy az egyik kedvenc időtöltésem, a történetmesélés hallgatása, megjegyzése majd lejegyzése az egy szakmának az alapja. Addig nem is tudtam, mi az, hogy néprajz. Nagyon szerencsés vagyok, hogy ez a két, gyermekkoromat mélyen meghatározó élmény: az irodalom és a népi kultúra megismerése lett tulajdonképpen a hivatásom, miután a magyar nyelv és irodalom mellett etnográfus végzettséget is szereztem a debreceni egyetemen.

– Az 1978. évi érettségijéig a gyulai Nicolae Bălcescu Román Gimnáziumban tanult, ami az ország egyetlen román tannyelvű középiskolája máig. Milyen volt a légkör akkoriban a gimnáziumban, kikre emlékszik szívesen vissza a tanárok és diáktársai közül?

– Lehet, hogy banálisan hangzik, de én szerettem ezt a gimnáziumot. Mindenestől. A Gyula központjában lévő hajdani városháza patinás, de akkor még eléggé leromlott állapotú épületében, a mai *Mogyoróssy János Városi Könyvtárban* voltam gimnazista. A kollégiumunk pedig a város történelmi magjában feküdt, a középkori téglavárra néző udvarral.

„A másik biztos pontot az életemben a nagymama háza jelentette.”

*„...táborokban való
részvétel nélkül azt sem
tudtam volna, mi az a
néprajz.”*

Nem volt könnyű dolga a tanárainknak a harminckilenc fős osztállyal, de megérte a fáradozást, mert sokan futottak be szép pályát: orvosok, mérnökök, legtöbben pedig tanárok lettek. Akkoriban szinte minden román lakta településről érkeztek tanulók a gimnáziumba, voltak gyulai, méhkeréki, kétegyházi, eleki, pusztatollakai, battonyai, bedői osztálytársaim. Az együtt töltött négy év nagyon összekovácsolt bennünket. Persze az emberi kapcsolatok is megkopnak az idő múlásával, a sorsok változásával, de találkozáskor mindig felerősödnek az érzések, és olyan, mintha ott folytatnánk a beszélgetést, ahol négy évtizeddel korábban abbahagytuk. A sok foglalkozás, szakkör révén a középiskolában több olyan tevékenységre is módunk volt, amit nagyon kedveltem, mert élvezetesek voltak, és nagyon jó közösségformáló erejük volt. A néptáncoktatás, az irodalmi színpadi előadásokra való felkészülés, az énekkari próbák, a röplabdaedzések... Ma már szinte hihetetlen, hogyan fért bele mindez a diákévekbe.

A tanárok közül nem emelnék ki senkit, inkább azt mondanám, hogy a gimnáziumi évek számomra kellő szakmai és érzelmi muníciót adtak a tanulmányaim folytatásához. Érdeklődési körömnek megfelelően természetesen én a humán tárgyakat kedveltem jobban, de igyekeztem megfelelni a matematika és fizika órák kihívásainak is, több-kevesebb sikerrel.

– Már középiskolás korában terepmunkán bekapcsolódott a megyei múzeum néprajzi táboraiba. Mennyire volt ez alapvető a későbbi pályaválasztását illetően, s hol folytatta tanulmányait? Az egyetem oktatói közül kik gyakoroltak különös hatást Önre, akiket mestereinek is tekint?

– Ahogyan már említettem, a megyei múzeum és a Magyarországi Románok Szövetsége által szervezett táborokban való részvétel nélkül azt sem tudtam volna, mi az a néprajz. A válasz tehát egyértelmű, a néprajzi táborok terepélményei nyomán határoztam el, hogy a jogász helyett ez lenne számomra a megfelelő pálya. Az első néprajzi tábor Kétegyházán volt, de én a másodikba kapcsolódtam be, amelyet Battonyán szerveztek, akkor még kevés számú résztvevővel.

1976–1999 között huszonnégy tábort szerveztünk tizennyolc településen. A többes szám első személyt azért merem használni, mert már gimnazistaként, majd egyetemistaként, s később a múzeum munkatársaként – egy-két kivételt eltekintve – más-más szerepkörben ugyan, de minden táborban részt vettem. Sokat tanultam a táborokat vezető magyarországi és a munkába később bekapcsolódó romániai muzeológusoktól, szakemberektől. A múzeum munkatársaitól: Grin Igortól, Bencsik Jánostól, Csobai Lászlónétól legfőképpen, de fontosak voltak a Hocopán Sándor hazai román néprajzkutatótól, Kovács Ágnes népmesekutatótól, Ioan Godea néprajzostól, a bukaresti Szabadtéri Múzeum igazgatójától szerzett szakmai tapasztalatok is. Akiktől a legtöbb szakmai és érzelmi töltetet kaptam, azok a falvakban megkeresett emberek. Legtöbbjükhöz évekig visszajártam beszélgetésre, újabb témák feltérképezésére, később más, főként romániai kutatókkal is.

Eredeti tervem az volt, hogy az Eötvös Lóránd Tudományegyetemre jelentkezem román–néprajz szakra, de abban az évben a budapesti egyetemen nem indult ilyen. A túl sok néprajzos képzésének megakadályozása érdekében, akkoriban felváltva indították a szakot a budapesti és a debreceni egyetemen. Mivel Debrecenben nincs, és akkoriban sem volt román szakos képzés, a magyar–néprajz mellett döntöttem. Így hozta a sors azt, hogy nem végeztem román szakon. Az egyetem csodaszép épületét már a felvételi vizsga során megcsodálhattam, a debreceni Nagyerdővel együtt szép környezetet biztosítottak az itt töltött öt évhez.

Akkoriban a magyar nyelv és irodalom szakos évfolyamokkal ellentétben a néprajz tanszéken kis létszámú (5-10 fős) évfolyamok indultak, ami eleve meghatározta az intézet családias jellegét. A tanszéken dol-

*„Akiktől a legtöbb
szakmai és érzelmi
töltetet kaptam, azok
a falvakban megkeresett
emberek.”*

gozó tanárok és a külsős oktatók egyaránt erősítették ezt. Gunda Béla aprólékossága, Ujváry Zoltán gondos odafigyelése, Dankó Imre humorral átszótt oktatása, Dám László szabatos tudása – ezek jutnak eszembe az egyetemi évek néprajzi képzéséről. Személyiségének megfelelően minden tanárunk hozzájárult a népi kultúra megismertetéséhez, megszerettetéséhez. A hajdani néprajz szakos hallgatók közül ma már sokan vezetnek fontos szakmai intézményeket, szervezeteket, komoly szakmai sikereket értek el.

– *Néprajzkutatóként kezdettől fogva máig, döntően a kibocsátó közössége tárgyi és szellemi kultúrájával foglalkozik, ami keveseknek adatik meg. Megkérem, először nagy vonalakban összegezze a hazai románság legfontosabb jellemzőit, a többségtől eltérő sajátosságait.*

A hazai románságot én nyilvánvalóan elsősorban a népi kultúra szempontjából közelítettem meg minden írásomban. A magyarországi románok népi kultúrája a magyarságtól és más nemzetiségektől eredendően eltérő elemeket tartalmaz. Mivel azonban nem azonos származási helyről érkeztek mai lakóhelyükre, egyértelmű, hogy a különböző települések román lakosságának kulturális elemei is eltérő sajátosságokat mutatnak. A kulturális különbségek tehát egyrészt eleve adottak voltak a más származási hely okán, másrészt pedig az új lakóhelyükön való több évszázados együttélés során alakultak ki az adott település keretein belül. Mindebből következik, hogy a románság kultúrája egy adott település földrajzi, társadalmi, gazdasági és etnikai viszonyai között sajátos jellegzetességet öltött.

– *Tovább részletezve a kutatási területét, a folklór mely ágait tanulmányozta s mely településeken? Van-e különösen kedves szakterülete?*

– A Magyarországon élő román közösségek valaha jellegzetes népi kultúrával rendelkeztek, amelyet elhalványított a folyamatosan bekövetkező természetes asszimiláció, valamint a nyelvhasználat napjainkra drasztikussá váló háttérbe szorulása. A néprajzi kutatások fő célja ezeknek a még legalább az emlékezetben fellelhető megkülönböztető jegyeknek az összegyűjtése, leírása, feldolgozása, a különböző nemzetiségekkel való együttélésekből következő változások bemutatása. A kezdetektől sürgősebb feladat volt a szellemi kultúra azon területeinek a feldolgozása, amelyek a nyelv elhagyásával a teljes eltűnésre vannak ítélve. Erre jó példát szolgáltatott a Hajdú-Bihar megyei településeken végzett kutatásaink, ahol már csupán néhány töredékét sikerült hangszalagra rögzítenünk például a valaha volt teljes hiedelemrendszernek.

Természetesen vannak kedvesebb területek, de egy magamfajta, vidéki múzeumban dolgozó, ráadásul főként nemzetiségi témákkal foglalkozó muzeológus nem engedheti meg magának azt a „luxust”, mint például az országos múzeumokban dolgozó munkatársak, hogy egy területtel foglalkozzon teljes mélységében évtizedeken át. Az elgondolásom az volt, hogy a pályám során vegyem sorra a hazai románság néprajzának szinte minden területét. Ha nem is sikerül teljes gazdagságában, valamennyi részletre kiterjedően kibontani, a közlés, a leírás és elemzés szintjén mégis meg lehet örökíteni. Ez azért nagyon fontos, mert pályám eleje óta, az elmúlt negyven évben a hagyományok fokozatosan elhalványultak, változtak.

A kutatási tapasztalataim alapján a következő kategóriákba sorolom a hazai románok hagyományait:

- napjainkban is élő, természetes módon továbbörökített szokások vagy szokáselemek (pl. néptánc-hagyományok, népi ételek, étkezési szokások);
- lappangó, azaz csak emlékezetben élő vagy a kutatások alapján megjelent kiadványok lapjairól rekonstruálható szokások (pl. a jeles napokhoz és az emberélet fordulóihoz kötődő egyes szokások és hiedelmek);

„A magyarországi románok népi kultúrája a magyarságtól és más nemzetiségektől eredendően eltérő elemeket tartalmaz.”

„Én még sok néphagyományt megéltem, az volt a célom, hogy ezek fennmaradásában valamilyen formában, a magam eszközeivel közreműködjek...”

- kollektív emlékezet aktiválásával mesterségesen felélesztett hagyományok (bizonyos szokások színpadra állítása a hagyomány-őrző együttesek által, vagy újjáélesztett, megváltozott szerkezettel, funkcióval, jelentéstartalommal továbbélő hagyományok, mint pl. a kolindálás szokása, vagy a naptári ünnepekhez kapcsolódó dramatikus játékok);
- újonnan meghonosodott hagyományok (pl. Romániából újonnan elterjedt szokások, a média közvetítésével a hazai románság népi kultúrájába bekerült és meggyökeresedett népdalok vagy a romániai koreográfusok által betanított, majd élővé vált új néptáncok).

Én még sok néphagyományt megéltem, az volt a célom, hogy ezek fennmaradásában valamilyen formában, a magam eszközeivel közreműködjek, így azután sok témáról írtam, hol érintőlegesen, hol részletesen.

– Az anyagi kultúra terén is számos vizsgálatot végzett. Mikre terjedtek ki ezek a kutatások?

– A tárgyi és szellemi kultúrát szoktuk ugyan mesterségesen különválasztani mi néprajzosok is, de a kettő szorosan összetartozik. Hiszen nem lehet például a népi lakóházról, csupán mint építményről írni. Az épülethez hozzátartoznak a funkciók, a szokások és hiedelmek.

A román nemzetiségű lakosság népi kultúrájának sajátos jegyeit csak akkor tudjuk bemutatni, ha egy-egy részterületet alaposan körüljárunk, hiszen a lényegi eltérő elemek már csak ezekben az apró részletekben írhatók le. A tárgyi kultúra területén belül a népi textíliákon őrződtek meg leginkább a román sajátosságok, ugyanis a paraszti szötteket, hímzéseket egészen az 1950-es évekig nagy számban háziilag készítették. Így ezeket, különösen a szövés hagyományos módjait, technikáit, motívumkincsét a legkevésbé befolyásolták külső hatások. A gazdasági udvar szerkezete például, az épületek elhelyezkedése a parasztportán azonban az adott település szerkezetétől, a gazdálkodás módjától, a helyi hagyományoktól függött. A gazdasági udvar és a lakóház is inkább a tulajdonos gazdasági helyzetéről, gazdálkodásának jellegéről, foglalkozásáról árulkodott és kevésbé nemzetiségi hovatarozásáról, mint ahogyan a lakóház belseje is leginkább a tulajdonos anyagi helyzetét tükrözte. Maguk a berendezési tárgyak, bútordarabok is csak kismértékben őriznek etnikus jegyeket, hiszen a román nemzetiségű lakosoknak is ugyanazok voltak a beszerzési lehetőségeik, mint a más nemzetiségűeknek, nevezetesen a környező települések vásárain és a helyi mesteremberektől vásárolták bútordarabjaikat. A paraszti lakóháznak nem annyira a bútorzata, mint inkább annak belső elrendezése és díszítő elemei (festett falfelület, textíliák, fényképek, ikonok) kölcsönöztek a házbelsőnek román jelleget. Nem tükrözték a lakók etnikai hovatarozását a népi kerámiák sem. Egy paraszti háztartáson belül a legkülönbözőbb fazekas központokból származó edényeket találunk egymás mellett. A hazai románok ruházatának vizsgálata során is arra az eredményre jutunk, hogy a kis részletekben meglévő eltérések alapján fogalmazhatóak meg a románságra jellemző jegyek. A sajátosan román jegyeket főként a változás folyamatának jobban ellenálló női viseleten fedezhetjük fel.

Tapasztalatom szerint a magyarországi románok népi kultúrájában a tárgyi kultúra kevésbé hordoz etnikus jegyeket. A szellemi hagyományok, a népszokások, népköltészeti alkotások, hiedelemvilág elemek stb. hosszú ideig megőrizték a román sajátosságokat, tovább fennmaradtak, és ezeket a modern világ megjelenésével egyidejű változások is kevésbé érintették.

– 1983 és 2012 között a gyulai Erkel Ferenc Múzeum néprajzos muzeológusa volt, az utolsó hét évben intézményvezető is. Melyek azok a szakmai eredmények, amelyeket kiemelne ebből a közel három évtizedből?

„Tapasztalatom szerint a magyarországi románok népi kultúrájában a tárgyi kultúra kevésbé hordoz etnikus jegyeket.”

– Az Erkel Ferenc Múzeum sokáig volt a második otthonom. Gyakorlatilag itt tanultam meg a muzeológus szakmát, hiszen a terepmunka a muzeológusi munkának csupán egy – számomra a legkedveltebb – része.

A gyulai múzeumban korábban is voltak a hazai románsággal kapcsolatos kutatások, kiállítások, tehát az én munkám itt nem volt előzmény nélküli. Gyula város polgármestere 1950-ben *Lükő* Gábort, a debreceni múzeum munkatársát nevezte ki a gyulai múzeum igazgatójának. A jeles néprajzos, 1934-35-ben részt vett a Román Társadalomtudományi Intézet által szervezett, *Dimitrie Gusti*, szociológus-esztéta vezette romániai kutatásokban. Gyulai múzeumigazgatóként sok román vonatkozású tárgyat gyűjtött az 1950-es években, és fontos adatokat jegyzett le a magyarországi románok tárgyi kultúrájáról, valamint a román népdalokról és a néphagyományokról. Adatainak értékét növeli, hogy mivel beszélte a nyelvet, pontos megnevezéseit adta a tárgyaknak, illetőleg a népdalok szövegeit is feljegyezte. 1952-ben hagyományos román tárgyakat is felvonultató néprajzi kiállítást szervezett Gyulán a budapesti Néprajzi Múzeum anyagából. Dankó Imre a népi építészet, vásáros körzetek vizsgálatakor szentelt figyelmet a román lakosságra vonatkozó adatokra. A terepmunka során készült igen értékes feljegyzései az Erkel Ferenc Múzeum Általános Adattára anyagát gyarapítják, és helyet kaptak a később, 1977-ben Debrecenben kiadott, *Opuscula Ethnographica* című tanulmánykötetében. A gyűjtő és feldolgozó munkát a 70-es években Bencsik János folytatta, akinek a hagyományos állattartás és a népszokások tárgykörében közreadott tanulmányai szintén saját gyűjtésein alapultak.

Nagy megtiszteltetés volt e jeles néprajzosok nyomdokaiba lépni. Az itt töltött harminc év alatt én is gyarapítottam a múzeum néprajzi gyűjteményét, Bencsik János javaslata alapján létrehoztam és gondoztam a Magyarországi Románok Általános Adattárát. Szerveztem a néprajzi táborokat, egyéni terepgyűjtéseket végeztem, a több száz kazettán rögzített gyűjtéseket digitalizáltattam. Számos kötetet és tanulmányt jelentettem meg, kiadványokat szerkesztettem, kiállításokat rendeztem, kapcsolatokat létesítettem magyarországi és romániai szakemberekkel. Az akkoriban a megyei múzeumi szervezethez tartozó gyulai múzeumban a kis létszámú munkatársi gárdára hárult minden feladat (nyilvántartások végzése, fotótári, adattári, könyvtári feladatok ellátása, szerzői közreműködés megyei monográfiákban, az intézmény sorozataiban, tudományos és népszerűsítő előadások tartása, változatos tematikájú kiállítások rendezése a múzeum kiállítóhelyein és külső helyszíneken, pályázatok összeállítása). Széles körű tevékenységet kellett folytatni. Meggyőződésem, hogy egy ilyen kisebb múzeumban lehet megtanulni a muzeológus szakma csínját-bínját.

– 2013-ban lett a békéscsabai Munkácsy Mihály Múzeum munkatársa, tudományos-muzeológiai osztályvezetője. E minőségileg kiterjedtebb munkakör a hazai románságra irányuló kutatásai mellett más irányú feladatokat is jelent. Miket emelne ki közülük?

– Amikor az új múzeumi törvény alapján a múzeumok városi kezelésbe kerültek, az Erkel Ferenc Múzeumot átszervezték, a továbbiakban kulturális kft.-ként működött. A Munkácsy Mihály Múzeum is a városhoz került, de megmaradt a megyei feladat- és hatóköre. Úgy ítélt meg, hogy a békéscsabai múzeum jövőképe közelebb áll ahhoz, amit én gondolok a múzeumi munkáról, ezért váltottam három évtized után. A gyulai múzeumban is minden rendben volt, Csabán csupán a hangsúlyok lettek kicsit másak, ami az intézmény előnyére vált, hiszen egy turisztikai központban működő múzeumról van szó.

Közel negyven éve gyakorlatilag ugyanabban az intézményben dolgozom, csak a szervezeti forma változása miatt tűnik úgy, hogy három munkahelyem volt: a megyei múzeumi szervezethez tartozó Erkel Fe-

„Az Erkel Ferenc Múzeum sokáig volt a második otthonom.”

„Szerveztem a néprajzi táborokat, egyéni terepgyűjtéseket végeztem...”

„Közel negyven éve gyakorlatilag ugyanabban az intézményben dolgozom...”

„A Kutatóintézetnek alapító tagja voltam. Ez az egyetlen olyan intézmény, amit a közösség saját elhatározásból hozott létre.”

„A muzeális és levéltári anyagból álló Magyarországi Román Ortodox Egyház Gyűjteménye anyagának gondozása a másik szívügy.”

renc Múzeum, a kft. formában működő Erkel Múzeum és a hajdani megyei szervezet központját jelentő Munkácsy Mihály Múzeum. A magam pályáját tekintve jó döntést hoztam. Néprajzusként pályáztam, s igen hamar megkaptam az osztályvezetői kinevezést, és az itt töltött immár kilenc év alatt munkatársaimmal számos eredményt tudtunk felmutatni.

A néprajzos feladat tehát ugyanaz maradt, a Békés megyei települések és a hazai román közösségek néprajzának kutatása, a népi kultúra tárgyi és szellemi emlékeinek gyűjtése és muzeális szempontok szerinti feldolgozása. Szép és összetett munka. Ehhez hozzáadódik, hogy a tudományos-muzeológiai osztály vezetőjeként gyakorlatilag a régészetin kívül minden szakág (történeti, természettudományi, képzőművészeti, néprajzi) munkájának koordinálása rám hárul, ami szintén szép kihívás, de remek kollégákkal szép eredményeket lehet felmutatni. Sokrétű ez a munka is. Gyűjteményfejlesztés, gyűjteményeink gondozása, pályázatok írása, kiadványok megjelentetése, kiállítások rendezése, közművelődési, múzeumpedagógiai és tudományos tevékenység – nagyon tömören így tudnám összegezni a közös munkánk lényegét.

– *Megalakulásától kezdve tagja a Magyarországi Románok Kutatóintézetének, meghatározó szerepet játszott a Magyarországi Román Ortodox Egyház Gyűjteménye rendszerezésében. Milyen feladattal jött létre 1993-ban az intézet, s hogyan valósultak meg az elgondolások az eltelt időszakban? Mennyire sikerült visszacsatolni az eredményeket a nemzetiségi közösséghez?*

– A Kutatóintézetnek alapító tagja voltam. Ez az egyetlen olyan intézmény, amit a közösség saját elhatározásból hozott létre. A tudományos kutatásnak korábban nem sok előzménye volt. Néprajzi vonatkozásban *Hocopán* Sándor tevékenysége, kutatásai, publikációi jelentették az alapot. A hazai románság története, nyelve, népi kultúrája valahogy kiesett a hazai magyar és a romániai szakemberek látóköréből. Néhány ambiciózus és képzett kollégával, a civil szféra keretei között, külsős munkatársakként kezdtük el a saját közösségünk múltjának feltérképezését és feldolgozását. Hosszan lehetne sorolni az elmúlt harminc év eredményeit.

Az Intézet nyomot hagyott a közel hetven publikáció megjelenítésével, a csaknem száz kiadványnak a honlapján történő digitális megjelenítésével, a huszonkilenc tudományos ülés, szimpozium, valamint a *Tezaur românesc* című, általános iskolás tanulók számára szervezett vetélkedősorozat rendezésével. Nemzetközi kapcsolatokat épített ki romániai jeles intézményekkel, egyetemekkel, múzeumokkal, munkatársai kölcsönösen részt vettek egymás konferenciáin. Nagyobb hazai projekteket is megvalósított. Ilyenek voltak a Méhkerék revitalizációs projekt, a gyulai román oktatási intézmények helyzetét, szakmai színvonalát elemző kutatás, a méhkeréki temetők regiszterének elkészítése, a tankönyvek írásában való közreműködés, de természetesen a történettudomány, nyelvészet, irodalom és a néprajz területén is számos kutatás zajlott az évek során. A kutatási eredmények nemcsak az oktatásban hasznosíthatók, hanem kapaszkodót nyújthatnak a közösség tagjai számára az önazonosság keresésében is.

A muzeális és levéltári anyagból álló Magyarországi Román Ortodox Egyház Gyűjteménye anyagának gondozása a másik szívügy. A múzeumi anyag az ortodox parókiákból származó fa-, üveg- és vászonikonokat, kegytárgyakat, egyházi textíliákat és régi könyveket tartalmaz. A gyűjteményi anyag nagy része 1989-ben került a püspökség épületébe hosszú távú letétként az ortodox parókiákról. A gyűjtemény anyaga folyamatosan bővül az egyházközségek használatból kivont tárgyaival, dokumentumaival és irataival.

Csobai Lászlóné kolléganőmmel harminc éve végezzük a gyűjteményi anyag kezelését, állományvédelmét, kutatószolgálatát és nyil-

vántartási munkálatait, heti egy napon. A Kulturális Örökségvédelmi Hivatal az általunk előzetesen elkészített szakmai dokumentáció (leltárkönyvek, jegyzékek) valamint a műtárgyak őrzési helyén végzett helyszíni szemle alapján 2004. november 4-én kelt határozatával védetté nyilvánította a Magyarországi Román Ortodox Egyházmegye műtárgy együttesét: ikonok, ikonosztázionok darabjai, liturgikus tárgyak, könyvek. Ezért kiemelten fontos a gyűjteményi anyag őrzése, folyamatos feldolgozása, gondozása, állományvédelmi ellenőrzése. A rendszerezési és nyilvántartási munka mellett eredményként könyvelhetjük el, hogy a gyűjteményt bemutató albumunk immáron két kiadást élt meg, és megvalósult Gyulán, egy önálló kiállítóhelyen a Vestigii ortodoxe – Ortodox kincsek című állandó kiállítás.

– Nemcsak tudományosan, hanem a közéletben is évtizedek óta kapcsolódik a hazai románság társadalmi, kulturális és önszerveződési életéhez...

– Hosszú évekig voltam a Magyarországi Románok Szövetsége tagja, később elnökségi tagja, ezért a hazai román közösségeket, azok jeles személyiségeit fiatal korom óta ismerem. Tudom azt is, hogy bizonyos településeken milyen eredményeik vannak, vagy milyen problémákkal kell szembenézniük. Ezzel magyarázható a szerepvállalásom az önkormányzati választásokon. Egy cikluson keresztül voltam a Békés Megyei Román Önkormányzat elnöke, kétszer pedig a gyulai román önkormányzat tagja. Főként kulturális vonatkozásban igyekeztünk összefogni, segíteni a működő civil és egyházi közösségek munkáját. Egyetlen példaként említem, hogy a megyei román önkormányzat a megbecsülés jeleként megszervezte a már nyugdíjba vonult pedagógusok találkozóját. A rendezvény sikerét bizonyítja, hogy azóta ez a program hagyománnyá vált.

Az utóbbi években a társadalmi, önszerveződési tevékenységből visszavonultam. Ennek okai a megyei hatókörű múzeumban lévő megnövekedett feladataim és a szakmai munkám sokrétűsége. Súlypontosnom kellett, és a szakmát választottam, mert ebben kevesebben tevékenykedünk, és ezt szeretem igazán.

– A Magyar Néprajzi Társaságnak csaknem négy évtizede, 1982 óta a tagja, a Nemzetiségi Szakosztályban 1996-tól titkári tisztséget is betölt. A Társaság nemzetiségi kiadványsorozatának román nyelvű alsorozatát 1988 óta szerkeszti. Megköszöném, ha bemutatná a szervezetben folyó nemzetiségi tevékenységet, azon belül az Ön szerepét.

– Már egyetemista koromban beléptem a Magyar Néprajzi Társaságba, hiszen a néprajzot választottam hivatásomként. A Nemzetiségi Szakosztályban való tevékenységem pedig Eperjessy Ernőnek, a szakosztály akkori elnökének köszönhető. Őt még a Magyarországi Románok Szövetségével való együttműködése időszakából ismertem, és mindig nagyra becsültem. A szakosztálynak – amely sok eredményt tud felmutatni – hosszú ideig ő volt a „motorja”, kedves, türelmes személyiségével.

A Békéscsabai Nemzetközi Néprajzi Nemzetiségkutató konferenciák és a konferencia előadásait tartalmazó kötetek sora, a kezdetben a nemzetiségi szövetségek, később a Társaság által megjelentetett nemzetiségi kötetsorozatok, a különféle konferenciák és emlékülések rendezése, jeles nemzetiségi szakemberek köszöntése tartoznak a szakosztály eredményei közé. Ezekből előadóként, szerkesztőként igyekeztem magam is kivenni a részem, a hazai románság néprajzát „képviselve”.

– A Román Etnológiai Társaság 2008-ban fogadta a tagjai közé. Számos határon átnyúló kutatásnak is résztvevője volt, évtizedek óta együttműködik aradi és nagyváradai kollégákkal. Milyen fontosabb vonatkozásokat emelne ki ezekből a kooperációkból?

„...a hazai román közösségeket, azok jeles személyiségeit fiatal korom óta ismerem.”

„Az utóbbi években a társadalmi, önszerveződési tevékenységből visszavonultam.”

„Nagy megtiszteltetésként éltem meg, amikor javasoltak a Román Etnológiai Társaság tagjai sorába.”

– Nagy megtiszteltetésként éltem meg, amikor javasoltak a Román Etnológiai Társaság tagjai sorába. Ennek nyilvánvaló előzménye volt a sok romániai (főként aradi, temesvári, nagyvárad, nagyszebeni, marosvásárhelyi, bukaresti) néprajzos kollégával való szakmai együttműködés. Kölcsonösen publikáltunk a kiadványokban, részt vettünk a konferenciákon. Az Aradi Múzeummal öt közös PHARE CBC komplex kutatást, projektet valósítottunk meg öt éven át, a határ mindkét oldalán lévő többnemzetiségű településeket vizsgálva. A személyes baráti és szakmai kapcsolatokat nagyon fontosnak gondolom, mindenképpen hasznosak a további kutatásokhoz.

– *Nem kis számban vettek ingatlant romániai emberek a határ magyar oldalán, ahonnan naponta ingáznak partiumi munkahelyekre. Vizsgálatokat is folytatott a körükben. Milyen főbb megállapításokra jutott a több száz éve itt lakók s az újonnan érkezettek viszonyát illetően?*

– Valóban, írtam egy tanulmányt ebben a témakörben, melyben a következő megállapításokra jutottam. A ma Magyarországon élő honos román közösségek a betelepedésüktől kezdődően nem éltek a román állam keretei között, ezért identitásukat a nyelvre, a vallásra és a hagyományokra építették, hangsúlyozva sajátos jegyeiket és a romániai románoktól való különbözőségüket. A klasszikus értelemben vett hazai románságot több évszázadon keresztül kettős kulturális hatások érték, meghatározásában legalább olyan hangsúlyos a magyarországi jelző, mint a nemzetiségi megnevezés. A nyelvországtól való egy évszázados elszigeteltség azt eredményezte, hogy igen erőteljessé vált a magyar kultúrához való kötődése, tulajdonképpen csupán a nyelv, a vallás, a tradicionális kultúra, illetőleg az iskolában elsajátított ismeretanyag volt az, ami ténylegesen a románsághoz kötötte. A magyarországi románok románság-érzése tehát erőteljesen érzelmi és kevésbé tudatos, intellektuális volt.

„A nyelvországtól való egy évszázados elszigeteltség azt eredményezte, hogy igen erőteljessé vált a magyar kultúrához való kötődés...”

A helyzet kialakulásában nagy szerepet játszott a román állam megítélése, a romániai történések alakulása. Az identitásvesztés fontos lelki tényezője volt mindig is Románia mindenkori viszonya a határon kívül élő románokhoz, illetőleg Románia magyarországi megítélése.

A rendszerváltást követő időszakról kezdődően egy új folyamat figyelhető meg, az érzékelhetően erőteljes román (helyesebben Romániából történő) betelepülési hullám. A modern migráció során a betelepülés módját, okát és célját illetően lényeges különbségek mutatkoznak. Az áttelepülés, beilleszkedés egyaránt nehézségeket okoz a letelepedni szándékozónak és az itt már évszázadok óta élő, azonos gyökerekkel, de az identitás- és nyelvvesztés különböző szakaszaiban lévő román közösségeknek. Az új betelepülők ugyanis jobban ismerik és beszélnek a román nyelvet, viszont más és különböző gyökerekkel, kötődésekkel, értékrenddel érkeznek. A román–román intraetnikus együttélés problémája bonyolult, a további feldolgozásához a jövőben szükség lenne statisztikai, antropológiai, szociológiai elemzésekre és újabb néprajzi kutatásokra is.

– *A szakma és a kormányzat elismerésekkel jutalmazta az Ön nemzetiségi munkáját. Hogy fogadta ezeket a kitüntetéseket, s milyen jövőbeni tervekre számolt e megbecsülés?*

„...mindig felmerült bennem az a gondolat, hogy ki mindenki más is megérdemelné.”

– Nyilvánvalóan nem mondanék igazat, ha azt mondanám, hogy nem örültem ezeknek az elismeréseknek, bár mindig felmerült bennem az a gondolat, hogy ki mindenki más is megérdemelné. Főként azért örültem, mert a jelöléseket a legtöbb esetben a közösségem tagjaitól vagy a szakmai munkatársaimtól kaptam. Jó muzeológusként arra gondoltam, hogy ezeket a kitüntetéseket majd a múzeum gyűjteményének adományozom a pályám végén. De addig is folytatom azt a sokrétű, színes és érdekes munkát, amit a múzeum, a kutatóintézet, a néprajzi társaság, az egyházi gyűjtemény keretei között nagy örömmel végzek.

– *Hogy látja a magyarországi románság identitásának állapotát? Milyen jövőképet tudna felvázolni a közösséget illetően?*

– Ez igen bonyolult kérdés, amire már korábban részben válaszoltam. A hazai románság identitását én elsősorban a népi kultúra szempontjából közelítem meg kutatásaimban, hiszen az utóbbi évtizedekig a nyelv és a vallás mellett ez volt a legfontosabb identitás-elem.

A román lakosság a letelepedés időszakától egészen a XX. század közepéig, az izoláltság és a konzervativizmus következményeként egy erősen nyelvhez kötött népi kultúrát őrzött meg. Ez a kultúra változott meg gyökeresen, robbanásszerűen az 1960-as évektől, a gazdasági fejlődés, a társadalmi átrendeződések, az új kommunikációs technikák, rendszerek betörése következtében. Ebben a korszakban érezhető, hogy a közösség szinte máról-holnapra tudatosan meg akart szabadulni mindattól, ami addig sajátja volt. Ez a folyamat számos negatív következménnyel, súlyos veszteségekkel járt együtt. A folyamat lassításában, átrendeződésében nagy jelentőségű a hagyományok öntevékeny hagyományápoló csoportok keretében történő felelevenítése. Folyamatos korosztályváltásokkal aktív, tevékeny kultúraápoló közösségek jöttek létre, amelyek országszerte meghozták a román közösségek hírnevét, népszerűsítve elsősorban a néptánc- és népdalkincset. A román nemzetiségi közösségeknek a XX. században létérdekévé vált minden olyan lehetőség kihasználása, amely a közösségérzést elősegítette. Ez lehetett és ez lehet napjainkban is a hagyományok révén megörökített szokásrend tudatos megőrzésének legfontosabb oka.

Az életkörülmények, tevékenységi típusok, valamint a XX-XXI. századi általánosan jellemző értékrend-változások miatt maguk a közösségek, de a hagyományok, szokások és hiedelmek is átalakulnak, folyamatosan változnak. Ez a folyamat jellemző a magyarországi románokra is. Egyes hagyományok eltűntek, mások elveszítették eredeti funkciójukat vagy megváltozott a szerkezetük, jelentéstartalmuk, de új szokások is meghonosodtak. Az említett jelenség a hazai románság körében folyamatosan ment végbe szerkezeti, funkcionális és jelentésbeli változásokat eredményezve a néphagyományokban.

Napjainkban a hagyományok megtartása és továbbörökítése, újjáélesztése vagy bővítése tekintetében fontos szerepe és felelőssége van a különböző szervezeti formákban működő nemzetiségi közösségeknek, hiszen tevékenységük, változatos, sokszínű rendezvényeik kiemelik a régi hagyományok jelentőségét, ezzel erősítve a közösségérzést és a közösségélményt. Ezért hangsúlyozottan fontos a nemzetiségi tájházak, a kulturális örökséget ápoló közösségek és a tudományos kutatómunkák támogatása.

Közös kötelességük megőrizni, gyarapítani és a lehetőségek szerint a mindennapok élő részévé tenni a múlt örökségét. Ebben segíthetik a hazai nemzetiségi közösségeket a legkülönbözőbb hazai szervezetek mellett a romániai kulturális kapcsolatok is.

Székely András Bertalan

„...egy erősen nyelvhez kötött népi kultúrát őrzött meg. Ez a kultúra változott meg gyökeresen, robbanásszerűen az 1960-as évektől, a gazdasági fejlődés, a társadalmi átrendeződések, az új kommunikációs technikák, rendszerek betörése következtében.”

Látogasson el honlapunkra: www.nemzetisegek.hu

Több évtizedes hagyományok továbbéltetése a cél Véménden

Pályázati segítséggel tanítják zenélni a helyi iskolásokat

A vémeédi általános iskolások közül már húsznál is többen vannak azok, akik nap mint nap találkoznak a hagyományos magyarországi német fúvószenével. A helyi német nemzetiségi önkormányzat 2018-tól évről évre sikeresen indul a Csoóri Sándor Alap népzeneoktatásra kiírt pályázatán. A három éve tizenkét gyermekkel indult program sikerein felbuzdulva így további résztvevők csatlakoztak a kezdeményezéshez, amelynek kiemelt célja az idén harmincöt éves fúvószenekar utánpótlásának biztosítása.

– Német nemzetiségi zenét oktatunk, így a növendékeink mindenekelőtt réz- és fafúvós hangszerek, valamint a harmonika közül választhatnak – emeli ki Hergert Tamás, a Véméendi Német Nemzetiségi Önkormányzat elnöke. Maga is gyermekkorától tagja a nagynevű helyi fúvószenekarnak, s ő írja a támogatást célzó pályázatokat és szervezi a program megvalósítását. Az országos ismertségű zenepedagógus, Gász Mihály alapította az együttest, melynek vezetését 2001-ben Hahn János vette át. A zenekar az évtizedek során számos sikert könyvelhetett el, az utánpótlása mégis évről évre csökkent. Többek között amiatt, hogy a zenészek egy jelentős része külföldön dolgozik – mutat rá Hergert Tamás. Mint mondja, ráadásul nem csak a zenekar, hanem az azzal szorosan együttműködő, gyakran ugyanazokból a tagokból álló német táncsoport létszáma is egyre fogyatkozott. 2018-tól viszont adott egy olyan pályázati lehetőség, amely reményeik szerint megoldani látszik a problémát.

– Az induláskor biztosra vettük, hogy a jelenleg is többé-kevésbé aktív zenész szülők élnek majd a lehetőséggel és beiratják a csemetéiket zenére, hiszen ők már közvetlenül is megtapasztalhatták mindazt a jót, amit egy gyermek a zenetanulás révén hasznosíthat – fogalmaz az ügy élére állt német önkormányzati elnök. – *Apaczeller József* pécsváradi karnagy, nyugalmazott zeneiskola igazgató vállalta a gyermekek oktatását. A hagyományos módszert alkalmazva a zenei alapok elsajátításának érdekében először mindenkit furulyázni tanított, aztán amikor már jól haladtak a kottaolvasással, hangszer is választhattak. Ehhez jelentős segítséget nyújtottak az idősebb zenészek – főleg klarinétosok, trombitások, harmonikások – közreműködésével szervezett hangszerbemutatóink is. A hangszereket igyekszünk zenekari készletből biztosítani, néhány hangszerre és a szükséges kiegészítőkre pedig a pályázati pénzből futotta. A sikeres karácsonyi és tanévzáró hangversenyek, valamint az újabb pályázati támogatások nyomán évről évre emelkedett a növendékek száma, azzal együtt pedig újabb zenetanárok – *Kerner Mariann*, *Csajághy Miklós*, majd *Apaczeller József* helyére *Réger Henriett* – is csatlakoztak a programhoz. Még a koronavírus-járvány sem okozott komolyabb törést: az online térben megtartott órák a szinten tartás mellett némi fejlődéshez is elegendőek voltak. A harmadik tanévet végül huszonhárom kis zenésszel zártuk.

– Nagyon fontosnak tartom, hogy gyermekeink megismerkedjenek a zene, a zenélés örömeivel – emeli ki *Horváth Etele*, akinek két gyermeke vesz részt a képzésben. – *Panka* harmonikán, *Zselyke* pedig klarinéton tanul. Néhány éve még az én szüleim biztosították számunkra – kezdetben Véménden, később Pécsváradon – a zenetanulás lehetőségét. Tudom, részükről rengeteg időbeli és nem kevés anyagi áldozattal járt, hogy a testvéremmel együtt hangszeren tanulhassunk. Én magam nagyon sokat kaptam a zenétől: barátokat, rengeteg vidámságot és jó közösségeket. Megismerhettem egy olyan utat, amelyen sajnos nem mindenkinek van lehetősége elindulni, éppen ezért örömteli, hogy most a Véméndi Német Nemzetiségi Önkormányzat támogatásával a gyermekeink számára is megadatott ez az esély.

A szülők elvi támogatása mellett egy ideje azonban a csekély anyagi hozzájárulásukra is szükség van. Az említett pályázati támogatás ugyanis nem fedi a projekt teljes költségvetését. A véméndiek ezért nagyra értékelik azt, hogy számos társfinanszírozót – így a települési, valamint a helyi német önkormányzatot, továbbá a fekedei német nemzetiségi önkormányzatot – tudhatnak maguk mögött, sőt, támogatási ígéretet kaptak a szomszédos Palotabozsok német nemzetiségi önkormányzatától is (az említett két településről ugyanis számos gyermek jár Véméndre iskolába).

Hergert Tamás azt mondja, ha minden a tervek szerint halad, elgondolkodnak azon, hogy a növendékekből „kiszzenekart” alapítanak. Hangsúlyozza, hogy a gyermekek számára az ilyen együtteshez való tartozás a zenélés, a kitarató gyakorlás, a tanulás-fejlődés és a sikerél-

„Én magam nagyon sokat kaptam a zenétől: barátokat, rengeteg vidámságot és jó közösségeket.”

„A zene olyan közös nyelv, amelyet a világon mindenki megért...”

mény mellett a közösséget is jelenti. Ők úgy számolnak, hogy szeptembertől akár már harminc gyermek is részt vehet majd a német nemzetiségi zeneoktatásban. Véménden egyébként a némettel egy időben a roma zeneoktatás is újrászerveződött; a település büszke, hogy szép számmal akadnak olyan gyermekek is, akik a kezdetben a helyi roma nemzetiségi önkormányzat finanszírozásával, majd később ugyancsak Csoóri-pályázatokból megvalósuló roma zeneoktatási programban részt vesznek.

– A zene olyan közös nyelv, amelyet a világon mindenki megért, amely alkalmas a szavakon túli kommunikációra, mégis kellően sokszínű, így képes az egyes emberek és közösségek érzelmeit kifejezni – fogalmaz Szalonna Zoltán polgármester. – Közösségünk azon tagjai előtt, akik e nyelv művészetét elsajátíthatják, világok nyílnak meg; reméljük, hogy ha Véméndről elindulva útra kelnek, a színes és tapasztalatokban gazdag utazást követően ide is térnek majd vissza, vagy pedig, hogy mindvégig itt maradnak és megőrzik a településünket a visszatérőknek. A zeneoktatás községünk és közösségünk fennmaradásának záloga. Színessé teszi a mindennapjainkat, közelebb hozza egymáshoz az embereket. Mérhetetlen munka és odaadás kell ahhoz, hogy mindössze néhány perc örömet okozhassunk másoknak. És nem csak a zenészekről van erre szükség, de mindazoktól, akik számukra a fejlődés lehetőségét biztosítják. Köszönetet szeretnék mondani a szülőknek, tanároknak, a német önkormányzatnak, Hergert Tamásnak és nem utolsósorban a kis zenészeknek azért, hogy a közösségünket építik.

A baranyai település és az ott élő német közösség vezetői e téren további terveket is szövögetnek, amelyek egy része már meghatározott, megvalósítás alatt álló projektekben testesül meg. A falu központjában például egy régi parasztházat újíttak fel, amely amellet, hogy zenekari próbák és a zeneoktatás helyszínéül szolgál majd, egy rendkívül gazdag helyi és országos gyűjtésekből, felajánlásokból származó autentikus német kottagyűjteménynek is otthont ad. Az egyes darabokat ráadásul digitalizálták, ezzel is biztosítva a több évtizedes zenei hagyományok hosszú távú továbbélését és megőrzését.

LdUPresse

Kincsek az értéktárakból

A magyar nemzeti értékekről és a hungarikumokról szóló 2012. évi XXX. törvényt 2012 tavaszán fogadta el az országgyűlés. A törvény értelmében a nemzeti értékek megővendő értékek, azok azonosításában, rendszerezésében, adataik nyilvántartásba vételében és folyamatos frissítésében, gondozásában a megyei önkormányzatok működhetnek közre. E törvény alapján a megyei önkormányzatok megyei értéktárat hoztak létre, melyek segítségével azonosítják, jegyzékbe veszik és minél szélesebb körben megismertetik közigazgatási területük nemzeti értékét, egyúttal gondoskodnak azok fennmaradásáról. A megyei értéktárak jelentik a Nemzeti Értéktár középső szintjét, míg az alsót – ahol létrejöttek ilyenek – a települési értéktárak képviselik. Az értékek szakterületenkénti kategóriái a következők: agrár- és élelmiszergazdaság, egészség és életmód, ipari és műszaki megoldások, kulturális örökség, sport, turizmus és vendéglátás, természeti környezet és épített környezet.

Most induló sorozatunkban a megyei értéktárakba felvett, nyilvántartott kincsek közül válogatunk.

Erkel Ferenc szülőháza és életműve (Békés megyei Értéktár)

Az Erkel Ferenc Emlékház (Erkel szülőháza, Gyula) 1795-ben épült, mint németvárosi iskola és tanítói lakás. Az épületet többször is átalakították. 1829-30 telén megrongálódott és részben összedőlt, s azt követően klasszicista stílusban építették újjá.

Ifj. Erkel József, Erkel Ferenc édesapja 1807-ben kezdte meg tanítói működését a németgyulai iskolában. A hagyomány szerint Erkel Ferenc a ház sarokszobájában látta meg a napvilágot. Itt töltötte gyermekkorát, egészen gimnáziumi tanulmányai megkezdéséig. Az iskolai szünetek idején és később felnőttkorában is gyakran visszatért ide. A család 1841-ig lakott a mai Emlékházban.

A házat többször is helyreállították, majd 2011-ben, Erkel Ferenc születésének kétszázadik évfordulójára a kiállítás és az épület teljes korszerűsítésen esett át.

A Gyulán született Erkel Ferenc (1810-1893) gyermekkorától kezdve, édesapja révén a zene közelében élt. Nagyvárad és pozsonyi tanulmányai után házi zenetanárnak szegődött Kolozsvárra. Pesten először 1834-ben mutatkozott be, majd ott telepedett le. Több színháznál volt karnagy. 1837-től harminc éven át a Pesti Magyar (később Nemzeti) Színháznál volt első karmester és zenei vezető. Nevéhez fűződik a magyar nemzeti opera, mint műfaj megteremtése. Nyugati operák mintáira támaszkodva, a XIX. század magyar verbunkos zenéjének felhasználásával és újraértelmezésével viszonylag egységes nemzeti operanyelvet alakított ki. Legismertebb operái a Hunyadi László és a Bánk bán. A zene mellett neves sakkozó is volt.

Az Erkel Ferenc Emlékházban, a Mester szülőházában az iskola és lakóház kettőssége jelenik meg. Egykori osztálytermében egy XIX. századi tantermet alakítottak ki, míg az épület további három helyiségében a család korábbi otthonát mutatják be. Az udvaron hangversenyek lebonyolítására alkalmas tér, illetve élő sakk játszására alkalmas színpad kapott helyet.

A deszki szerbek hímzés- és textilkultúrája (Csongrád megyei Értéktár)

A deszki szerb otthonokat évszázadok óta jellegzetes textíliákkal díszítették. A családban a szövés az asszonyok dolga volt, amellyel jórészt kielégítették a családtagok vászonszükségletét. A hófehér, selyem finomságával vetekedő szerb vászonhoz csak a különböző vastagságú pamutot kellett beszerezni. A csíkosan szőtt, vég nélkül készített szerb vászonnak tömördek rendeltetése volt a család életében a születéstől a halálig. A szőttés textíliá mindkét végére jutott díszítés, attól függően, hogy szövéskor hogyan helyezték el a csíkokat.

A szerb vászonból készült népviseleten lévő *jellegetes aranyhímzések*, díszítéseket elsősorban női és férfiingeken lehetett látni. Vannak olyan családok, akik három-négy nemzedék óta nagy szeretettel és ragaszkodással őrzik a gazdagon hímzett ingeket. A hímzés kompozíciójában az alulról induló, kecsesen hajladozó ágat egy hosszú visszahajló levél szeli át, felette ötszirmú nagyobb virág, kisebb virág, egy bimbó és nefelejcs látható. A főmotívumokat apró leveles nefelejcs csokrok, bimbós-leveles ágak egészítik ki.

A *szerb főkötőket* bársonyból vagy brokátselyemből készítik, a jellegetes domború aranyhímzést vékony fémszállal, apró öltésekkel varrják rá, majd apró flitterekkel és kiegészítésként színes (zöld, piros, sárga, rózsaszín) gyöngyökkel díszítik.

Indoklás az értéktárba történő felvételre: Magyarországon egyre növekszik a kiemelt örökségi helyszínek száma, de nem csak az épületekkel, természeti területekkel kell foglalkozni, hanem a meglévő helyszíneket „megtöltő” tárgyakkal, azok használatával, az ott élő emberekre gyakorolt hatásukkal. A megóvás, fenntartás és megőrzés három különböző, de mindenképpen elengedhetetlen feladat. Ezt a munkát, akár csak az egész örökségi mozgalmat az jellemzi, hogy szoros kapcsolatot kell fenntartani a múltat képviselő idősebb emberekkel, és létre kell hozni a kapcsolatot az ifjúsággal is. A jelenkor felelőseinek kell arról gondoskodnia, hogy a következő nemzedék felkészülten vehesse át a stafétabotot. Felkészülésükkel párhuzamosan az a felelősség is minket terhel, hogy legyen mit átadnunk, vagyis kultúránk örökségi értékeit. Mindezek a kulturális örökségek értékesek számunkra, közös kincsnek tekintjük, és sokat teszünk a megőrzésükért is. Ehhez megfelelő tájékoztatás, korszerű információmenedzsment szükséges, mert e nélkül nem tudja felhívni magára a figyelmet, nem tud közkinccsé válni az örökség. Ennek szervezésére, technikai háttérének kidolgozására, megvalósítására megfelelő ismeretekkel, eszközökkel és gyakorlattal kell rendelkezni.

A dusnoki rác nemzetiségi hagyományokat őrző rendezvények (*Bács-Kiskun megyei Értéktár*)

A horvát nemzetiségen belül is külön nemzetiségi csoportnak számít a rácság. Bács-Kiskun megyében két rác település van: Bátya és Dusnok. Hiszünk, hogy Dusnok élen jár a rác hagyományok ápolásában, hiszen a falunap (Rác Pünkösöd) és a Rác Fonó is a rác kultúra megőrzését célozza megyei szinten is. Mindkét rendezvényre rendszeresen meghívunk horvát csoportokat a megyéből, sőt az anyaországból is. A Rác Pünkösödöt országosan is a rácok egyik legnagyobb ünnepeként tartják számon.

Dusnok kulturális élete olyan gyökerekre támaszkodhat, amelyek szilárd értékeket biztosítanak a mai, némileg értékzavaros világban. A település hagyományai, népszokásai igen jelentős részben az itt élt rác nemzetiséghez kötődnek. A kulturális életben megjelenő rác, avagy horvát elemek súlya lényegesen nagyobb, mint azt pusztán a statisztikák alapján gondolhatnánk, és a település belső és külső arculatához is igen jelentős mértékben járul hozzá.

A rendszerváltást követő években merült fel az ötlet, hogy Dusnokon is falunapokat kellene szervezni – a település nemzetiségi jellegére tekintettel – *Rác Pünkösöd* néven. A kétnapos szabadtéri rendezvény célja kezdettől fogva az volt, hogy a dusnoki családok, valamint az egykor innen indult, boldogulásukat vidéken vagy külföldön megtalált hajdani dusnokiak összejöjjenek, és egy hétvégét együtt, vidáman töltsenek, rokoni szálakat fűzzenek szorosabbra, barátságokat ápoljanak. Fontos cél a rác nemzetiségi hagyományok, a népi táncok, a népzene, népdalok felelevenítése, ápolása, Dusnok nemzetiségi csoportjainak bemutatkozása. Mindkét napon fő műsorszámként helyi, vidéki és külföldi

énekkarok, tánccsoportok és zenekarok lépnek fel. Napközben a főzési lehetőség biztosított, ezenkívül gyermek és felnőtt programokkal készülnek a szervezők. Esténként bál várja a szórakozni vágyókat. Az éneket, a zenés-táncos hangulatot emelik a nemzetiségi jellegű ételek kóstoltatása a *Kacsafesztivál* keretében.

Szintén hagyományőrzési, értékközvetítési céllal hívta életre az Önkormányzat 2006-ban a *Rác Fonó* rendezvényt. A szervezők minden évben régi népi eszközökkel, használati tárgyakkal, bútorokkal rendezik be a fonó helyszínét: szövőszékek, rokkák, lábbal hajtott slingelő gépek, kukoricamorzsoló és egyéb eszközök töltik meg a művelődési ház nagytermét. Ám nemcsak a régiségek kiállítása a cél, hanem a lakosság tartalmas téli estékkel való ellátása is. Az Önkormányzat szerette volna megidézni a régi idők fonójának hangulatát, ahol esténként összejöttek a dusnokiak, és munkával, beszélgetéssel, nótázással töltötték el az időt. Ennek az ötletnek az eredménye a minden év elején megszervezett Rác Fonó, ami évről évre nagyobb tömegeket vonz, és színesebb programot kínál az ide látogatóknak. Minden este forralt bor, tea, sült tök, pattogatott és főtt kukorica várja a fonóban a gyerekeket, felnőtteket, időseket. Pereg a rokka, szövik a pokrócot és a szóttest a szövőszéken, morzsolják a kukoricát. A kézműveskedés mellett minden napra jut műsor is: magyar népmeséket, rác, horvát és magyar népdalokat hallhatnak a vendégek a fellépőktől, emellett néptánc bemutató is színesíti a programot. Mindezek mellé minden napra sparhelten készítenek hagyományos ételeket: fánkot, keltkalácsot, lábatlan tyúkot, csörögéfánkot, amiből minden vendégnek jut kóstoló.

A kéthetes programot pálinkakóstoló és pálinkaverseny is színesíti. A fonó programsorozatának közepén kerül megtartásra a *Prelo*, azaz bál, ahol hajnalig ropják a táncot a fiatalok és az idősek egyaránt.

A lengyel-magyar barátság hagyományai Csongrád megyében (*Csongrád megyei Értéktár*)

A Csongrád megyében található lengyel emlékjelek a két nemzet rokonszenvének, s egymás iránti együttérzés maradandó és értékálló megnyilvánulásai.

Katyń-emlék kereszt: A szegedi Dóm kertjében magasodó kereszt az 1940-ben Katyńban meggyilkolt huszonötezer lengyel katonatiszt emléke előtti főhajtás. A márványtalapzaton találjuk *Korompay* Emánuel százados nevét is, aki szintén Katyńban vesztette életét, osztozva lengyel bajtársai sorsában. Továbbá kőbe vésetett *Orsós* Ferenc patológus neve is, aki részt vett abban a bizottságban, amely megállapította a vérontás időpontját, ezzel bizonyítva, hogy a több ezer tiszt életét a Szovjetunió oltotta ki. A keresztet 2010-ben állíttatta a szegedi lengyel közösség együttműködve a Szeged-Csanádi Egyházmegyével. A keresztet Galiciában lengyel tölgyfából ácsolta Bogdan *Samborski* szobrászművész.

A lengyel menekültek emléktáblája Mórahalmon: Magyarország 1939. szeptember 11-én nyitotta meg határait a lengyel menekültek előtt. Mórahalmon, az egykori Leventeképző épületében százharminc-százhatvan katonát szállásoltak el. Az emléktáblát 2009-ben, a Csongrád megyei Lengyel Év programsorozata keretében avatta fel Marcin *Sokolowski*, akkori lengyel főkonzul.

Lengyel pilóták emlékműve Ruzsán: A második világháború idején, 1944-ben az 1586. sz. Különleges Műveleti Alakulat lengyel pilótái angol felségjellel ellátott, Halifax típusú katonai szállítógépekkel vittek segítséget a varsói felkelőknek. A német légvédelem 1944. augusztus 26-án Ruzsa felett lőtt le egy ilyen repülőgépet, amelynek hétfős személyzete a helyszínen szörnyethalt. A Lengyel Köztársaság szegedi konzulátusa, valamint a Lengyel Köztársaság budapesti nagykövetsége által szervezett megemlékezésen, 2012. szeptember 28-án ünnepé-

lyes keretek között, katonai tiszteletadás mellett adták át Marek Brzózka szegedi szobrászművész alkotását. A 330 centiméter magas bronzból, acélból és kőből készült mű egy ég felé törő repülőgépet ábrázol. Az emlékművet Kiss-Rigó László, a Szeged-Csanádi Egyházmegye püspöke szentelte fel.

Lengyel pilóták emlékműve Szentesen: 1944. augusztus 1-jén a brit Királyi Légierő hat darab Halifax típusú repülőgépe indult útnak az olaszországi Brindisiből, hogy utánpótlást szállítson a varsói felkelőknek. Visszaúton a lengyel legénységgel rendelkező brit gépek egyike Szolnok környékén megsérült. Ekkor a pilóta igyekezett mielőbb a partizánok által uralt Jugoszlávia területére irányítani a repülőt, ám a szentesi Tisza-híd légvédelme lelőtte. A gép a szentesi laktanya közelében csapódott a földre. Hétfős személyzetéből ketten estek el. A Lengyel Köztársaság szegedi konzulátusa, valamint a Lengyel Köztársaság budapesti nagykövetsége által szervezett megemlékezésen, 2013. szeptember 21-én ünnepélyes keretek között, katonai tiszteletadással adták át Marek Brzózka alkotását. A rozsdamentes acéllemezekkel borított emlékmű egy négymotoros repülőgép egyik szárnyát formázza, síkja Lengyelország felé mutat. Az emlékmű talapzata egy kinyílt ejtőernyőt mintáz, a szoborhoz vezető sétány pedig egy repülőtér kifutópályáját idézi meg. A szobor alapjában elhelyezték a pilóták repülőgépének egy darabját is. Az emlékművet Kiss-Rigó László, a Szeged-Csanádi Egyházmegye püspöke szentelte fel.

Katyn-Requiem: 2015. november 8-án a szegedi Dómban került sor a Katyn-*Requiem* ősbemutatójára. A zenemű alkotói Király László zeneszerző és Polner Zoltán költő. A darab Gyüdi Sándor vezényletével, a Szegedi Szimfonikus Zenekar előadásában csendült fel. A Requiem egyedülálló a maga nemében, hiszen lengyel nemzeti tragédia első alkalommal jelent meg külföldi alkotók elsődleges témájaként.

2009-es Lengyel Év: A Csongrád Megyei Önkormányzat akkori elnöke, Magyar Anna kezdeményezésére a közgyűlés a 2009-es esztendőt

Lengyel Évvé nyilvánította. A szervezésben és a programok összeállításában közreműködött a Csongrád Megyei Levéltár és a Móra Ferenc Múzeum is. A programsorozat keretében nyílt meg a „*Fejezetek a magyar-lengyel barátság vészerhes éveiből (1939-1945)*” című kiállítás, emléktáblát avattak Mórahalmon, amelyet a lengyel katonáknak egykor otthont adó Leventeképző, ma Idősek Otthona falán helyeztek el. Emléktábla-avatásra került sor Magyarcsanakon is, ahol a második világháború kitörésekor szintén menedéket kaptak lengyel menekültek. A megye több pontján is nyíltak tárlatok, ezekkel is népszerűsítve a lengyel kultúrát.

Lengyel–Magyar Barátság Napja, 2012: A Lengyel–Magyar Barátság Napja ünnepségsorozatának 2012-ben Csongrád megye volt a házigazdája. A két nemzet barátságának jegyében született meg *Szyksznian Wanda* „Fekete aranykor” és *Keményffyné Krawczun Halina* „A forma rejtélye” című közös kiállítása, melyet Roman *Kowalski* lengyel nagykövet nyitott meg. Az ünnepség tetőpontja Bronisław *Komorowski*, akkori lengyel és *Schmidt Pál* akkori magyar államfő látogatása volt. A két elnök az Ópusztaszeri Történeti Emlékparkban két tölgyfacsemetét ültetett, amelyek a lengyel és a magyar nemzet jelenkori és jövőbeni barátságát hivatottak szimbolizálni.

Indoklás az értéktárba történő felvételre: Szeged és a lengyelség, Lengyelország kapcsolatai a régmúltban gyökereznek, s ezt a feltevést középkori feljegyzések is igazolják.

1444-ben *I. Ulászló* magyar király – aki Lengyelországban III. Ulászló néven uralkodott – Szegeden kötött tíz évre szóló békét a törökkel, amit azonban néhány nappal később megszegett. A király szomorú véget ért, a várnai csatában vesztette életét 1444. november 10-én. *Zsigmond herceg*, a későbbi *I. (Öreg) Zsigmond* (1506-1548) lengyel király szegedi látogatásairól is maradtak fenn adatok. Az általa vezetett számadáskönyvek tanúskodnak a herceg szegedi életviteléről, valamint arról, hogy a Szegeden időző herceg előtt megjelentek a pálos szerzetesek. A pálosok – az egyetlen magyar alapítású szerzetesrend – 1382-ben *Opolei László* herceg hívására Lengyelhonban is megtelepedtek.

Ezek a kapcsolatok, kereskedelmi összeköttetések a későbbiekben sem szűntek meg, de a történelmi-politikai helyzettől függően hol erősebbek, hol felszínesebbek voltak. Azt érdemes megemlíteni, hogy *Herman Ottó*, Szeged országgyűlési képviselője (1879-1883 között) részt vett a lengyelek 1863-as januári felkelésében.

A XX. század hajnalán a szegedi Víztorony (Szent István tér) megalakítása az apai ágon lengyel származású építőmérnök, *Zielinski Szilárd* nevéhez fűződik.

Ezek a múltbéli kapcsolódási pontok a XX. század második felében sem szűntek meg, hanem érlelődtek, formálódtak. Amikor 1956-ban a József Attila Tudományegyetem nagyelődójában megalakult a MEFESZ (Magyar Egyetemisták és Főiskolások Szövetsége), egy lengyel diákokból álló küldöttség is részt vett az eseményen. Ne feledjük azt sem, hogy az '56-os magyar események katalizátora az év nyarán Poznańban lezajlott munkástüntetés volt!

Csongrád megye jelenleg is több szállal kötődik Lengyelországhoz, hisz testvérvárosi, gazdasági és széleskörű kulturális kapcsolatokat ápol többek között Lódz Vajdasággal. Dicséretes, hogy ezek a kapcsolatok az ifjabb nemzedékek között is egyre elevenebbek, hiszen a Tiszaparti Általános Iskola élő és erős kapcsolatot ápol Lódz város egyik általános iskolájával, amely ünnepélyes keretek között veszi fel Báthory István nevét.

Múltunk közös értékeinek megőrzése jelenünk elsődleges feladata azért, hogy ezáltal alapozzuk meg jövőnket. Az itt élő lengyelek, a lengyel-magyar barátság, de Csongrád megye szempontjából is óriási jelentőséggel bír az említett emlékjelek megyei értéktárba történt felvétele.

Nemzetiségi Nap – Terény (Nógrád megyei Értéktár)

Terény alig ötszáz fős település. A Terénybe látogató turisták megismerkedhetnek a falu gazdag szokásvilágával.

Minden év júniusában a falu szabadtéri színpadán megrendezésre kerül a Terényi Nemzetiségi Nap, ahol szlovák és német nemzetiségű együttesek is fellépnek. Évről évre egyre több szlovák, német ajkú és magyar amatőr színjátszót vonz a rendezvény, hozzájárulva ezzel a népi színjátszás hagyományának megőrzéséhez. A Nemzetiségi Nap 1976 óta a Szlovák Nemzetiségi Önkormányzat és a Községi Önkormányzat közös szervezésében kerül megrendezésre. A kis település a népszokásokban és hagyományokban gazdag olyan települések egyike, ahol a felnövekvő fiatalság örömmel veszi át és őrzi a régmúlt szokásokat.

A falu kétszáz épületéből nyolcvanhárom ma is őrzi még a száz-százötven évvel ezelőtti kornak megfelelő állapotokat. A Szőlősoron tizenhárom palóc ház reprezentálja a népi építészet jellegzetességeit. A népi mesterségek művelői között találunk fafaragót, csipkeverőt, nemezelőt, kosárfonót és gyöngyfűzőt is.

Hegedűsné Bodenburg Lina pályája (Somogy megyei Értéktár)

Hegedűsné Bodenburg Lina (1836-1859) színésznőnek, az első igazi népszínműénekesnek, Kéthely szülöttének tragikusan rövid életpályája adott. A XIX. sz. közepének országosan ismert és ünnepelt színésznője volt, aki elsősorban népszínművekben szerepelt. 1854-55-ben Aradon lépett színpadra Havi Mihály-Szabó József-Gócs Ede társulatában. 1855-ben feleségül ment Hegedűs Lajoshoz. 1856-58-ban Hegedűs-Havi társulatában játszott.

Négyévi vidéki színészlét után a Nemzeti Színház szerződtette. Soha ilyen népszerű, a közönség és a sajtó által kedvezően fogadott színésze nem volt a Nemzeti Színháznak. Bájos arca, szép alakja, derűs kedélye, nőiessége meghódította a nézőket. Játékát az eredetiség és finomság ötvözte jellemezte, ha kellett, szilaj, sőt drámai is tudott lenni. Egyszerűség és kedvesség sugárzott lényéből, kicsit németes kiejtéséből, mely harmonikusan illeszkedett partnere, Füredi Mihály palócós kiejtéséhez. Csak rövid egy évig szerepelhetett a fővárosban népszínmű-énekesnőként – azalatt harminc szerepet eljátszott –, mert egy megfázás miatt huszonhárom évesen meghalt. Mindössze ötéves pályafutása alatt nagy ismertségre és népszerűsége tett szert, finom és eredeti játékát méltatta a korabeli sajtó. A budapesti Fiumei úti Sírkertben levő sírját 2004-ben Nemzeti sírhellyé nyilvánították.

Molla Szadik sírja és emlékezete (Fejér megyei Értéktár)

Molla Szadik csagatáj török (tatár-üzbég) szerzetesjelölt, aki 1862-ben a közép-ázsiai Khivában (Horezm) csatlakozott az álruhában utazó Vámbéry Árminhoz. Isztambulba érkezésükkor döntötte el, hogy Mekka helyett Vámbéryt követve Pestre jön. (A Molla Szadik név „hú szerzetes”-t jelent, a források azonban Mollah Izsák, Isaak Szadik, Kara Mollah, Csagatáj Izsák néven is szerepeltetik.)

1864-65-ben könyvtárszolgái, 1866-ban segédtiszt megbízást kapott az Akadémia könyvtárában, melyet kb. hat-hétéves megszakítással haláláig viselt. Jól használható munkatársként, egyben egzotikus jelenségként is kezelték, 1888-ban például bemutatták az Akadémiára látogató perzsa sahnak. „Élő szótárként” Szilády Áront, Hunvalvy Pált és többeket tanított a közép-ázsiai tatárok irodalmi nyelvére, könyvtári főnöke, Budenz József Khivai tatárság címmel publikálta is a tőle szerzett ismereteit. Csagatájra fordította Arany János „Rege a csodaszarvasról”

című költeményét, s más kisebb műveket is. Megnősült, gyermekei is voltak, kettőt (Iszkender és Fatime) név szerint is említ egy 1871-es hír.

Utolsó éveiben, 1888-1892 között a Ferenc József rakpart 24. sz. alatt volt az állandó lakása. Felesége (vagy élettársa) egy Fejér megyei, velencei asszony, a katolikus *Tóbiás* Anna volt, az ő révén kerülhetett Velencére, miután Korányi professzor klinikáján hosszasan kezelték szív-bántalmakkal.

Feltételezések szerint Molla Szadik jó viszonyt ápolt *Decsy* Károly lelkipásztorral, aki ötvenhárom évig volt Velence lelkésze, s akinek a jóvoltából, halálakor sírhelyet kapott a református temetőben, noha mohamedán vallását mindvégig megtartotta. (Ezt némiképp színezi a korabeli lapok híre, amely szerint Vámbéry és a török követ közbenjárására a belügyminisztérium utasította a megyei főispánt, hogy biztosítsanak az elhunyt számára, a mohamedán rítusú temetésre elkülönített sírhelyet a keresztény temető mellett.) 1892. május 22-én halt meg Velence 80. számú, a mai Polgármesteri Hivatallal szemközt, a tóparton állt (ma már lebontott) parasztházában. Mohamedán szertartással temették el a református temető Nadapi úti szélén. Temette Ibrahim budapesti bosnyák táborigazgató, katonai tiszteletadással, de sírjánál – a család kívánságára – *Decsy* Károly református lelkész is szolgált. A halotti anyakönyvezést is a református lelkész végezte.

A „török” hamarosan a velencei történetek, mesék kincskereséssel összekapcsolt, kedvelt alakjává vált, máig gyűjthetünk róla szóló (a történeti tényeket kellő nagyvonalúsággal kezelő) emlékeket. A velencei helytörténeti kutatás csak nemrég kezdett el foglalkozni Molla Szadikkal, így reményeink szerint a későbbiekben feltárhatók, pontosíthatók lesznek velencei kapcsolatai.

Sírja egy évszázada kedvelt kirándulási célpont, már az első turista-kalauzok is felhívták rá a figyelmet, a mohamedán országokból érkező vendégeket is gyakran kalauzolják el Velencére. Sírját és annak környezetét 2011-ben a Nemzeti Fórum, az Országgyűlés, a Magyarok Világszövetsége Fejér Megyei Szervezete segítségével a Velencei Református Egyházközség felújította, így méltó környezetben tekinthetik meg az érdeklődők.

A megye szlovák népdalkincse (*Komárom-Esztergom megyei Értéktár*)

Komárom-Esztergom megye területét tekintve hazánk legkisebb megyéje, de kultúrája talán a legsokszínűbb. Ezt többek között annak is köszönheti, hogy Magyarország tizenhárom elismert nemzetisége közül kilenc kisebb-nagyobb nemzetiség él évszázadok óta ezen a földrajzilag is gyönyörű és változatos tájon. A hazai szlovákság, tevékeny és békés nemzetiségként ma is tíz településen éli mindennapjait. Egy hangon, két nyelven: magyar állampolgárként, kettős identitással, szlovákul és magyarul beszélve.

A megye kulturális életének ugyanúgy része a szlovák épített környezet, a szlovák népviselet megőrzése, és nem utolsósorban a nyelv, a szlovák néphagyományban a néptánc, a fúvószena, a népszokások, így a szlovák népdalok is. Ezeket a dalokat egyrészt még elődeik, másrészt az Osztrák-Magyar Monarchia idején itt munkát kereső családok hozták magukkal. Így maradt fenn a mai napig szájról szájra, majd a technika révén a különféle hanghordozókon, kottás könyvek és imakönyvek lapjain a szlovák népdalkincs.

A megyei szlovák népdalokat hanghordozókon is megörökítették (a Bánhidai Szlovák Kórust *Ocskai* Simon, egykori bánhidai kántortanító alapította és vezette, a zenei kíséretet, az akkori Puskin Művelődési Ház szlovák zenekara biztosította, *dr. Oláh* István prímás vezetésével). A dalkör tagjai tősgyökeres bánhidaiak voltak, akik munka után, őrizve a szlovák népdalokat, amatőr csoportként felelevenítették a szüle-

iktól tanult dalokat, kiegészítve magyarországi, környékbeli szlovák népdalkinccsel.

A *Piliscsévi dalkör* és a régió néhány települése *dr. Kálmánfi Béla*, főiskolai tanárnak köszönheti a sok szép régi érték összegyűjtését, akinek *dr. Manga János*, az ELTE professzora, az MTA Zenetudományi Intézetének főmunkatársa fogta a kezét, bevezetve a szlovák népzenebe. A népdalkört *Kelec Józsefné* vezeti 1970 óta, amióta megalakult a Röpülj Páva! hatására.

Az úgynevezett vegyes csoport, a *Bánhidai Szlovák Dalkör*, a *Gerecse Népdalkör* és a *Vértesszőlősi Zimozelen Asszonykórus* egyesüléséből alakult Vértés-Gerecse néven, *Urbanics Vilmos* tanár-karnagy vezetésével. Lelkes, átélt éneklésük külön dicséretet érdemel.

Sokac Babfőző Fesztivál (*Baranya megyei Értéktár*)

Több mint két évtizede a Mohácsi Sokacok Olvasóköre tagjai augusztus első hétvégéjére szervezi meg a mohácsi népi és nemzetiségi hagyományokat felelevenítő Babfőző fesztivált, horvát kulturális és gasztronómiai találkozót. A rendezvény köszöntőkkel indul a Sokac negyed utcáiban, miközben megkezdődik hagyományos technikával az agyagedényben történő babfőzés. A gasztronómiai ízek mellett kulturális események is helyet kapnak, kézműves bemutatókkal egyetemben. A résztvevő főzők száma közel háromszáz fő.

A mohácsi sokacok fontosnak tartják, hogy hagyományaikat minél több emberhez eljuttassák, bemutassák. A mohácsi sokacbabot különleges és egyedi receptúra alapján készítik el, amit nemzedékeken át sikerült megőrizni. Ennek további megtartása, ápolása fontos célja az olvasókörműnek és a városnak.

A nagykállói régi zsidó temető és Taub Eizik Izsák csodarabbi sírhelye

(*Szabolcs-Szatmár-Bereg megyei Értéktár*)

Nagykálló városában található a haszid zsidóság egyik leghíresebb zarándokhelye, *Taub Eizik Izsák*, a csodarabbi nyughelye. Az 1751-ben született rabbi édesanyjával négyéves korában költözött Nagykállóba. Tehetségére már korán fény derült, így tizenöt évig tanulmányait külföldön, Morvaországban és Lengyelországban folytatta. Ezt követően visszatért a településre, ahol 1781-ben a város és egyben Szabolcs megye főrabbijává választották.

A magyarországi haszidizmus megalapítójaként személyét már életében legendák övezték. A „Szól a kakas már...” kezdetű népdalt a zsidó közösség a rabbi nótájaként ismeri, melyet *Taub Eizik Izsák* a legenda szerint két további versszakkal is kibővített. A zsidó hagyományokban a hajnalt kiáltó szárnyas a Messiás hírnöke. A kibővített magyar-héber nyelvű változatot éneklik purim ünnepén a haszidizmus követői a világ minden táján.

A rabbi nevéhez fűződik a hitközség alapszabályzatának megalkotása. Létrehozta a Talmud-Tóra Egyletet, a Szent Egyletet és a Betegeket Gyámolító Egyletet, s közel negyvenéves munkássága idején virágzott a zsidó hitközség, nőtt a város zsidó lakosságának száma.

Az 1821-ben elhunyt csodarabbi még életében kiválasztotta nyughelyét, melyet a „rég zsidó temető” főkapuja mellett jelölt ki. Híveitől azt kérte, hogy ő legyen az utolsó, akit a temetőben elhelyeznek, s csak ennyi álljon sírkövén: „Becsületes zsidó volt”. Ez a felirat olvasható a temető bejáratánál. Halálát követően közel húsz évig nem választottak új rabbit. A kállói zsidóság új temetőt is nyitott későbbi halottai számára, ezzel is tiszteletben tartva a csodarabbi emlékét.

(A csodarabbi [cádik] olyan vallási vezető, akit hívei felruháznak a csodatevés képességével, s meggyőződéssel, példákkal állítják, hogy imádkozásával betegségeket gyógyít, hitével és bölcsességével veszedelmeket hárít el, s rendelkezik a jövőbe látás képességével is, mindezekért messzi helyekről is sokan zarándokolnak el hozzá – *a szerk.*)

Nagykállóban két zsidó temetkezési hely is található. A nagybalkányi úton az úgynevezett régi temető, a Dózsa György úton pedig az új. A temetőket kb. háromszázötven-négyszáz éve nyitották meg. A régi temetőben a legutolsó temetés 1821-ben történt, a zsidó időszámítás szerint 5581-ben, amikor meghalt Taub Eizik Izsák, a csodarabbi. Nyughelyéhez a világ minden tájáról zarándokok ezrei érkeznek, hogy leróhassák kegyeletüket a nagy cádik előtt. A nagykállói régi zsidó temető így a haszidizmus követőinek búcsújáró helyévé vált.

Rácz Aladár életműve (*Jász-Nagykun-Szolnok megyei Értéktár*)

Rácz Aladár (Jászapáti, 1886. febr. 28. – Bp., 1958. márc. 28.): cimbalomművész, Kossuth-díjas (1948), érdemes művész (1952), kiváló művész (1953). Cigányzenész családból származott. Jászberényben és Budapesten cigányzenekarokban játszott. Tagja volt 36. Rácz Laci zenekarának is. 1910-től Párizsban, 1914-től Svájcban magyar, majd francia cigányzenekarokban játszott.

Az I. világháború alatt Svájcban megismerkedett Ernest Ansermet karmesterrel, Jaques Dalcroze-zal, Igor Sztravinszkijjal, akik felfigyeltek játékára, művészetének tökéletesítésére ösztönözték és a komolyzene irányába terelték. Sztravinszkij cimbalmozni tanult tőle, s komponált is erre a hangszerre. 1926-ban Lausanne-ban adta első önálló cimbalomhangversenyét.

Koncertútjai során szinte egész Európát bejárta. 1927-35-ben Franciaországban élt, 1935-ben tért vissza Magyarországra. Budapesten 1937-ben a Nemzeti Zenede, 1938-tól haláláig a budapesti Zeneművészeti Főiskola tanára volt, ahol számos kitűnő tanítványt nevelt. A cimbalomjátékot tulajdonképpen ő emelte művészi színvonalra, a cimbalom általa lett hangversenyhangszer. Barokk és preklasszikus mesterek főként csembalóra írt műveit adta elő többnyire felesége, Yvonne Barblan zongorakíséretével.

Poncichter (gazdapolgár) hagyományok – gazdapolgár-negyed

(*Győr-Moson-Sopron megyei Értéktár*)

Sopron város szőlőtermelő lakossága a század végére kezdte el megkülönböztetésül a „Wirtschaftsbürger” titulust használni, akkor, amikor a XVIII. század folyamán a jelentős betelepülések hatására megkétszereződött a város lakossága. A szőlőműves réteg mind társadalmilag, mind gazdaságilag tagolt volt. Az előre jutott, megerősödött és ezáltal öntudatosabb rétegek igyekeztek magukat az alacsonyabb rétegektől elhatárolni, így a szőlőtermelőből először Wirtschaftsmann, majd bürgerlicher Wirtschaftsmann, végül pedig Wirtschaftsbürger lett.

A XIX. század elejére kialakult a polgárjoggal, és vagyonnal, első sorban ingatlanokkal rendelkező szőlőműves réteg: a gazdapolgárság. A megnevezés a teljes XIX. század során használatos volt, így a dualizmuskori hagyatéki leltárak is megkülönböztetik az őstermelők között a gazdapolgárokat és a szőlősöket. A poncichter, vagy ponzichter elnevezés kötődik ehhez a réteghez, de nem egyenlő vele. Ha csak a szó értelmét nézzük, akkor olyan németajkú szőlőművesekről van szó, akik a szőlőskertekben a sorok között babot termeltek. A bab, ugyanis nem árnyékolta be a szőlőt, a szüretet sem zavarta és egy szintén

nem elhanyagolható szempont: az így megtermelt bab után nem kellett semmilyen adót fizetni. Bár az ilyen fajta babtermelés az ország más vidékein is előfordult, például a somogyi német falvakban, ez mégis csak a soproni borvidék egyik jellegzetessége. Vagyis ez a kategória nem társadalmi vagy vagyoni alapú, hanem egy a szőlőművelést kiegészítő tevékenység alapján kategorizál.

A soproni ponzichterek döntő szerepet játszottak a soproni északnyugati városrész (gazdapolgár negyed) arculatának kialakulásában, hangulatának megteremtésében. Sajátos életmódjuk, szokásaik, étkeik alapján (nem beszélve borukról) jellegzetes, és a város határain túl is ismert csoportot alkotnak. A szó a XIX-XX. századforduló környékén jelent meg. A nevet nemcsak Sopronban használták, hiszen akár Kőszegen is találkozhatunk vele.

Városlódi Német Nemzetiségi Tájház (Veszprém megyei Értéktár)

Városlőd, az egykori „Leweld” falu a középkorban egyházi birtok volt, központjában karthauzi kolostor állt. A település azonban a török hódoltság következtében a XVI. században teljesen elnéptelenedett.

A lakatlan terület újranevesítése érdekében *gróf Eszterházy* Imre, veszprémi püspök felhívására az 1700-as évek elején katolikus német családok érkeztek Városlódra és a Bakony más településeire. A betelepülők magukkal hozták és továbbéltették anyanyelvi közösségük jellemzőit, amely ma is megmutatkozik a település, a telkek elrendezésében, munkakultúrájukban, az emberélet fordulói, az egyházi esztendő szokásaiban egyaránt.

Az 1980-as évek elején néhány lelkes lokálpatrióta az akkori helyi vezetéssel úgy döntött, hogy tájházat alakít ki a még meglévő értékek bemutatására. A Kossuth u. 1. sz. alatt álló törpeoszlopos, mellvédés tornáccal ellátott, bolthajtásos belső terű, szarufás szerkezetű ház a bakonyi német építészet jellegzetes példánya, műemlék jellegű épület. A belső térben a Veszprém megyei német nemzetiségiek által használt, a XIX. század elején, a XX. század második felében készült berendezési tárgyak, bútorok, használati eszközök, viseletek láthatók. A kézműves műhelyekben használt munkaeszközök, szerszámok ugyancsak megtekinthetők. A tájház egyik szobájában a híres városlódi kerámiákból összeállított kiállítás található.

A Városlódi Német Nemzetiségi Tájház azonban nem csupán múzeumi bemutatóhely, hanem az élő-éltető hagyományápolás helye, az értékek őrzésének és átörökítésének kiemelkedően szép példája.

(h)

Joka VII.

(részletek)

Fény derül a tényálladékra

Aznap kora reggel mindenki gyűjtögetni indult. Csak a lassan erőre kapott, de lépegetésre még mindig képtelen őzike, meg az elbukott szökési kísérletei miatt jobban elzárt – lábadozó – nyúl jelentett kivételt. Mamó Koma orrát segítségül hívva gombászni indult, ami az előző napi záporok nyomán ismét bőséges mennyiséggel kecsegtetett. Nyica az erdei tisztásokat járta, hogy a tönkölybúzaszárak közül megfelelőt válogasson. Flaré öregujnyi vagy annál nem sokkal vastagabb, hullott faágakat keresett. Nem volt egyszerű dolga, mert sem a korhadásnak indult, sem a girbegurba vagy göcsörtös ágak nem jöhettek szóba. Olyanok kellettek, amik hosszabb egyenes résszel várják felszedésüket.

Janó is gombáért ment egy hosszú bottal, melynek végére felszerelt egy – a szerszámai közül kiemelt – recézett vaslapot. Mamó említette, hogy kislánykorában volt valaki a csapatukban, aki a nagyméretű farontó gombákat sapkákká faragta. Az ilyenek jó magasan élősöknek a fatörzseken, ezért kell hozzá az alkalmi szerszám. Janó emlékezett rá, hol látott ilyeneket. A kíváncsiság hajtotta: úgy gondolta, ha másnak sikerült, hátha ő is boldogul vele. Mirkó megint a csermelyhez vonult, de jóval lentebbre, ahol már széles patakocska lesz belőle. Vítte a hatalmas füles kosarát, hogy halakat gyűjtsön. Azt remélte, hogy most eredményesebb lesz, mint elsőre.

Mind diadalittasan tértek vissza, szép sikerrel jártak. Leginkább Mirkó örült, most két nagyobb halat adhatott át Nyicának sütésre.

Azután nekiültek. Janó kibontotta a Flaré által hazatalicskázott nagy halom összekötött ágat. Válogatni igyekezett közülük, de nem talált kivetni valót.

– Ügyes voltál, kislányom – ölelte magához Flarét. – Megértetted, hogy mire van szükség.

– És én? – méltatlankodott Mirkó.

– Te még ügyesebb – nevette el magát Janó – mert neked meg sem mondtam, hogy mekkora halakat hozzád, mégis kitaláltad. – De a legügyesebb mégsem te voltál – folytatta –, hanem Koma. Nem voltál itt, nem láttad – tette magyarázón hozzá –, ő hozta haza Mamó egyik teli kosarát a fogai közt tartva a fülét.

– Bizony – kapcsolódott a beszélgetésbe Mamó –, méghozzá a nehezebbet! De mégsem ő érdemli a legnagyobb dicséretet... Elfelejtitek tán, hogy Nyica munkáira mondták a nagyfáskai népek, hogy azok a legszebbek. Pedig, ahogy apátok lefestette, az inkább város már, mint falu, ott jobban értik ezeket a dolgokat.

– Tényleg, apa! Meséld el még egyszer! – kérlelte a két gyerek.

– De hiszen már kétszer is elmondattatok velem...

Végül azonban nem tudott ellenállni, és újra belekezdett. Sokszor megállították, kíváncsiskodtak: volt-e ott más cégér is? És egyáltalán mire való? Milyen magas egy emeletes ház? Hogy nem esnek le onnan fentről az emberek? Milyen boltokat látott még? Hogyan öltöznek ott az emberek? Minek pék nekik, nem tudnak otthon sütni? Hogy nem tévednek el, ha annyi az utca? Kutyát látott-e? Nagyobb volt, mint Koma? Hogyan, pontosan milyen szavakkal dicsérte a pékné meg a két menyecske Nyica ügyességét? (Ezt persze Mamó firtatta.) Borba Bálint ki-
nézetét, de még a lovaiét is el kellett mesélnie...

– Közben azért a kezetek is járjon! – figyelmeztette a többieket, de amikor felnézett, látta már, hogy fölöslegesen.

Mamó megtisztította és apróra szelte a gombákat, s szétterítette. Amikor tele volt már egy-egy falap, kitette a napra száradni. Szárítva ugyanis ezek a fajták jól eltarthatók – magyarázta. Nyica a dicséretektől fellelkesülten válogatta szét a vastagabb szárazakat, hogy ő is a nap-sugarakkal száríttassa. Közben fél szemmel Flarét is figyelte, aki egy megkezdett kosár készítését folytatta. Amikor látta, hogy segítség kell, odalépett a kislányhoz, s a kezeit megfogva segítette, s mosolyogva vezette a mozdulatát. Amikor szépen haladt, meg-megsimogatta, majd folytatta a válogatást.

Mirkó a nővére által hazatalicskázott faágak egyenes részeit kezdte volna lefűrészelni, de az apja rászólt.

– Fölösleges munka! A fejszével nekem csak egy-egy csapás. Mindjárt neki is állok. Utána segíthetnél. Adok majd egy hántolóvasat, hogy lehúzd róluk a kérget. De nagyon vigyáznod kell, mert roppant éles! Nem is tudom, hogy rád bízhatom-e... Azt hiszem, ez nem volt túl jó ötlet.

Látva a fiú elkeseredését, Mamó szólalt meg.

– Azt ugye, tudod, hogy a muzsikus cigányok, már a pólyában a fiúk kezébe adják a hegedűvonót? Hagy szokja! Aztán meg kap picit hegedűt is, ha már nagyobbacska... Fát faragni csak fát faragva lehet megtanulni. Mikor kezdje el? Persze, hogy fűrészelné, hiszen csak azt az egy szerszámot engedted meg, hogy a kezébe vegye. Ha kalapácsot adtál volna, mindenbe szöveget verne. De hát kis fűrész van, azt kapott...

Janó igazat adott neki.

– Látod, Mirkó Nyicát, milyen szépen tanítja Flarét? Vezeti a kezét. Mi is így csináljuk, jó? Három-négyet együtt hántolunk le, aztán egyet megpróbálsz egyedül, de nagyon óvatosan... mellettem. A többit meg mégiscsak fűrészeld fel. Akkor lenne időm, s megpróbálkoznék a fapoharakkal... Aztán majd legközelebb, ha teknőzők, azokat a szerszámokat is megmutatom, kipróbálhatod. Jó lesz így? Azt azonban meg kell ígérned, hogy nélkülem, ha egyedül vagy – még ha hozzáférnél is – nem nyúlsz más szerszámhoz, mint amit megengedek.

Miután Mirkó megígérte, úgy lett minden, ahogy Janó elmondta.

Napok teltek el, szaporodtak Nyica szakajtoi. Janó cernázóorsóiból is csaknem mind elkészült, a fapoharakkal azonban lassan haladt. Akárhogy faragta, nem lettek szépek, s az egyik darab nem hasonlított a másikra. Többféle módon is próbálkozott, de elégedetlen volt az eredménnyel. Kitalált viszont valami újat. Egy olyan, asztalra való fűszertartót, aminek elfordítható teteje van. Egyetlen mozdulattal, szempillanat alatt könnyen nyitható és zárható, anélkül, hogy csekélyke só vagy bors kiszóródna belőle. Mivel Nagyfáskára nem készült még el minden, úgy döntött, hogy Bötönyén próbálkozik újra vásárlókra lelni. Vitte magával a különféle fapoharakat, készített néhány nagyobbacska is, amiknek fület is faragott az oldalára. Berakott a talicskába néhány fűszertartót is – hátha lesz keletje. Egyébként a maradék kosarakat, kánál- és tányérféléket készítette útra. Mamó ötletét elfogadva, vitt magával a szárított gombából is. Kíváncsi volt, lesz-e rá vevő.

Most eleve a felvégi, tehetősebb falurészre tolta a talicskát, s örömmel látta, hogy az útszéli keresztnél egy már nagyon kókadt mellett két – kisebb, viszonylag friss virágcsokor is hever. Melengette lelkét a látvány, nézte-nézte, mielőtt tovább indult, s hatalmasat dobbant a szíve. „Hol a legnagyobb a szükség, legközelebb a segítség” – villant eszébe egy rég olvasott veretes mondat. Amikor ugyanis észrevette a rombusz alakú lándzsavéget – amivel annak idején a megváltó testét felsebző fegyverre kívánt emlékeztetni –, megoldásra lelt. Ha három ilyen újabb rombuszt leszerelne az ismeretlen vadászó felszedett és elrejtett vadcsapdjáról, azokból remek szerszámot csavározhatna egybe. Azokat

megélezve sajátos fúrója lenne, ami egyenletes vastagságúvá tehetné a fapoharakat.

Nagyszerű kedve kerekedett, ami csak fokozódott. Az egyetlen nagyteknőt, amit magával vitt, egy csaknem teli zsák kukoricadarára tudta cserélni. Már a puliszka ízét is érezte a szájában, amit Mamó fog készíteni belőle. Még javában ezen ábrándozott, amikor hozzálépett egy öregebb parasztember, és sorra kézbe vette, megvizsgálta valamennyi fűszertartóját. Elmesélte, hogy a menyének közeleg a születése napja, őt lepné meg valamelyikkel, ha meg tudnának alkudni rá.

Janó nem nagyon tudta, hogy mire taksálja újfajta portékáját, hiszen még sohasem adott el belőlük. Így aztán azt találta mondani, mondja meg az öreg, mennyit adna érte.

– Nagyon ügyes munkák ezek. Az lenne a jó, ha valahogy bele tudna karcolni valami virágmintát, netán néhány szotyolavirágot, mert akkor lenne igazán szép... Vagy még inkább egy-két margitvirágot, mert mivel az ő neve is az: Margit. Akkor tudná, hogy egyenest neki készült. Akkor biztos jobban örülne neki. Ha valahogy rátennéd a virágokat, adnék érte néhány rakat nőruhát. A feleségemé volt. Amióta meghalt, csak a helyet foglalja a padláson. Nem csaplak be, öregasszonyra valók, és bizony lehet, hogy már a moly is megjárta. De biztos maradt benne olyan, amivel lehet még mit kezdeni, már ha van a csapatodban idős nő is néhány.

Janó gondolatai megint előreszaladtak... Végül is nem nagy munka neki néhány virágminta, szerszámai is vele vannak... Ha nem is lenne a ruhák között Mamóra illő, vagy olyan, amiből Nyica varázsolhat valamit, arra mindenképpen jó lesz, hogy próbát tegyenek. Ha semmi másra nem, rongyszőnyeget készíteni csak jók lehetnek.

Hazakísérte az öreget, aki leültette a verandán, és mellé telepedett.

– Tudod, ez a menyem nagyon szépen törődik velem, ha a lányom lenne, se tehetné szebben – mondta, aztán csendben ámuldozott azon, ahogy késvonásról késvonásra gyönyörű kis margaréta és napraforgó alakult ki a fedél egyik és a másik oldalán.

Három zsák ruha került végül a talicskára a darás mellé. Úgy kellett rákötözni őket. Még a talicska szarvaira is jutott egy. Janó szinte ki se látszott mögüle. Ahogy tolt, ő maga is kevésbé tudott az útra ügyelni, így csak későn vette észre, hogy egy egyenruhafélébe öltözött férfi közeledik felé.

– A törvény nevében felszólítom, hogy azonnal álljon meg! – mondta, s ő lepődött meg leginkább, hogy Janó azonnal megállt.

– Ha nem tévedek, maga a Joka! – állította, de kérdésnek is hatott.

– Akár az is lehetek – felelte Janó.

– Hát ez meg miféle válasz?!

– Őszinte... A lehető legőszintébb – tolt hátra kalapját, s vakarta meg Janó tanácstalanul a feje búbját.

– Gondolom, fogalma sincs, hogy ki vagyok?

– Valaki, aki a törvényt védi ellenem. És, aki, mivel cigány vagyok, már el is ítél magában... Tévednék?

– Ami azt illeti, valóban nem szeretem a cigányokat. Csak a gondot növelik, mindig rosszban sántikálnak. Volt velük bajom bőven. Hanem magáról csupa jót hallottam... Láttam a keresztet, amit állított, azt mondják, még a keddhelyieknek sincs olyan. Az írrok is nagyon dicsérte. Derék cselekménye volt, hogy megtalálta és hazahozta Lacikát. Ezzel azonban bizonyos értelemben le is bukott, hogy valahol az erdőben él. Erre pedig nem kért és nem kapott engedélyt. Hatósági erdőkerülő vagyok. A főerdőkerülő! Pontosan tudom, hogy nincs engedélye. Hivatalos nyomozást folytattam a kereszt miatt is. Valaki feljelentette (nem fedhetem fel az illető személyét). Azt állította, hogy a fát, amiből a keresztet ácsolta, engedély nélkül vágta ki az erdőben. Több kikérdezett tanú azonban igen dicsérőleg szólt magáról, mely szerint – vette elő a noteszét, hogy felolvassa – „Rendes ember az.” „Jórava-

ló, istenfélő ember.” „Az a néember is jobban tenné, ha...” Bocsánat ezt már a feljelentőjéről mondták... Végül megállapítást nyert, hogy még dicséretet is érdemelne, mert mivel egy bármikori kidőléssel fenyegető, közveszélyt hordozó fát vágott ki. Ez a fa pedig – nézett megint a jegyzeteibe – néhai öreg Sárközi jelenleg gazdátlan, körülkerítetlen birtokán állt. Később aztán irodámban ismét megjelent az a bizonyos meg nem nevezett néember is, hogy visszavonja feljelentését, mivel többen is megütlegetéssel fenyegették, ha ezt nem tenné meg. Mintha azt lehetne, ha már beindította a gépezetet! Az írnök úr erősen rám parancsolt, hogy meg se kíséreljem zaklatni ott az erdő mélyén. Igyekeztem betartani. Most azonban már nem tehetem, mert mivelhogy tudomásomra jutott a tényállás: valaki csapdákkal orozgat az erdőben. Ez kimeríti az orvvadászat törvényi állandékát. Súlyos törvényszegés, bebörtönzéssel büntetendő... Maga az első számú gyanúsított! Feltehető, hogy csapdákkal fogdossák az uradalmi erdő vadjait, s azokat fogyasztják eledeleül. Nem kerestem az erdőben, noha megtehettem volna. Tudtam, hogy előbb-utóbb újra feltűnik Bötönyén, és igazam lett. Jobban teszi, ha szépen bevall mindent, különben intézkednem kell, hogy őrizetbe vegyék. Higgye el, vannak módszereik, hogy kitudják az igazságot ott az őrszobán... És ne is próbálkozzon szökéssel! Semmi értelme nem lenne. Lacikát kifaggattam, nagyjából tudom, merre kell keresnem. Kérem, kövessen!

– Szerintem – válaszolta megfontoltan Janó – itt is tisztázhatom magam. Hosszú hetek óta nincs vadcsapda az erdőben. Ha bizonyosan tudja, hogy voltak ilyenek, csak egyféleképp értesülhetett róla. Ha ugyanis az a csapdás ember oly bolond lett volna, hogy megjelenik önnél a felszedett vasaiért, most nem engem gyanúsítana. Hogy eddig várt a felbukkanásomra, s nem fésültette át értem az erdőt, az meg azt mutatja, hogy erős kétségei vannak. Bizonytalan abban, én voltam-e, mi voltunk-e a bűnösök... Ne tekintse csalafinta hízelgésnek: úgy hiszem, ön rendkívül tisztességes ember. Sokszor megéltem már, hogy minden kétely nélkül bűnösnek jelentettek ki minket, cigányokat. Úgy üldöztek el több helyről is minket, hogy meg sem hallgattak. Védelmünkre nem szólhattunk egy szót sem, vagy addig kínozták egy szerencsétlen társunk, amíg mások bűnét is magáénak vallotta, csakhogy véget vessen a szenvedésinek. Rossz hírünk egy része ilyenekből fakad. Én viszont itt és most képes vagyok eloszlatni kétségeit.

Janó nagy nehezen előhalászott egy fakanalat a ruhás zsákok alól. Az erdőkerülő, ijedten hátralépett, de amikor meglátta, hogy nem valami kés, tőr vagy fejsze került elő, kíváncsian nézett. Nem sokáig kellett várnia, mert ez a valóban fura, s különösen szép beszédű cigány betűket kezdett írni az út porába. Valóban tud írni, ahogy mondták – állapította meg magában – én meg semmi pénzért el nem hittem volna. Igaz, éppen ez ütött szöveget a fejembe, pont ez bizonytalanított el. Ha nem a cigány, akkor ki, és miért írhatta azokat a cédulákat a csapóvasakról, amiket az erdőben a két fatörzsön talált.

Most pedig szó szerint ugyanaz a szöveg vált olvashatóvá a lába előtt is. Ez a tény, valamint a betűk sajátos cifrázata igazolja, hogy egyazon kéz írt az erdőben és itt is.

– Maga írta a cédulákat! – állapította meg. – Csak az nem fér a fejembe, hogy mi célja volt vele. Sejtésem ugyan van, de a tényálladékot, a gyanúsított szájából kell kitudni, hogy azt hivatalos jegyzőkönyvbe foglalhassam. Menjünk vissza, Béla bácsihoz, mert hatósági tanú is szükségeltetik!

Így aztán visszamentek, és Janó töviről hegyire elbeszélte mindent. Elmondta, hogyan és hányféle csapdát szedett fel. Miként tanította meg a gyerekeit a csapdák felfedezésére, s hogy a feliratokkal akarta elkerülni, hogy a csapdás ember újabb csapdáival folytassa azt az aljasságot.

– A vadász – mondta magyarázatul, hogy miért tekinti ezt aljasságnak – egyetlen lövéssel igyekszik elintézi a zsákmányszerzést. Ha

ügyetlenebb – mivel a vadászbecsület úgy kívánja – egy második lövés-
sel vagy kegyelemdöféssel szabadítja meg szenvedéseitől a megsebzett
vadat. A csapdába esett állat viszont a kínok kínjait kénytelen kiáll-
ni, akár napokon át, amíg vagy kiszerved magában, vagy megérkezik
a gyilkosa. Ilyet tisztességes ember végképp nem tehet... A feliratok
azért is kellettek, hogy az a gazember ne az erdőben keresse, ki tette ezt
vele. Nagyon nem lett volna jó, ha rajtam és gyerekeimen áll bosszút.
Úgy gondoltam, magához csak nem megy számon kérni a dolgot, azért
írtam ki, hogy magánál keresse az elvesztett eszközeit. Amikor azt lát-
tam, hogy eltűntek a cédulák, azt hittem, hogy vagy a szél ragadta el
őket, vagy az illető tépte le dühében.

Mindent rendre elbeszélte, és látta, hogy mindkét hallgatója milyen
tisztellel néz rá. Búcsúzkodás közben Béla bácsi egy tömb lekvárt is
kerített neki. „A gyerekeinek” – mondta, miközben becsomagolta.

Az erdőkerülő is hosszan rázta a kezét.

– A bűnjeleket azonban le kell foglalnom, azt be kell szolgáltatnia,
hozza be a héten a hivatalomba!

Janó mást gondolt ki. Hirtelen ötlettől vezérelve meghívta az erdő-
kerülőt, jöjjön másnap ő a csapóvasakért. Reggel elébe megy ahhoz a
helyhez, ahol a cédulákat kitette. Ott ül majd, és várja.

Ebben meg is állapodtak.

Engedély

Mindenki izgatottan készült az erdőkerülő látogatására. Mamó már
előző délután felpróbálta az összes ruhát, amit – a Janó által hazavitt
zsákokból – Nyica odanyújtott neki. Éppúgy illegett-billegett, mint
másfél hete Flaré, amikor az írnok lányának kinőtt ruháit mutogatta
magán. Őt azonban még inkább éltették, nevettek, még jobban örül-
tek látványának a szokatlan öltözetekben. Rá is játszott a dologra, szán-
dékoltan igyekezett pont úgy móriskálni, kelletni magát, ahogy akkor
a kislánytól látta. Őszintén kacagott saját magán, Janót azonban nem
tudta felülmúlni, aki szintén mulatságszámba ment. Térdét csapkodta
a nagy nevetésben, s még könnyei is kigurultak a szeme sarkából.
Nem győzte elmaszatolni, időnként füttyögetett.

Nem véletlenül mondják, hogy megöregülve, második gyermek-
korát kezdi meg az ember – állapította meg magában, de máris újabb
gondolat kergette el ezt. Íme, egy asszony, aki pár hónapja még halni
készült – nézte páratelt szemmel az önfeledt Mamót.

Nyica három kupacba válogatta a zsákok tartalmát. A hordásra fel-
kínáltakon kívül egy kupacba rakta azokat a ruhadarabokat, amiket
úgy ítélte meg, hogy valamire csak jók lesznek még, a nagyobb halomba
pedig azokat, amelyek szőnyegcsikként vagy tépésként fogják végezni.

Mamó végül – Nyica mérgesen összevont szemöldöke, tiltakozó te-
kintete ellenére mindössze néhány darabot választott ki. Egypár szok-
nyát, két-három egyszerűbb inget, egy pruszlikot, pár fejkendőt és egy
nagyobb, meleg, vállra teríthetőt. A többi, felpróbálásukat követően
mind a kisebb rakás tetejére helyezte.

– Jól mondta az öregapám – adta magyarázatul. – Sokszor mondo-
gatta: öt dologtól óvja meg a cigányt a Jóisten: cifra ruhától, páváskodó
szerelemtől, fölös holmiktól, tartós éhezéstől s a folyamatos jóllakástól.
Ezek mind-mind vészbe rántják, rontásba viszik a cigányembert. Eh-
hez tartom magam – zárta le a vitát.

Nyica gyorsan kosarakba rakta, s vitte a csermelyhez kimosni, amit
kiválasztott, hogy reggelre megszáráíthassa. Mamó maga akart menni,
de ő nem engedte.

Reggel aztán Mamó a ruhaszáritó-kötélről öltözködött. Flaré is a leg-
szébbnek tartott új szerzeményébe, egy világoskék, apró mintás, fodros
kis ruháskába bújt. A haját – ahogy Nyica tanította – két irányba fonta,
és szépen felpántlikázta. Mirkó is kereste a helyét.

– Nem biztos, hogy jó ötlet volt magunkra hozni ezt az embert – aggodalmaskodott Mamó. – Nem jól is elsülhet... Az ő fájukban lakunk, abból van a kunyhó. Az ő fájukon ülünk, alszunk, minden bútorfélénk abból van. Az erdőjükből származik a tűzünk. Majd' minden portékánk, amit élelemre cserélsz, vagy pénzzé teszel, a fájukból készül. Számon kérheti majd rajtunk.

– De hisz éppen ezért hívtam meg – felelte Janó, majd odakiáltott Nyicának. – Süthetnél punyát és csinálhatnál egy kis lecsót bő lére, hátha lenne mártogatni kedve.

Nyica bólított és máris fordult, alig lépett néhányat, visszajött s máris mutatta egyik kezében a frissen sült cigánykenyeret, másikban a vafazéknyi lecsót.

Janó ezt látva, széles mosollyal meghajolt felé, csippentett a szemével s még a kalapját is meglengette, amit épp a fejére tenni készült.

– Gyere, Komám! – szólt a kutyához. – Induljunk el, menjünk elibé! De aztán viseld jól magad, ne harapjál belé, s ne nyalogasd össze!

Amikor odaértek a távolabbi fához, Janó újra Komához fordult.

– Segítened kell. Ha ide jönne elébb, szólj hangosan, és majd érte jövök. De kérlek, tényleg ne bánts!

A kutya első szóra szépen megült a fa alatt, így Janó nyugodtan hagyta oda. Előbb átment az erdőhasadékon, majd áttört a sűrű bokroson, végül az egymásnak feszülő fatörzsek között, majd ő is leült az egyik cédulás fa lombjai alá. Bizonyos volt abban, hogy Koma mindent megértett. Okos állat – gondolta magában –, épp csak meg nem szólal. Nem is találkozott még hozzá foghatóval. Okosabb, mint egynémely ember. Nem bőrszín alapján ítél. Hogy megérzi egy szempillanatra, hogy jó-e, rossz-e, akivel összefut. Ebben a mesterségben jóval ügyesebb nálam. No, most majd meglátom – szötte tovább ezen felvetését – Koma is hasonlóan ítéli-e meg az erdőkerülőt. Én ugyanis úgy látom, hogy kissé aktakukac, körülményes, hivatali bikkfanyelven szól, de alapvetően jó szándékú ember.

Viszonylag sokat kellett várakozniuk. Abban maradtak, hogy reggel találkoznak, de hát a szegény embernek korábban van reggel. Janó azal ütötte el az időt, hogy maga elé képzelte, hogy milyen sorrendben és miképp fogja összeállítani a varrókosarat. Azt a bizonyos fonott alkalmatosságot, amit a nagyfáskai kelmeboltos asszonynak ígért bemutatni. Annyira elmerült ebben, hogy csak késve vette észre, hogy a bokrok erősen mozognak. Ameddigre feltűnt, már ki is bukkant közülük a meghívott vendég. Nem számított rá, hogy onnan érkezik, azért nem is figyelgetett arra. Ezek szerint elkerülte Komát. No, nem baj, majd kiáltok neki, hogy jöjjön – határozta el.

Előbb azonban leporolta magát, és az erdőkerülő elé sietett, hogy ilendően köszöntse.

– Meglep, hogy innen jön – mondta kalapot emelve. – Erre ugyan jóval rövidebb, de nem hittem, hogy tudja, tekintett csodálkozva az érkezőre.

– Segített egy kutya ott a másik fánál – mondta az nevetve. – Hátam mögé került és az orrával nyomott, lökött folyton ebbe az irányba.

Ekkor Koma roppant elégedett ábrázattal kilépett mögüle, s félrekapott fejjel várta a dicséretet... Ketten simogatták meg egyszerre.

Janó aztán sorra megmutatta a helyeket, ahol a csapóvasakat és hurkokat találta, azt is elmondta, hogy melyik milyenféle volt.

– És zsákmányt ejtettek-e vele? Amennyiben igen, miféle, milyen súlyú? Kérem, nyilatkozzék: ha volt bennük állatetem, mi lett a sorsuk? – kérdezte-kérte egy szuszra, roppant hivatalosan az erdőszemlész.

– Ha megengedné, erre inkább majd a kunyhónál felelnék.

Bár a kérdező nem tudta, miért nem lehet erre a helyszínen vagy út közben feleletet adni, ennek ellenére beleegyezett.

– És amikor felszedte a csapdákat, nem sérült meg – fordította emberibbre a szót.

– Nagyon figyeltem. Semmi baj nem ért.

Hogyan érthet ennyire a csapdákhöz, ha – mint mondta – soha nem használt ilyet, horgadt fel a gyanú az erőkerülőben. Meg is kérdezte menten.

– Katonakoromban erdőt-hegyet jártunk, hadjáratba vonultunk, olykor előrsben is. Hogy baj ne érjen, a különféle csapdák elkerülésére, felszedésére is kiképeztek.

Ez felkeltette a vendég figyelmét, egész úton, amíg a kunyhóig nem értek, katonaelményeiről faggatta Janót. Minden érdekelte. Merre járt katonaként, milyen fegyvereket hordott? Harcolt-e, találkozott-e ellenséggel? Milyen város az a Majland? Sokkal nagyobb-e, mint Bötönye? De legfőképpen arra a butaságra volt kíváncsi: ugye nem igaz az – amit Bözsi néne terjeszt a faluban –, hogy valami hadnagy, vagy főhadnagy volt.

Miután Janó bevallotta, hogy az bizony nem igaz, mert csak káplárságig vitte, s ha nem jön közbe, ami közbejött és befejezi az altiszti iskolát, akkor is legfeljebb, ha őrmester lett volna. Az erdőkerülő megnyugodott, hisz semmibe se tellett volna azt mondania, hogy igaz a szóbeszéd... Őszinte ember ez! De azért csak előhozakodott a másik kérdéssel, ami fúrta az oldalát. Akkor persze az sem igaz, hogy egy fenenagy kitüntetését kapott? Így aztán Janó kénytelen volt kitüntetését történetét is elbeszélni, ahogyan azt is, hogy miért szerelt le, miként ismerte meg, majd vesztette el túl korán Ticát. Olyan szép szavakkal beszélt egykori feleségéről, hogy abba még a vele együtt sétáló férfi szíve is belesajgott.

Koma viszont fölöttébb unhatta, vagy csak egy másik kötelessége jutott az eszébe. Egyet vakkantott, hogy figyeljenek rá, majd otthagya őket, előrerohant, hogy jelentse: már közelednek. Viselkedésével azt is jelezni akarta az otthoniaknak, hogy mivel ott merte hagyni Janót az idegennel, nekik sincs okuk félelemre.

Ezt persze már tudták. Mirkó – akin nem volt olyan „kényeskedő öltözet”, mint Flarén – örömmel mászott fel egyedül fára, hogy most végre csakis ő jelenthesse Mamónak, hogy mit lát, és miképp értelmezi. Nincs ellenséges hangulat a közeledők között, hisz mindketten könnyedén lépkednek, egymáson kívül másra nem figyelnek. Puska nincs a vendég vállán, mordály nem lóg az oldalán. Titokban senki nem követi őket, mert ha más nem, Koma észrevenné, s akkor mögöttük haladna, vissza-visszanyargalna és nézne. Az első látható tisztánál apa nem veszi le a kalapját, s nem vakargatja zavartan a feje búbját. Nem ad veszélyjelet. Nincs semmi baj... szerintem – hangzottak odafentről a vélemények megállapítások.

Mamó egyszer sem szólt közbe. Büszkén figyelte tanítványát. Meg is dicsérte. Mirkó továbbra is figyelt és az újabb előbukkanásnál jelentette friss észlelését is.

– Az előbb ugyanennyi hely volt, de az az erdős ember mégis távolabb, most közelebb jár apához, akkor mellette lépkedett, most kisé mögötte megy. Azt mondtad, Mamó, ez tiszteletre vall. Apa tartja szóval a férfit, aki néha-néha szól csak. Valószínűleg kérdez valamit. Apa nem tesz védekező, háritó mozdulatokat, csak fejét leszegve mesél. Valami szomorú történetet... Talán anyáról vagy nagymamáékról beszél. Koma ott hagyta őket, hazafelé rohan. Tényleg nincsen semmi baj! – ereszkedett a földre. Nagyon elégedett volt önmagával és némi csúfondárossággal nézett végig nővérén, aki az icalom helyett most inkább a szépséget választotta.

Komának és Mirkónak is igaza volt. Valóban szükségtelen lett volna félniük. Az erdőkerülő, hogy oldja a feszültséget, mint egy valódi vendég, úgy köszöntötte a jelenlevőket. Aztán így folytatta tovább.

– Te vagy, Mirkó. Ő meg itt a nővéred, Flaré (ha jól ejtem). Már sok szépet hallottam rólatok. Ön pedig nyilván a büszke nagymama – for-

dult Mamó felé, s nem sokon múlt, hogy a megszólított sírva ne fakadjon, amikor a két gyerek csaknem egyszerre vágta rá, hogy „Úgy van! Igen!”.

– Önről viszont egy árva szót se szólt – fordult Nyicához, aki a legnagyobb természetességgel nyújtotta felé (ugyan, hol tanulta?) a kezét. Az erdőkerülő – mindenki meglepetésére épp olyan természetességgel – csókot lehelt rá. Finom virágillatot érzett, majd kínosan szinte elveszett a fenyőzöld szemekben. Sokáig némán nézett Nyica után, akinek sürgős dolga támadt hirtelen a kertben.

A fejét értetlenül csóváló Janó ragadta karon és kísérte a helyre, ahonnan előásta a csapdavasakat. Amikor átadta, megkérdezte, tehetne-e további kárt a rombuszosban. Mert egy fogát már kiszedte. Az áll dárdaként a kereszt mellett. Most viszont még háromra lenne szüksége, amit pohárfúrásra használna. A hivatalos ember megengedte a további csapdacsonkítást is, és érdeklődött, miféleképp lehetne ezekkel fúrni. Janó elmagyarázta, s megmutatta hogyan képzeli.

Nézzé, Joka – árulta el csodálkozását –, én egyre jobban tiszteltem magát. Nekem ez a megoldás sosem jutott volna az eszembe. De el kell ismernem, ezt a csapdaügyet is nagyon leleményesen rendezte el.

Janó, hogy eltorlaszolja a további dicséreték útját – mivel nem szeretete a túlzott méltatást – magához hívta gyermekeit.

– Most pedig választ kell adnunk arra a kérdésére is, amit az út elején nem feleltem meg. A csapóvasak két vadat is fogtak. Egy őzgidát s egy nyulat. Az őz bizonyára kivérzett volna néhány óra alatt, a nyúl szerencséivel megélte volna, amíg érte jön az orvvadász... És nem! Nem ettük meg egyiket sem. A gyerekek és a nagymamájuk felgyógyította annyira mindkettőt, amint mindjárt megmutatják önnek. (Látja, még a keresztnevét sem tudom mondani...)

– Bocsásson meg, Joka! Elmulasztottam a dolgot – nyújtotta kezét. – Ferdinánd, de szólítson csak Ferdinek.

– Gyerekek, mutassátok meg Ferdi bácsinak a védenceiteket!

Kézen fogták, és magukkal vitték a vendéget. Egymás szavába vágva csacsogtak neki.

Amíg odavoltak, Mamó lépett Janóhoz. (Még mindig csaknem a föld felett járt örömeiben.) Köszönöm – suttogta a fülébe –, köszönöm, hogy te is nagymamának mondtál.

– De hisz valójában az vagy. A gyerekek neveztek ki épp az imént annak. Az igazit, egyiket sem ismerhették. Jobbat pedig elképzelni sem tudnak... Nekem meg amúgy is, anyám helyett anyám vagy.

Mamó most már tényleg nem bírta az érzelmeivel, alig bírta visszafogni magát a kunyhóig, de sikerült. Csak bent kezdett egy párnába zokogni.

Amikor az Erdőkerülő mosolyogva visszajött, Flaré még mindig fogta a kezét, az apja azonban játszani küldte. Amikor a két férfi egyedül maradt Janó megmutatta a kunyhót. (Amikor beléptek, Mamó még szipogott.). Aztán megnézték a kinti bútorokat és a játszószerkeket. A gyerekek versenyt hintáztak, hogy Ferdi bácsi mondja meg, melyikük száll a magasabbra. Janó egy számítást vett elő, amit jó előre összeállított. Mutatta, hogy mennyi fát használt el, s hogy ez mennyibe kerülhetett.

– Úgy gondolom, hogy mivel, ha elkényszerülünk, vagy kijutunk innen, a kunyhó itt marad, az a faanyag talán levonható. A játékokat bevihetjük akkor majd a faluba, s egy szabad helyre kitehetnénk. Az ottani gyerekek is bizonyára szívesen használnák. Még néhányal ki is egészíthetnénk. Így aztán esetleg a játszószerke felhasznált fa ára is levonható volna. Tüzelésre csakis letört ágakat és kidőlt, korhadásnak indult fát használtunk, meg olyan hulladékot, ami a faragásból maradt. A bútorokkal amúgy sem szaladhatunk, azok fái is maradnak. Biztos lehet találni olyan szegény családot, akiket nem zavar, ha cigányoktól vannak is. Ezekkel eleve nem számoltam. Maradt tehát mindössze az a faanyag, amiből a tányérok, teknők, fakanalak s más effélék készül-

tek. Mondja meg, hogy elfogadható-e, amennyire én taksáltam. Arra is megkérném, jelölje meg, melyik fákat használhatom, s a pénzbevételeimből – mikor mennyit kapok – lerovom, amikor tudom, de mindenképpen számon tartom, s időről időre megadom a tartozást.

Az erdőkerülő megnézte a pontosan vezetett kimutatást. Egészen meghatódott. Ezek a cigányok egyáltalán nem olyanok, amilyenek az az átok Bözsi néne állította. Tiszták, kedvesek, becsületesek... és nagyon szeretik egymást.

– Nézze, Joka! Nyugodtan feltételezhetem, hogy csak viharverte megtört törzseket, kidőlni kész, vagy korhadtan állt, féregrágtá, odvas, értéktelen fákat használt és a jövőben is csak ilyet fog felhasználni...

– De hát egészségesek voltak, s olyanok is kellene. Mit kezdenék a romlott fákkal?

– Maga csak ne törődjön azzal, hogy mit feltételezek! Jogköröm van rá, hogy azt feltételezzek, amit csak akarok! Nem jelölök ki semmit, használja a fát, csak ne éljen vissza az engedélyemmel!

A lecsós punyé nagyon ízlett a vendégnek. Bár ügyetlenül mártogatott, senki nem nevette ki. Egyetlen dolgot sajnált csak, hogy – mint megtudta – a cigány nők nem ülnek le étkezni a férfiak közé... És ráadásul aznap az ígéző tekintetű fiatal cigány nő helyett épp a nagymámán volt a felszolgálás sora.

Nyúltól nyúlig

– Most aztán végképp megszökött! – pityergett Flaré. – Nyuszi... nyuszikám! – kesergett és úgy ölelte Komát, mintha el sem akarná engedni.

– Reggel csak a hült helyét találta – magyarázta Mamó.

– De hisz ez a rendje kislányom – próbálta vigasztalni az apja. Meggyógyítottátok, hát visszament az övéihez. Örült, hogy újra ép minden porcikája, s mégsem lett belőle nyúl paprikás. Már eddig se kellett volna mindig visszarakni a helyére, amikor szökni indult.

Ez azonban a legkevésbé sem vigasztalta meg a kislányt. Úgy érezte, hogy pótolhatatlan veszteség érte, hiszen a csapdában megsérült őzikét mindannyian pátyolgatták, a nyuszi viszont csakis ő dédelgette. Mirkót se engedte hozzányúl. Menj a gidához! – mondta. Mirkó most majd örülhet... Ez a buta tapsifüles mit nem értett meg azon, hogy mennyire szereti? Most meg Koma is kitepi magát az öleléséből és elrohan. Iszkol be az erdőbe... Mert őt még Koma se szereti – gondolta, amin aztán megint sürgős sírhatnékja támadt. Nyica magához ölelte, de most az ő simogatása sem segített. Tanácstalanul tárta szét a karját, s Mamóra nézett támogatáskérően.

Az öregasszony maga mellé hívta Flarét, és leültette. Percekig ültek egymás mellett anélkül, hogy Mamó megszólalt volna. Flaré elképzelte, hogy mit fog majd hallani, ha végre megkezdődik a beszélgetés. Biztos szóba hozza majd, hogy mennyire fontos a szabadság. Hogy milyen szörnyű az, ha mások kénye-kedvének kiszolgáltatót valaki. Biztos elmondja majd azt is – hiszen hallotta már tőle –, hogy aki rabságban tart bárkit is, az nem szerethet igazán. Meg aztán Mirkót is védelmébe veszi, hogy nem is örvendezik a kárán, sőt! Biztos azt fogja mondani, hogy nézze csak meg jobban, milyen nagy szánakozással figyel most is felé!... Miért nem szólal már meg?!

Mamó még egy ideig némán ült mellette. Egyszer aztán néhány aprót csapott a térdére, ahogy akkor szokott, amikor végéhez ért a mondandójának.

– Nos, csak ennyit akartam mondani – fordult a lányhoz –, mehetsz játszani.

– De hisz semmit se mondtál?! – csodálkozott Flaré.

– Nem volt rá szükség. Hiszen mindent tudsz már. Talán tévednék?

Flaré nemet intett a fejével, hiszen csakugyan, mindent elrendezett már magában. Eloldalogni készült, amikor Mamó utána szólt.

– Ám, ha a nyúlön túl is érdekel, amit gondolok, visszaülhetsz.
Amikor ez megtörtént így folytatta.

– Tudod, gyémántom, sokat gondolkodtam én ezen. Végül arra jutottam, hogy nemcsak egyféle szabadság létezik. Emlékszel, hogy amikor elváltunk a törzstől, hányan sajnáltak minket? Hogy most aztán elveszítjük a szabadságunk, mert már nem vonulhatunk akárhová, nem fordulhatunk bármikor, bármilyen cél felé, mint a szél. Bizony! Sokszor mindössze annyi szabadság jutott nekünk csak, hogy eldönthettük merre meneküljünk. Mégis büszkék voltunk, hisz magunk határoztunk közösen felőle. Azt mondták, amikor lemaradtunk a csapattól, hogy vagy így, vagy úgy rabokká leszünk. Mert magához köt bennünket a föld, vagy rácsok mögé juttat majd az éhség. Aztán látod, most meg visszamenni sincs már kedvünk. Hiányoznak ugyan, elmélázunk néha: merre járnak, mi sorsuk lehet? Olyan a vándorlét, mint egy sajnó emlék, pedig nemrég még az volt az életünk, az jelentette számunkra is a szabadságot. Sajnáltak minket... Pedig nem vagyunk-e most is szabadok édesapádnak köszönhetően? Talán még szabadabbak is, mint valaha. Szabadabbak, de másként. Úgy hiszem, hogy a nyuszid testesítette meg a kompániánk-beli szabadságunkat. Jöhet éhség, jöhet hideg, kergethetnek prédára leső ragadozók, de hogy így végzem-e jórészt rajtam múlik. Így gondolhatja a nyúl. Ha nem lankad a figyelmem: meglátom, meghallom a közelgő veszedelmet, olyan társak között élek, akik osztoznak vélem minden sorsban. Előbb-utóbb mindig megtalálom a módot, hogy ha keveset is, de egyek. Ha nem tetszik egy környék, bármikor odébb állok. Fürge lábaimmal, ide-oda cikázásaimmal képes vagyok lerázni a nyomomba akaszkodókat. Számon tartom a helyeket, amelyek alkalmasak a megbúváásra. Kell-e ennél nagyobb szabadság? Ezt gondolja, és senkivel se cserélné. Te meg már egy másik szabadságot kínáltál neki. Olyasfélé, amivel mi magunk is mostanában ismerkedünk. Olyan helyet eszkábáltál neki, amely megvédte esőtől, széltől, biztos lehetett benne, hogy hamarosan finom falatokat kap, bármikor is éhezik meg. Ellenségek nem juthatnak a közelébe, szeretet és békeség veszi körül... Az ő lelkében azonban az a másfajta szabadság élt. Annak engedett. Mindezt csak azért mondtam el neked, hogy megjegyezd, és soha-soha el ne kövesd ezt a hibát: előbb-utóbb a saját szabadságát veszti el az, aki másra akarja erőltetni a magáét, vagy elnyomni más szabadságát.

– Hallgass Mamóra, lányom! – mondta Janó, aki véletlenül lett fültanúja mindannak, ami elhangzott.

Az első szavak óta nem mert elmozdulni a kunyhó sarkától, nehogy megzavarja a gondolatmenetet.

– Én mondom neked, ha nagyanyád (szándékosan nyomta meg a szót így: *nagyanyád*) nem cigánynak születik, ma királyok is hallgatnák szavát, kérnék a tanácsát.

– Ugyan már, ne hízelkedj! ...Különbén is, hogyan lehetnének ilyen gondolataim, ha nem lennék cigány... meg öreg, mint az országút.

– Nem is vagy öreg... *nagyanyó!* – adott az arcára egy cuppanós puszit Flaré.

– Na, tessék! Itt van máris még egy hízelkedő.

– Ne tiltakozz, hisz valóban így van. Mintha éveket fiatalodtál volna az utóbbi időben – vette védelmébe lánya állítását Janó.

Néha csakugyan fiatalabbnak érzem magam – tűnődött el magában Mamó, de be nem vallotta volna semmi pénzért.

Hosszan nézett a két hízelkedő nyomában, ahogy elmentek tőle. Apa és lánya. Csak négy-öt lépést tesznek, amíg el nem válnak (Flaré a ruhákat szabdaló Nyicához indult, Janó pedig a szerszámaihoz), mégis erre a parányi időre, el nem engednék egymás kezét. Elérzékenyült a látványtól. Ahogyan attól is, hogy megint milyen szépre öltözött ez a lány. Mirkó – némi fiús megvető nehezteléssel – reggel azt mondta rá: „már megint cifrálnak”. Pedig most egy egyszerű kis kötényruhát

viselt, egy vállára vart szalagrózsa volt az egyetlen díszítése. Az öccsének azonban úgy látszik ez is sok volt...

Mamó később, miközben sokféle szárított növényét porciózta és zúzogatta egy famozsárban, Mirkót is figyelte. Az ő láttán is melengető érzés fogta el. Mosolyra készítette, ahogy a fiú – ha tehetné – egyszerre három helyen is jelen lenne. Mivel azonban ilyen csodás képességgel nem ruházta fel a Teremtő, kénytelen volt az édesapja és Nyica, megőközött hol ide, hol odaszaladni. Semmiről sem akar lemaradni, minden érdekl.

– Mondd, Mamó! Hogyan tudod, hogy melyik micsoda? Így összerörve mind egyforma. A színük is teljesen olyan.

– Tedd, amit mondok! Itt van egy-egy csipet abból a tenyereimen. Morzsold meg az egyiket is másikat is, de külön kezed ujjjaival! ...Egyformát érzel?

– A jobboldali, mintha selymes lenne, a másik meg reszelős.

– Most szoríts nagyon meg! ...Még erősebben! Mit tapasztalsz?

– Az innenső nagyon visszanyom, a másikat nem is érzem...

– Szórd le! És most szimatold meg az egyik, majd a másik öregujjad! Egyforma, amit orrolsz? Ugye, hogy nem? Nohát így lehet megkülönböztetni őket... És persze, ha megnyalintanád őket (szerintem ne tedd), akkor is tudnád, hogy nem egyformák.

– És azt honnan tudod, hogy melyik, mire jó?

– Megtanultam, Mirkóm. Én a nagymamámtól, ő is a magától és az is öreganyjától. Én is megtanítom majd Flarénak, csak legyen nagyobb, s adjon időt rá a Jóisten.

– És te semmit sem találtál ki magadtól? – hangzott kissé csalódottan.

– Dehogynem! Egy két dologra mindig maga jön rá az ember, aztán már azt is továbbtanítja. Így lesz mindig gazdagabbá az az örökség és tudás, amit továbbad. ...Emlékszel arra, amikor nemrég apád azokat a sapkákat próbálta kifaragni a farontó gombákból. Mérgező volt, mert végül mindhárom megrepedt? Nagyon öregek lehetek, ellenálltak a késnek. Annyira, hogy egyszer még az ujjába is szaladt a penge. Élénken vérezett. Amíg a magam öreges fürgeségével elsiettem és visszatértem, a pakolásra meg a szorító tépésre már alig volt szükség. Be se gyulladt utána a seb. Azt a részét a gombáknak, ami még lágy volt leszedtem, és nagyon vékony csíkokra vágtam. Kiszárítottam, eltettem. Amikor az őzikének felszakadt a sebe, pár szeletet rákötöttem. Az ő sebére is gyorsan összehúzta. Saját szememmel néztem, milyen gyorsan elállt a vérzés. Most már ezt a gombát is meg tudom majd tanítani... Pontosabban már meg is tanítottam, hiszen most már te is tudod a titkát. Ha én nem tudnám, te adod tovább. Hát így növekszik Mirkó a cigánytudomány.

A fiú lelkendezve rohant Nyicáékhoz. Janó éppen akkor fúrt lukakat egy hosszú, téglalap alakú fakeret két hosszanti oldalára. Ujjszéltével mérte ki az egyenlő távolságokat. Az utolsó két fúrást a fiára hagyta.

– Mondd, apa! Ez mire jó?

– Ezen fogja áthúzni Nyica a zsinórt vagy a zsinórokat. Egyet-e vagy többet? Csak ő tudja. Aztán a felvágott ruhaanyagot ezeken bujtatja majd át. Egyiket alulról, másikat felülről kerüli meg a csíkkal. A következő csíkot meg pont fordítva fúzi közéjük. Nagyon szorosra kell majd szorítsa, vagy lazábbra? Nem tudom magam sem. Azt gyanítom, a ruhaanyagtól függhet. Amikor kész lesz, a zsinórszálakat ügyesen le kell majd vágnia a keretről, és kettesével-hármasával összekötni. És akkor kész is a már a jó puha rongyszőnyeg. De, hogy miként lesz a végükön az a sok szép bojt, azt megint csak nem tudom. Talán jóval hosszabbak a szálak és mindkét oldalt kilógnak, de lehet, hogy csak utólag kerül rá. Még csak nem is sejtem.

– De, ha te nem tudod, Nyica honnan tudja? – értetlenkedett Mirkó.

– Megtanulta.

– De hogy tanulta, meg? Hiszen mindenki elűzte maga mellől, ha nézelődött. Bolondnak mondták, csak ide-oda küldték, senki nem állt vele szóba.

– És te szóba álltál vele? Te is futottál előle, elhitted a sok butaságot, amit mondtak róla... Én magam is kerültem. Szégyellem is magam, elhiheted. De az nem szép, ha csak másban látod meg a hibát. Mamó már a kompániában igyekezett vigyázni rá. Szerintem, hogy velünk jöjjön, az sem vezetőnk, az öreg Losó, hanem Mamó fejéből pattant ki.

– De Mamó múltkor azt mondta, hogy ő sem ért a rongyszőnyeghez, ő nem taníthatta meg.

– Csacsi vagy Mirkó, ha azt hiszed, hogy csak úgy tanulhat meg valamit az ember, ha megtanítják rá. Már rég eltűnt volna a föld színéről a cigányság, ha csak azt tanulja meg, amit valaki megtanít. Úgy is lehet tanulni, hogy az ember ellesi a tudást. Itt is, ott is megfigyeli azt, amiről meg akarja tudni, hogy miként csinálják. (Főleg akkor, ha szándékosan titkolóznak, mert nem akarják, hogy megtudja.) Volt, hogy egyik cigány ezt látta, a másik amazt leste el. A szétszakadt kompániák emberei találkoztak, látogatást tettek egymásnál, nemcsak híreket cserélték, hanem a csak részben kifigyelt tapasztalataikat is. Aztán, mint a színes képköveket a kőpadlóra, szépen összeillesztették mindazt, amit megtudtak. Lassan összeállt a kép, kipróbálható volt a tudás, s ha működött: az apák tovább adták a gyermekeiknek... A rongyszőnyegezés nem ilyen nagy titok, látod, én is mennyit tudok róla pedig soha sem próbáltam. Nyica úgy is megtanulhatta, hogy csak látta és megjegyezte az elkészítés lépéseit. Lehet, hogy egyik asszonytól az egyik, a sokadiktól a sokadik részét. Lehet úgy is tanulni, hogy kezdedbe veszed azt a dolgot, amit készítenél, és jól megnézed. Ha lehet és kell, szétszeded apró darabokra s így tanulod meg a nyitját, miként készíthették. Nyicának sem eshetett nehezére a szőnyegszővést így kitanulni. Minden cigány a maga mestere. Kitalálhatsz te is valami újat az elejétől végéig. Most én is így kínlódom már hetek óta azon, hogyan tudnám összeállítani a sokrekeszes varrodobozt kosárfonással. Azt még mindig nem tudom, hogyan kell, de már nyolc módját is megtanultam, miként nem lehet. ...De hisz te is tanulsz folyamatosan. Mamó mesélte, hogy milyen hibátlanul állapítottál meg mindent a figyelőfáról... Biztos más tudományt is könnyen megtanulnál. Ezért is szerettem volna már rég leválni a kompániáról, hogy letelepedjünk és Flaréval iskolában okosodjatok. Mindig azzal büszkélkedtek a mi öregjeink, hogy aki sokat jár-ke, az sokat lát és sokat okosodik, ami igaz is. Személyesen azonban mégsem járhat meg minden utat, és a legtöbb tudás menet közben nem szerezhető meg.

Mirkó rettentően boldog volt. Kivételes szerencséjének érezte, hogy a világ két legokosabb emberével élhet együtt. Épp kérdezni készült, hogy mi is az az iskola, gyors egymásutánban két váratlanság is közbelépett. Először Flaré rohant oda, s levegőt kapkodva újságolta: Nyica pénzt talált az egyik ruhazsebben.

Gyorsan odamentek, pedig a pénz aligha tud elszaladni. Még Mamó is odasietett a csodát látni.

– Nyica Janó tenyerébe tette a három fényes érmét, és mutatta az ollójával elvágott zsebet is, hogy abban lelte.

– Lehet, hogy az ollót is újraélezheted, apa – jelentette ki Flaré.

Janó látta is már, melyik érme volt az, amin megakadt az olló. Csak így, hogy szándékosan kereste a nyomot, vehette észre azt a leheletnyi benyomódást. Szemügyre vette az ollót is. Azon nem észlelt nagyobb hibát, mint amit alapos fenéssel ki ne javíthatna. Átadta az pénz Mamónak, aki megnézte, majd visszaadta.

– Tudod, hogy az írást nem ismerem. Csak azt mondhatom, hogy ilyen pénz még nem járt a kezemben. Sokat érhet?

– Méretre sem túl nagyok, és a rávert számok is arra vallanak, hogy valami váltópénz lehet. A két kisebbik mindenképpen az. A nagyobb,

lehet, hogy többet ér. Nem arany, nem ezüst, igaz: nem is réz... A felirat olyan nyelvű, amit én se értek... De mindegy is mennyit ér, mert vissza kell vinnünk. Aki adta – Béla bácsi – csak a ruhákat szánta nekünk, a pénzről nem tudott. Így az mindenképp az övé.

– Muszáj mindet visszaadnunk? Legalább a legkisebbet megtarthatnánk. Olyan szép! – nézegette vágyakozva Mirkó a három fémkorongot.

– Vissza kell adnunk. Különben is mit kezdenél vele? Nem itteni pénz.

Mirkóban azonban most is benn maradt a válasz, mert hirtelen Koma is közéjük toppant, szájában egy izgó-mozgó, rángatózó nyúllal. Egyenest Flaré elé hozta, s megvárta, míg a kislány erősen megfogja a nyakon fogott szökevényt. Amikor ez megtörtént, óvatosan szétnyitotta az álkapsát, és kiengedte terhét. Általános lelkesedés fogadta. Kutyát még ennyire tán sehol se ünnepeltek.

– Nehéz lehetett ám így hozni, hogy életben tartsa – értékelte Janó a teljesítményét – rugdalózhatott derekasan a nyuszi, és még csak fel sem vérezte a fogaival szökevényünk nyakát – álmélkodott, mert elképzelni sem tudta, hogy ezt mint vihette végbe.

– Annyira megsajnál, hogy sírtam érte reggel, hogy utánament és visszahozta. És én még azt hittem, hogy azért szaladt el, mert már elege volt a pityergésemből. Köszönöm, Koma!

Próbálta megnyugtanni a még mindig remegő nyuszit. Majd valami gyanús lett neki. Magasra emelte, s megforgatta, majd elnevette magát.

– De hisz ez nem is a mi nyuszink. Nézzétek, nincs is rajta sebhely!

És csakugyan nem volt. Koma fel is háborodott rajta, hogy azt a nyulat, amiért ő annyit küszködött, hogy megfogja, és épen hazahozza, csak úgy egyszerűen elengedik. Ám hamar helyre állt a lelki békéje, amikor Flaré szeretettel összeviszsa ölelgette, és fenséges ízű falatokat tett elé.

Szentandrásy István tanulmány rajza

Sós Gabriella

A magyarországi német temetők jellemzői – Historiográfiai áttekintés

(részlet)

A temetők elhelyezkedése és kialakítása

A XVIII. században alapított vagy újra benépesített magyarországi német falvakban az első temetők – más nemzetiségek sírkertjeihez hasonlóan – jellemzően a településközpontban álló templomok mellett jöttek létre. A temetők ebben az időben a „középkori temetkezés rendjét őrzik. A templom, illetve kápolna épülete a temető szerkezeti, rituális és esztétikai központjául szolgál, melyhez igazodnak a sírok és az utak.”¹

Elhelyezkedésük oka, hogy a halottakat az akkori vallási előírásoknak és a paraszti társadalmi szokásoknak megfelelően szentelt földbe temették. A német *Kirchhof* (templomkert)² szó ma is az eredeti temetkezési helyet, a templom körüli temetőt jelöli, az *einfrieden* (körbekeríteni)³ szóból eredeztethető *Friedhof* (temető) pedig a településektől elkülönített, kerítéssel, sövényvel körbekerített, nem szentelt földtől elhatárolt temetkezési helyekre utal a hazai németek nyelvjárásaiban.⁴

A vizsgált falvak esetében megfigyelhető, hogy a XVIII. században betelepített németek általában a helyben lévő temetőket használták, de voltak új alapítású települések is, melyekben új temetőket jelöltek ki.⁵ Ezek központi elhelyezkedése azonban egyrészt a települések növekedésével, másrészt mivel az abban az évszázadban dúló pestis-, valamint kolerajárványok miatt egészségügyi szempontból is fokozott veszélyforrást jelentettek, nem volt továbbra is fenntartható. Magyarországon először *Mária Terézia* írta elő 1770-ben kiadott egészségügyi rendeletében⁶, hogy milyen szempontok szerint létesíthetők temetők, öt évvel későbbi, 1775. július 17-i rendeletével pedig megszüntette a templomok körüli temetkezést.⁷ Az akkori járványok miatt kitért a fertőzésben elhunytak elhelyezésére is: „A mélység ilyen esetben is két-rőfnyi marad, de kiegészítésként meszet kell alkalmazni. Egy bécsi rőf (a német szövegben könyök) 77,75 cm volt, tehát a sírt mintegy másfél méter (155,5 cm) mélységűre ásták”⁸. A rendelet értelmében az egyházi és lakóépületek melletti temetőket fel kellett számolni, újjak pedig csak a lakott területen kívül, a települések határában voltak létesíthetők, a nem egy időben elhalálozott családtagokat pedig nem lehetett ugyanabba a sírba temetni.⁹ „A XVIII. század végén megnyitott, s az azóta létesített temetőket az előre megtervezett, egymásra merőleges utakra felosztott sírmezők jellemzik. A sírok itt már nem az égtájakhoz, hanem az utakhoz igazodnak.”¹⁰

A magyarországi német temetők jellegzetessége, hogy a különböző felekezetek a települési temetők különböző részeire vagy akár külön temetőbe temetkeztek. A XVIII. századi katolikus sírkertekben például a más vallásúak csak „palánkon kívül temetkezhettek”.¹¹ Ebben a korban a temetőkben

*„Magyarországon először
Mária Terézia írta elő (...),
hogy milyen szempontok
szerint létesíthetők temetők...”*

A fekedí temető XIX. századi kálváriával
(Sós András felvétele, 2018)

rendszerint a kor stílusjegyeinek megfelelő kápolnákat vagy harangtornyokat építettek egyházi hozzájárulással, közadakozásból. Ezeket néhány településen temetkezési célra is használták. Saját harangtornyonnal viszont nem minden kápolna rendelkezett. A XIX. században a magyarországi német egyházközségek nagy része a temetőben vagy azok közvetlen közelében kálváriadombokat is létesített, melyek a mai napig meghatározzák az adott falvak látképét.

A magyarországi német temetőkre jellemzők a temetőkeresztek is, melyeket a XIX. századtól kezdve magánszemélyek állítottak egy-egy őket ért nagyobb sorscsapás miatt vagy hálából. A keresztek helyét és irányát a helyi földrajzi adottságoknak megfelelően határozták meg.

A XX. század második felétől a magyarországi német településeken is változást hoztak az ún. tanácsi temetők,¹² melyeket az addig használatos temetők mellett, azok bezárásával nyitottak. Attól kezdve csak ezekbe lehetett temetkezni. Rendszerint a már meglévő egyházi temetőket bővítették környező földterületek kisajátításával, sok helyen pedig felekezettől független ravatalozókat is építettek ebben az időszakban.¹³

A temetőkről és a sírhelyek létesítéséről jelenleg a mindenkori kormányrendeletek, míg az egyházi temetőkről az egyházak saját szabályzatai határoznak. A magyarországi német települések történeti temetői máig őrzik eredeti kialakításukat, újranýtásuk és ezzel együtt az új sírok megjelenése miatt azonban fokozottan veszélyeztetettek – homogén temetőkép csak szabályozással érhető el.¹⁴

A temetkezési rend

A falusi német temetkezés rendjét a családok falun belüli státusza és felekezeti hovatartozása határozta meg, így az egyes családtagok sírja jellemzően egymás közelében helyezkedett el. Kiemelt sírhelyeket egyházi személyek, a helyi értelmiség és a helyi gazdasági elit számára tartottak fenn, rendszerint a kápolna vagy a temetői keresztek közelében, de a tehetősebb rétegek is a drágább sírhelyekre temetkeztek. A magánszemélyek sírjait a temetőben sorba rendezték, a temetkezés díját a helyi egyházközségnek fizették. A XIX. század végétől a gyermekparcellák is külön helyet foglalnak el, ahogyan az például Pilisvörösváron¹⁵, Ágfalván¹⁶ vagy Perbálon¹⁷ látható.

Nem temetkezettek szentelt földbe azok, akik öngyilkosságot vagy hasonló, a közösség megítélése szerint negatív tettet hajtottak végre, ezért az ő sírhelyeik jellemzően a temető legszélén, a temetőárokban vagy azon kívül található.¹⁸ A faluközösség megvetését mutatta az is, hogy temetésükkor nem zajlott egyházi szertartás és a lélekharangot sem kongatták meg. Ez volt a jellemző a halva született, néhány órát megélt gyermekek esetében is, akiket viszont a bába születésük után rendszerint azonnal megkeresztelt, így őket szentelt földbe helyezték. Ez a feladat a németeknél általában az anyai nagyszülőkre hárult, a gyermekeket ilyenkor a családi sírok valamelyikében, szertartás és más jelenlévők nélkül temették el.¹⁹

A II. világháború utáni időkben a tanácsi temetők kimérésével a temetkezési rend is megváltozott: a sírhelyeket ezekben a temetőben már nem az egyháznál, hanem a helyi tanácson kellett megváltani, vagyis a temető e részei fölött már nem az egyház, hanem a mindenkori községi tanács rendelkezett. Nem voltak már külön kiemelt sírhelyek a német falvak tanácsi temetőiben sem, a családok faluban betöltött státusza a kor történelmi folyamatainak következtében ilyen szempontból már nem számított. Körülbelül az 1970-es évektől kezdve jelent meg az urnás temetés a magyarországi német falvakban a korábban kizárólag koporsós gyakorlat mellett. Kriptát csak a nagyon tehető családok engedhettek meg maguknak, ami 1945 előtt nem is volt jellemző a német temetőkben, akadtak azonban kovácsoltvas kerítéssel körbekerített sírok.²⁰

„A magyarországi német temetőkre jellemzők a temetőkeresztek is...”

„A II. világháború utáni időkben a tanácsi temetők kimérésével a temetkezési rend is megváltozott...”

A sírkőállítás rendszerint nagy pénzügyi megterhelést jelentett a paraszti családoknak, így sok magyarországi német településen a XIX. század utolsó harmadától, végétől kezdve úgynevezett temetkezési segélyegyletek²¹ jöttek létre, amelyek éves tagdíj fejében elhalálozás esetén az alapszabályban rögzített módon – pénzbeli támogatással vagy a temetkezéshez szükséges tárgyak, eszközök rendelkezésre bocsátásával – segítették a tagokat. Erre találunk példákat többek között Brennbergbányán²² és Zsámbékon *Leichenverein*²³ vagy Véménden *Totenverein*²⁴ néven. Jól mutatja ezek létjogosultságát, hogy például a csolnoki halotti egylet alapításakor közel ezren iratkoztak fel.²⁵ Míg a közösségi segélyezés ezen formája a katolikus németek esetében az említett formában valósult meg, addig az evangélikus közösségekben a rászoruló tagokat a gyülekezet segítette.²⁶

A kőfaragó mesterség jelentősége és a sírkőkészítéshez használt kőzetek

A magyarországi német falvakban található sírkövek jellegzetes formavilága a helyi vagy környékbeli kőfaragók munkájának köszönhető. Mesterségük – a kőkitermeléssel együtt – a XIX. századi német településekre jellemző élénk iparosodás következtében jelent meg, és feltételezhetően helyben fejlődött ki, vagyis nem a német telepések óhazából magukkal hozott örökségről van szó.²⁷

A magyarországi német kőfaragók a magyarországi bányavidékeken kitermelt kőzetfajtákkal dolgoztak. Míg az észak-magyarországiak jellegzetes sírkövei mészkőből, vörös mészkőből, később gránitból, majd műkőből készültek,²⁸ a dél-magyarországi német településeken a Mecsekben bányászott homokkő, később gránit, ritkán márvány és műkő volt használatos. A nyugat-magyarországi német településeken a St. Margarethenből származó fehér mészkő,²⁹ majd a cement és műkő sírkövek dominálnak.³⁰

Gyakran előfordult, hogy a kőfaragók bérbe vették a bányákat, így a XIX. században minden kőfaragócsalád saját szállítási területtel rendelkezett. A kelet-baranyai Mecseknádasdon dolgozó kőfaragók szállítási területe és felvevőpiaca például Baranya, Tolna és Somogy megyét fedte le.³¹ Kőfaragó dinasztiák alakultak ki ebben az időszakban, közülük a legtöbben a múlt században már a második vagy harmadik nemzedék tagjaként üzték a mesterséget.³² Jelentős volt még a Gerecse bányavidéke, azon belül is Látatlan, Piszke és kiemelten Süttő, mely az északi régió mészkőből készült német sírköveinek nagy részéhez³³ szolgáltatott alapanyagot a Tardoson bányászott vörös mészkővel együtt. A homokkő, bár gyakran használták alapanyagként és könnyen megmunkálható, azonban az előbbieknél kevésbé időjárásálló. Ezért aztán a sírfeliratok olvashatóságának megőrzése érdekében az addig kezeletlen, natúr homokkő sírköveket a XX. század elejétől egy erre a célra használt olajfestékkel vonták be.³⁴ Dél-Magyarországon a német sírköveket főleg kék vagy világosszürke árnyalatokkal látták el, míg az északi és nyugati térségben az ottani alapanyagok nagyobb időjárás-állósága miatt ezt a technológiát nem alkalmazták.

Az 1940-es évek sírkőkészítésében megjelent a műkő, mint a homokkő költséghatékonyabb alternatívája. Ez az addigi kézműves előállítással szemben a tömeges gyártást is lehetővé tette. *Frey* az 1950-es éveket fordulópontként határozza meg, ekkor jelentek meg ugyanis az első modern gránitból készült sírkövek.³⁵ Ezek ugyan költségesebbek a helyi alapanyagokból készült köveknél, de jóval tarósabbak is. A gránit sírkövek készítése nagy fellendülést hozott a termelésben, ugyanakkor a kézműves kőfaragás visszaszorulását is jelentette. Így a II. világháború után, mivel a kőfaragás már nem háznál, hanem szövetkezeti keretek között folyt, az emberi fizikai munkát ezen a területen a gépésített

A Magyarországi Németek Elűzetésének Országos Emlékhelye a budaörsi Ó-Temetőben
(Fotó LDU Presse)

gyártás váltotta fel. A helyi síremlékek ekkortól mész- vagy homokkő helyett már többnyire műkőből vagy gránitból készültek.

Jellegzetes sírkőtípusok

A sírkövek legfőbb feladata a temetési hely jelölése, formai és nyelvi elemeik azonban fontos információkat tartalmaznak az állítató közösségről és az elhunytakról. A magyarországi német temetőekben fellelhető sírkövek formájukban eltérőek, de különösen a XVIII. század közepéről származó, jellemzően egy tömbből faragott kövek karakterisztikusabbak.³⁶ A XIX. században egyszerűbb, keskenyebb sírkövek készültek kisebb kereszttel, az egységes formavilág azonban kevésbé volt jellemző: ebből a korból kerekded és szögletes kereszteket, ívelt vagy szív alakú sírköveket is találunk. Szívformából kinövő keresztre az északi tájegységekben Telkiben³⁷, Tarjánban³⁸ és Etyeken,³⁹ a déli régióban pedig például Fekeden és Mecseknádasdon dokumentáltak példákat. Méreteiket tekintve is változatosak voltak, akadtak félméteresek, de némelyik akár a több méteres magasságot is elérte, ahogyan azt Sopronban⁴⁰ vagy Budaörsön⁴¹ láthatjuk. Mindez persze nem a véletlen műve volt: minél tehetősebb volt egy család, annál nagyobb és díszesebb sírkövet állíttatott, a kevésbé gazdag rétegek pedig továbbra is egyszerűbb, kevésbé díszes sírköveket készíttettek.

A magyarországi német történelmi temetők leggyakoribb XIX. századi és XX. század eleji sírkőtípusai az egyszerű kereszt (*Glattes Kreuz*), az oszlopkereszt (*Säulenkreuz*), az obeliszk (*Permite*) és a több elemből épített, szabadon álló kereszt (*Freistehender*), melyek – a gyakran márványból faragott obeliszk kivételével – főleg homokkőből készültek, és a mai napig országsgazerte megtalálhatók a magyarországi német temetők bármelyikében.⁴²

A XX. század közepéig az egyszerű kereszt volt a legjellemzőbb sírkőtípus, mely az idők során sem méretében, sem kialakításában nem ment át jelentősebb változáson. Ennél díszesebbek voltak az oszlopkereszt típusú sírkövek, melyeket teljes egészében festettek is, és melyeknek különös ismertetőjegye a változatos formákban készült oszlop a névtábla két oldalán. Az észak-magyarországi német temetőekben az oszlopkereszt típusú sírköveknek egy különleges, egy tömbből készített kettős vagy három elemből álló formája is használatos volt, például házaspárok sírja esetén.⁴³ Ilyenek találhatók ma többek között Zsámbékon és Tarjánban⁴⁴, illetve a budaörsi Ó-temetőben.⁴⁵ Az ún. szabadon álló kereszt jellemzője, hogy az előbb említett két típussal ellentétben nem egy tömbből faragták, hanem több elemből illesztették össze. A többnyire márványból vagy gránitból készült obeliszk alakzatú, ún. *Permite* kövek alapanyaguknál fogva jóval drágábbak voltak, mint a többi, viszonylag kedvező árú homokkőből faragott síremlék. Ennek a sírkőtípusnak változatai megtalálhatók országsgazerte, például Aparhanton, Bonyhádán, Fekeden, Majoson vagy Sopronban is.

Ahogy azt már említettem, a XX. század közepétől a magyarországi német sírkőgyártásban a kézműves kőfaragást jelentős mértékben felváltotta a sorozatgyártás, így a temetők addigi képét megbontották az ipari műkő sírkövek, melyek nagyban különböztek a mesterek által készített jellegzetes német sírkövektől, és sokkal egyöntetűbb képet mutattak.

A sírkövek ornamentikája

A magyarországi német falvak történelmi temetőiben a sírkövek gazdag díszítőelemeit a népi vallásosságban gyökerező egyéni és vallási jelképek adják, a XIX. század második felétől megjelenő minták pedig polgári stílusjegyeket hordoznak magukon.⁴⁶ Ami a sírkőmegrendeléseket illeti, a kőfaragók mobilitásának köszönhetően folyamatosan alakult az ízlésvilág. Ezt mutatták a mesterek rendszerint saját kézzel írott és

Egyedülálló háromrészes sírkő
a zsámbéki temetőben
(Fuchs Sandra Titanilla felvétele, 2020)

*„a XX. század közepétől
a magyarországi német
sírkőgyártásban a
kézműves kőfaragást
jelentős mértékben
felváltotta
a sorozatgyártás...”*

„A sírkövek formavilága és díszítőelemeinek jelképrendszere a kézműves hagyomány és a népművészet ötvözete...”

rajzolt mintafüzetei is, melyek különböző díszítőelem- és betűtípusokat, valamint sírversváltozatokat tartalmaztak – ilyen eredeti mintakönyvet⁴⁷ találtak Zsámbékon.⁴⁸

A sírkövek formavilága és díszítőelemeinek jelképrendszere a kézműves hagyomány és a népművészet ötvözete, fontos azonban szem előtt tartani, hogy a sírkövek a paraszti társadalomban státuszszimbólumként szolgáltak, és a családok vagyoniát voltak hivatottak képviselni.⁴⁹ A sírköveket a XVIII. században és XIX. század elején még kevés díszítőelem jellemezte, pár évtizeddel később azonban már egyre gazdagabb díszítést kaptak. A jelképek kiválasztásánál meghatározó szempont volt az elhunyt neme, életkora, családi állapota és ritkábban foglalkozása. Általános díszítőelemek a katolikus németek esetében a hagyományos vallási szimbólumok, mint az *IHS*⁵⁰ és *INRI*⁵¹ feliratok, a korpusz a kereszten, Jézus és Mária fejét ábrázoló domborművek porcelánból vagy homokkőből, valamint a különböző keresztek. Gyakori a Jézus szíve szívmotívum, akár horgonnyal és kereszttel a hit, remény, szeretet szimbólumaként, vagy rózsafüzérrel társítva, de gyakoriak a növényi és természeti ábrázolások, mint a szomorúfűz a gyász jelképeként és életfaként; a koszorú, a levelek, a Szentháromságot jelképező háromágú hajtások; a rozmarin a hűség és a rózsza, Szűz Mária jelképeként. Ritkábban előfordul még a csillag is, melynek a népi hiedelem védelmező szerepet tulajdonít, valamint a koponya a csontokkal az elmúlás jelképeként (például Budaörs, Harka, Sopron). Különleges szimbolika a házastársak sírkövén a vésett vagy porcelánfiguraként megjelenített kézfogás⁵² (például Zsámbék, Perbál). Gyermek sírkövein a leggyakoribb az angyalfigura mint védelmező jelkép, egyházi személyek sírjain viszont a kehely, továbbá Isten szemként történő ábrázolása jellemző.

Főleg bányászok esetében találunk XX. századi példákat a mesteriségükre utaló olyan jelképekre, mint a bányászlámpa (például Brennerbánya, Csolnok). A XX. századtól jelennek meg a sírköveken az elhunytak porcelánra égetett portréfényképei is, rendszerint ovális alakban. Az evangélikus sírkövek kevésbé díszítettek, vallási jelképként lelkészek esetében többnyire a Luther-rózsza szolgál (például Varsád).⁵³

A sírfeliratok

Az elhunyttról számos információt szolgáltatató sírfeliratok a magyarországi német temető sírkövein a XVIII. századtól a XX. század közepéig jellemzően német nyelven készültek. Magyar nyelvű sírfeliratok zömével 1945 után jelennek meg,⁵⁴ ettől kezdve már felváltva találunk német és magyar nyelvű sírfeliratokat.

Változás figyelhető meg a grafematikában is: a sírköveken a múlt század közepéig többségében az ún. fraktúra vagy az ún. ónémet írás és annak különböző változatai voltak használatosak, ezzel párhuzamosan léteznek latin betűs és vegyes változatok is, a XX. században pedig megjelennek a gótbetűs magyar nyelvű, illetve a latin betűs német sírfeliratok is.

Az évszázadokon át uralkodó német nyelvű sírfeliratok az előző század közepétől fokozatosan eltűnnek, bár az 1960-as évekből származó sírköveken még elvétve találni ilyeneket (sírversek formájában is), ez azonban később már egyáltalán nem jellemző. A fraktúr betűtípus használatára akadnak XXI. századi példák is, amelyek viszont vélhetően csupán egyedi esetek. A sírfeliratok változását mindent egybevetve a folyamatban lévő asszimiláció leképeződéseként értelmezhetjük, hiszen már említett történelmi és politikai okokból e folyamat is a XX. században erősödött fel.

Nyelvészeti szempontból a sírfeliratok önálló szövegtípusnak tekinthetők, melyek tartalmazznak kötelező és fakultatív elemeket is, a nyelvészek számára pedig kiemelten értékesek, mivel különböző

„Nyelvészeti szempontból a sírfeliratok önálló szövegtípusnak tekinthetők...”

nyelvjárási sajátosságok, illetve helyesírásukban és grafematikájukban magyar vonások figyelhetők meg.⁵⁵ A XIII-XIX. századi sírfeliratok jellemzően nyelvjárási elemeket tartalmaznak, például: *Tief betrauert von Kinder und Engelskindern. (Gyászolják gyermekei és unokái)*. A XX. században már a magyar dominál, például: *Hier ruhen / mein / Grószvater K. D. / sein szóhn / K.D. ges. in Ruszland 1945 (Itt nyugszik nagyapám K.D. és fia K.D. megh. Oroszországban 1945)*⁵⁶. Az említett kötelező elemekhez az elhunyt neve és életkori adatai tartoznak, illetve férfiak esetében gyakran a foglalkozás is. Nem kötelezően feltüntethetők az elhalálozás körülményei, a gyermekek száma, a gyászoló családtagok neve és a halotthoz köthető egyéb információk. Míg az általam vizsgált XVIII. századi sírfeliratok az elhunytól közlendők esetében a kötelező minimumra szorítkoznak, a sírfeliratok terjedelme idővel egyre nő: jellemzővé válik a felvezető és elköszönő formula; sírversek esetén gondolatokat adnak „az elhunyt szájába” – különös tekintettel a búcsúzási formulákra, melyek célja a halál körülményeinek ismertetése, illetve a hátrahagyott családtagok vigasztalása vagy intése. A személyesebb hangvételű, az elhunytak életútjához igazított sírversek a XX. század első felében jelentek meg.⁵⁷ Ezzel párhuzamosan a sírfeliratokat az addigi natúr, vésett formától elrugaszkodva elkezdik festékkel is kiemelni – ekkor jelennek meg az ezüst és arany lapok vésett formákra simításával készült aranyozott és ezüstözött feliratok.⁵⁸ Sírverseket általában tehetősebbek kértek, mert betűnként kellett értük fizetni.

A budaörsi Ó-Temető
(Fotó LDU Presse)

Jegyzetek:

- ¹ Magyar néprajz nyolc kötetben 7. Népszokás, néphit, népi vallásosság. Budapest: Akadémiai 1991. 7–88. <http://mek.niif.hu/02100/02152/html/07/73.html> (letöltés ideje: 2020. június 2.)
- ² A rajnai frank nyelvjáráásokban. L. Erb, et. al.: UDSA 229. sz. térkép
- ³ Jellemzően a bajor nyelvjáráásokban. Ld. Erb, et. al.: UDSA 229. sz. térkép
- ⁴ Az erre vonatkozó adatokért köszönet illeti dr. Erb Mariát.
- ⁵ Mecseknádasd középkori eredetű temetője jó példa erre: a település középkori központjaként működő, 13. századi Árpád-kori templom udvarán máig temető található, a temetőkerthben pedig fellelhető néhány, a 18. században ide telepített németek idejéből származó német sírkő is.

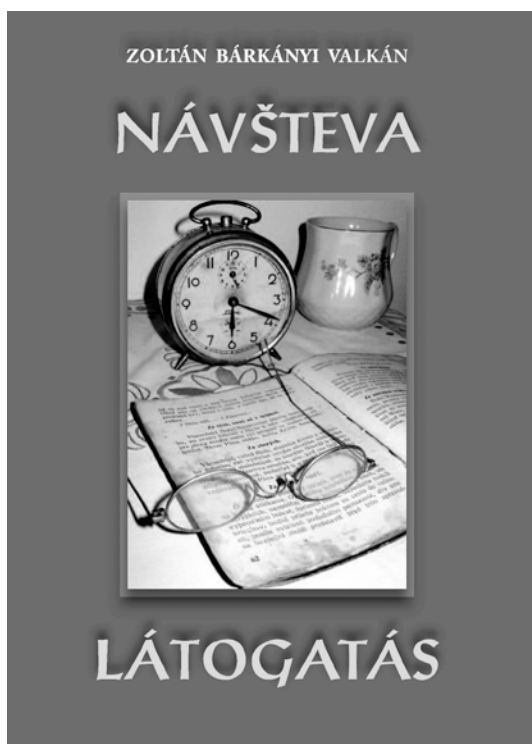
- ⁶ Balázs Péter: Mária Terézia 1770-es egészségügyi alaprendelete 1-2. In: A magyar tudománytörténeti Intézet tudományos közleményei, 73. Piliscsaba – Budapest, 2007. http://real.mtak.hu/30273/1/balazs_kozegeszsegugy_1-2kotet.pdf (letöltés ideje: 2020. június 8.)
- ⁷ Fehér Jolán Antónia: Budapest székesfőváros temetőinek története. Bölcsész-doktori értekezés. Budapest. 1933. 71. <https://mek.oszk.hu/11700/11728/> (letöltés ideje: 2020. június 8.)
- ⁸ Balázs, 2007. 34766
- ⁹ Sax Ibolya: A halál, a temetés és a temetkezési kultúra a pilisvörösvári németeknél, különös tekintettel a német nyelvű sírfeliratokra. Szakdolgozat, ELTE BTK Germanisztikai Intézet Budapest, 1999: 11.
- ¹⁰ Magyar néprajz nyolc kötetben 7. Népszokás, néphit, népi vallásosság. Budapest: Akadémiai, 1991. 7–88. <http://mek.niif.hu/02100/02152/html/07/73.html> (letöltés ideje: 2020. június 8.)
- ¹¹ Lantosné Imre Mária – Vargha Dezső: Mecseknádasd. Budapest: Száz magyar falu könyvesháza Kht., 2002. 102.
- ¹² Dél-Magyarországon például sok helyen együtt éltek németek és szerbek. Esetükben a felekezeti és vallási különállóság miatt a temetők is elkülönülnek egymástól, ilyen például Véménd temetője. Érdekes példa továbbá Pusztavám is, ahol a népesség a mai napig nagyjából fele-fele arányban katolikus, illetve evangélikus, és ennek megfelelően a település két temetővel is rendelkezik. Az információkért köszönet illeti dr. Erb Mariát.
- ¹³ Körülbelül az 1960–70-es évekig az otthonukban ravatalozták fel az elhunytakat a magyarországi németeknél, ez a gyakorlat a modernizációs folyamatok, a ravatalozók építése folytán folyamatosan megszűnt.
- ¹⁴ Gecséné Tar Ilona: Történeti temetők Magyarországon. Doktori értekezés, Corvinus Egyetem. Budapest. 2012. 68. http://phd.lib.uni-corvinus.hu/634/1/Tar_Imola.pdf (letöltés ideje: 2020. június 5.).
- ¹⁵ Sax, 1999. 15
- ¹⁶ Szabó Szilvia: A soproni, ágfalvi és harkai németek temetkezési szokásai és temetői kultúrája, különös tekintettel a német sírfeliratokra. Szakdolgozat, ELTE BTK Germanisztikai Intézet. Budapest, 2010. 41.
- ¹⁷ Reiszner Edina: Temetkezési szokások és temetői kultúra Budajenő, Telki és Perbál településeken, különös tekintettel a német nyelvű sírfeliratokra.
- ¹⁸ Kunt Ernő: A magyar népi temetők szemiotikai elemzése. In: A Herman Ottó Múzeum Évkönyve, 13–14. 1975. 478.
- ¹⁹ Fritz Jánosné mecseknádasdi lakos szóbeli közlése.
- ²⁰ Kiszt Andrea: Deutschsprachige Grabinschriften in der Baranya. In: Manherz, Karl: Beiträge zur Volkskunde der Ungarndeutschen. 2002. 39–107. függelék 5. https://www.sulinet.hu/oroksegtar/data/magyarorszag_i_nemzetisegek/nemetek/beitrag_e_zur_volkskunde_der_ungarndeutschen/2002/pages/004_deutschsprachige_grabinschriften_in_der.htm. (letöltés ideje: 2020. június 8.)
- ²¹ Ez más országszerte, más Magyarországon élő nemzetiségek esetében is jellemző volt.
- ²² Lang-Magyar, Maria Theresia: Friedhofskultur in Brennborg. In: Manherz, Karl (Hrsg.): Beiträge zur Volkskunde der Ungarndeutschen, 30. Budapest, 2015.
- ²³ Fuchs Szandra Titanilla: Der Tod, das Begräbnis und die Friedhofskultur bei den Deutschen in Schambek/Zsámbék und Maan/Mány, mit besonderem Hinblick auf die deutschen Grabinschriften. In: Manherz, Karl (Hrsg.): Beiträge zur Volkskunde der Ungarndeutschen, 32. Budapest, 2017. 75.
- ²⁴ Szélig Ágnes: Todes- und Bestattungsbräuche bei den Ungarndeutschen und bei den Szeklern in Wemend/Véménd. In: Manherz, Karl (Hrsg.): Beiträge zur Volkskunde der Ungarndeutschen, 18. Budapest, 2001. 100.
- ²⁵ Juhász Márta: Friedhofskultur in einer ungarndeutschen Ortschaft – Deutsche Grabinschriften in Tscholnok/Csolnok In: Manherz, Karl (Hrsg.): Beiträge zur Volkskunde der Ungarndeutschen. 2004. 75. https://www.sulinet.hu/oroksegtar/data/magyarorszag_i_nemzetisegek/nemetek/beitrag_e_zur_volkskunde_der_ungarndeutschen/2004/pages/005_friedhofskultur_in_einer.htm (letöltés ideje: 2020. június 10.).
- ²⁶ Az információkért köszönet illeti dr. Erb Mariát.

- ²⁷ Schraub István: Grabsteine und Steinkreuze in Nadasch. Volkskunst der Nadascher Steinmetze. Mecseknádasd, 1997. 11.
- ²⁸ Fuchs, 2017. 84
- ²⁹ A Lang-Magyar szövegben tévesen homokkő szerepel. A Lajta-hegységi kőbányák – mint Szentmargitta vagy a Sopron melletti Fertőrákos kőbányái – durva mészkövet adnak. Lóvei, 2002. 85.
- ³⁰ Lang-Magyar, 2015. 15670
- ³¹ Schraub, 1997. 9–10.
- ³² Schraub, 1997. és Fuchs, 2017.
- ³³ Sax, 1999. 50
- ³⁴ Schraub, 1997. 11.
- ³⁵ Frey Mária: Das Steinmetzhandwerk in Nadasch/Mecseknádasd. In: Manherz, Karl (Hrsg.): Ungarndisches Handwerk. Budapest: Tankönyvkiadó, 1988. 19.
- ³⁶ A XVIII. század végéről fennmaradtak rokokó stílusú síremlékek is, ilyeneket például Sopronban találhatunk. Szabó, 2010. 46.
- ³⁷ Reiszner, 2015.
- ³⁸ Martin Anita: Der Tod, das Begräbnis und die Friedhofskultur bei den Deutschen in Tarian/Tarján, mit besonderem Hinblick auf die deutschen Grabinschriften. In: Manherz, Karl (Hrsg.): Beiträge zur Volkskunde der Ungarndeutschen. 2006. 7–144. https://www.sulinet.hu/oroksegtar/data/magyarorszag_i_nemzetisegek/nemetek/beitrag_e_zur_volkskunde_der_ungarndeutschen/2006/pages/002_der_tod_das_begradnis.htm (letöltés ideje: 2020. június 10.)
- ³⁹ Zimány Ágnes: Halál, temetés és temetői kultúra az etyeki és budaörsi németeknél, különös tekintettel a német nyelvű sírfeliratokra. Szakdolgozat, ELTE BTK Germanisztikai Intézet Budapest, 2010.
- ⁴⁰ Szabó, 2010.
- ⁴¹ Zimány, 2010.
- ⁴² Frey, 1988. 7.
- ⁴³ Fuchs, 2017. 88.
- ⁴⁴ Martin, 2006. 41. és 52.
- ⁴⁵ Zimány, 2010. 36.
- ⁴⁶ Ez különösen a mezővárosiasabb településeken, például Zsámbékon vagy Móron, illetve a budapesti agglomerációban jellemző, a zártabb falvakban tovább őrzik a hagyományosabb motívumokat.
- ⁴⁷ Michael Schmidt (1869–1956) zsámbéki kőfaragó mester mintakönyve mintegy 3000 bejegyzést tartalmaz, és jelenleg a Donauschwäbisches Zentralmuseum-ban található Ulmban.
- ⁴⁸ Fuchs, 2015. 83. A magyarországi németek temetőikultúrája – Historiográfiai áttekintés 73 REGIO 28. évf. (2020) 3. szám 63–82.
- ⁴⁹ A megkérdezett idős adatközlők visszaemlékezései alapján a XX. század elején előfordult, hogy a családok napszámban dolgozták le a temetés költségeit a plébánosnál, egy-egy sírkő pedig hatalmas kiadást jelentett, hiszen az akár egy tehén vagy hízó árába is kerülhetett.
- ⁵⁰ Jézus görög rövidítésből származó monogramja, vagyis In Hoc Signo, 'e jelben'.
- ⁵¹ Jesus Nazarenus Rex Judaeorum, 'Názáreti Jézus, a zsidók királya'.
- ⁵² Ún. mani in fede szimbólum
- ⁵³ Az erre vonatkozó adatokért köszönet illeti dr. Erb Mariát.
- ⁵⁴ Ennek oka, hogy a német feliratok a németiség nyilvános megvallását jelentenék, ezért ezek a II. világháború után érthető módon jelentősen visszaszorulnak.
- ⁵⁵ Mivel az iskolai oktatás magyarul zajlott, az otthoni és egyéb kommunikáció azonban német nyelvjárásban, ez a kettősség a sírköveken is leképeződött. Helyenként igen feltűnő példákkal találkozhatunk: rajtuk Vater helyett például Fater, Großvater helyett pedig Grószfater olvasható.
- ⁵⁶ A példák a mecseknádasdi temetőből származnak.
- ⁵⁷ Kiszt, 2003. 123.
- ⁵⁸ Frey, 1988. 23.

Örök várakozás

Tűnődések Bárkányi Valkán Zoltán legújabb, kétnyelvű rövidpróza kötetén

Bárkányi Valkán Zoltánt, jeles magyarországi szlovák író, publicistát, szerkesztőt nyolcvanadik születésnapja alkalmából eddigi életműve – a magyarországi szlovákság kulturális örökségének megőrzése és gazdagítása érdekében kifejtett sokoldalú, értékes tevékenysége elismeréseként – az anyaország „A Határon Túli Szlovákok Hivatalának Díjával” tüntette ki. Az író szülőföldje hagyományaiban gyökerező, szlovák nyelvű irodalmi alkotásaival, évtizedeken át jelen volt a magyarországi szlovákok hetilapja, a *Ludové noviny* oldalain, s munkásságával jelentősen hozzájárult a magyarországi szlovák nyelv fejlődéséhez, a nemzetiségi identitás megtartásához, megerősítéséhez.

Az író frissen megjelent, kétnyelvű rövidpróza kötetét *Návšteva / Látogatás* (Croatica, 2021) „Kesztlöci felubélieinek” ajánlja. Az elismert magyarországi szlovák írónak ez már a hetedik önálló könyve, ami szervesen épül az előző, szintén kétnyelvű kötetére – *Balada o starkej / Ballada az öregasszonyról* (Croatica, 2016) –, egyben Pavol Kondač kétnyelvű novelláskötete *Osudové prelomy / Sorsfordulók* (Croatica, 2018) folytatásának is tekinthető, melyet a SlovakUm Non-profit szervezet adott ki. Az új könyv tisztelgés az írói életmű előtt, a szerző születése nyolcvanadik évfordulóján. A személyes jubileum alkalom arra, hogy elmélyüljünk prózájának sajátos világában, belemerüljünk történetei olvasásába, ízlelgetve egyedi művészi stílusát. Közben nem feledkezhetünk meg arról sem, hogy a „fehér sziklák ölelésében” (idézet az írótól) ábrázolt világ ma már csak az emlékezetben és szövegformában létezik. Eppen ez a tény ruházza fel Valkán műveit egy sajátos jelentésbeli többlettel és helyezi új megvilágításba a legújabb kötetét.

A könyv címe *Návšteva / Látogatás* a szövegtörzshöz viszonyítva jelzi írói kézjegyének állandó jegyeit. Egyik visszatérő motívuma éppen a *látogatás* eseménye és a szó jelentésmezéjébe tartozó, vele szorosan összefüggő, akár első olvasásra jelentéktelennek tűnő hétköznapi történetek – *távozás*, (*hiábavaló*) *várakozás a visszatérésre*, a *látogatásra*, *csalódás* – melyek egyrészt a történetek mozgatórugói, másrészt súlyos

konfliktusok és veszteségek következményei. A címválasztás közvetve utal az írói önreflexióra, a különböző korszakokban született prózák közötti folytonosságra. Erről tanúskodik a művészileg igényesen kidolgozott, első önálló kötetéből *Vzplanutie / Fellángolás* (1987) áttemelt címadó elbeszélés is. Ezt a szándékot erősíti a huszonnégy írását magába foglaló antológia, melyben úgy a szlovák, mint a magyar részben tizenkét-tizenkét rövid-próza kapott helyet. Az író a szlovák nyelvű részbe (*Návšteva*) az utóbbi öt évben született, a *Ludové noviny* hasábjain megjelent legújabb műveit sorolta. A magyar nyelvű írások közé (*Látogatás*) az eddig megjelent szlovák nyelvű kötetekből válogatott történeteket (ezeket *Zsembery Teréz* és *Vércse István* megbízható magyar fordításában olvashatjuk). A válogatást mindkét részben a címadó elbeszélés zárja.

A kötet olvasása során feltűnik, hogy a szerző által válogatott szövegek döntő többsége az elmagányosodott, a végső távozásra készülő idős férfiak és asszonyok egyéni tragédiájában kicsúcsosodó *várakozás – látogatás* motívumokra épül (pl. *Strážca / Csősz; Kar / Halotti*

„Egyik visszatérő motívuma éppen a látogatás eseménye...”

tor; *Trpké sklamanie / Keserű csalódás; Kara néni karácsonya / Vianoce tetky Karovej; Narodeniny / Születésnap*). A többi írás különböző nemzedékek időszerű problémáit veszi nagytitkos alá (pl. *Náhodné stretnutie / Váratlan találkozás; Začláňas mi / Eltakarod a napot; Hostia u starkých / Vendégek a nagyszülőknél; Öregek szerelme / Starecká láska*), némileg ellensúlyozva a mulandóság komor légkörét. Az írói érdeklődés határozott elmozdulása az elmúlás felé arra utal, hogy elérkezettnek látja az időt megosztani olvasóival a – napjainkban tabutémának számító – halállal kapcsolatos gondolatait, tapasztalatait. Eddigi életműve is bizonyítja, hogy ifjúkora óta izgatja az elmúlás folyamata, annak észlelhető testi és lelki jelei. Példa erre az írói pályája kezdetén született *Starka / Öregasszony*, (1987) című, finom líraisággal megrajzolt névtelen idős asszony búcsúzása az élettől. Jelen kötet történeteinek középpontjában olyan idős, magányos emberek állnak, akiknek élete folytonos „fájdalmas”, „hiábavaló”, „megalázó” várakozásban telik. Az egykor dolgos, életerős emberek, akik a ház körül, a szőlőben, a mezőn, a kertben, a bányában szorgalmasan végezték munkájukat, mára megöregedtek, elbizonytalanodtak, fizikailag elerőtlenedtek, egészségileg megroppantak. Az enyészeti jeleit döbbenetesen észleli a rég nem látott szülőn a messzire szakadt fiú:

„*Mintha a ráncok a homlokán elmélyültek volna, a szeme beesettebb és fénytelen volt. Kicsi, sovány, száraz öregasszony...*” (Látogatás - 160. old.); „*Karjai pihekönnyű, csont és bőr testet ölelnek*” (Majd, majd - 119. old., mindkét idézet Zsembery Teréz fordítása).

A szülők elmagányosodása kortünet. Esetünkben az okok között sajátos vonásként merülhet fel a fiatalok zárt nemzetiségi közösségből való kiválása, a hagyományos falusi életmód, a nemzedéki elmentések, a hagyományok terhe alól szabadulni vágyó ifjú nemzedék városba áramlása vagy a korabeli politika következtében Szlovákiába, esetenként Nyugatra történt kivándorlása. Ezzel nemcsak a falu közössége, de a hagyományos családmódel is szétesik. A szülők és gyermekeik elidegenednek egymástól, visszatalálniuk egymáshoz szinte lehetetlen. Valkán magára maradt, éltes korban lévő öreg szereplőinek nem marad más, csupán az örökös várakozás valakire vagy valamire. A várakozás különös, felfokozott lelkiállapotként sajátos létformájukká válik. A várakozás tárgyától és eredményétől függően hol pozitív, hol döntően negatív érzésekkel töltődnek fel, amelyek mozgósítják vagy visszafogják energiáikat. A várakozóban reményt és önáltatást vagy csalódást, kijózanodást és kétségbeesést kelt az elmaradt látogatás (*Narodeniny / Születésnap*), a meg nem érkezett levél (*Minulost' sa chcela stretnúť s budúcnosťou / A múlttal találkozni akart a jövővel*), vagy az idősek otthonába kerülés elhúzódnása (*Neúprosné poradie / Kegyetlen sorrend*). A lelki lehangoltság, az elhagyatottság, az egyén reménytelen helyzete akár olyan szélsőséges határesetekben is megnyilvánulhat, mint az öngyilkosság (*Minulost' sa chcela stretnúť s budúcnosťou / A múlttal találkozni akart a jövővel*). Bárkányi Valkán Zoltán műveiben eddig még nem találkozunk az öngyilkosság motívumával, amivel szándéka szerint a magára maradt idősek tarthatatlan helyzetére hívja fel a figyelmet. A történetek szereplőiről tudjuk, hogy mélyen vallásos emberek, akik az elmúlással kapcsolatban is alávetik magukat az egész életüket befolyásoló, irányító katolikus hit elveinek és elvárásainak. A várakozás Jézus születésére, feltámadására, második eljövételére a keresztényi viselkedés alapvető, egész életen át tartó lételeme éppúgy, mint az örök üdvösséget ígérő elmúlásra való készülődés. A hívő ember tisztában van az élet végességével. Tudja, hogy a halál bármikor bekövetkezhet, eljövételének időpontja azonban bizonytalan. A halál bizonyosságának tudata viszont arra készíti, hogy életét felelősen szervezze meg. Az elmúlással összefüggésben érzékelhető, hogy Valkán szereplőinek tudatában összemosódnak a keresztény tanítások és a néphit alkotóelemei. Megfigyelhetjük ezt például a következő idézetben:

„Az írói érdeklődés határozott elmozdulása az elmúlás felé...”

„A várakozóban reményt és önáltatást vagy csalódást, kijózanodást és kétségbeesést kelt az elmaradt látogatás...”

„– Jól figyelj! – folytatta csendesen. – Hajnalban a halál madara nézett rám. Valójában egy kuvik volt, és az ágyam végébe ült. A csőrét ki sem nyitotta, csak nézett és figyelt. Én meg azonnal tudtam, mit akar. Azt, hogy szedjem magam, és menjek vele, mert már eljött az időm. (...) Jozef Sokolík a szobaajtó fölötti keresztre nézett, lassan lehunyta szemét, és elkezdte halkán az ima szavait sutogni.” (Iskolai kirándulás, 110.o., Zsembery Teréz fordítása)

A dédapa halálos ágyán magyarázza unokájának, hogy ha a bagoly (népiesen „kuvik”) a halál madara megjelenik egy ház közelében, ott meghal valaki. A „kuvik” hozzá is eljött jelezve számára, hogy készülődjön a nagy útra. Az elmúlás jelképei a „kuvik” és a kereszt a falusi hívó ember tudatában összefonódik. Az író (a szlovák nyelvű változatban) a főhős helyi szlovák hagyományokhoz, köztük a nyelvhez való hűségét izés helyi szlovák nyelvjárásának megidézésével („len sa pozíral a čučal / csak nézett és hallgatott”) hangsúlyozza. Az autentikus, stilisztikailag releváns, érzelmi és hangulati többletjelentéssel bíró nyelvezettel hiteles, bensőséges hangulatot teremt. A kötet szereplői aktív éveik során tanúi, s egyben életben tartói voltak az elmúlásra várakozás során használatos rítusoknak. A hagyományos családmóddal összeomlásával azonban fokozatosan eltűntek ezek a szokások. Ma már sivár életkörülményeik között aligha képzelhető el akár csak a hagyomány töredékének megvalósulása is:

„Egyedül vagyok akár az ujjam, gondolta, bár van lányom, fiam, unokáim. (...) Elborzadva döbbsent rá, hogy senkitől sem búcsúzott el, nem gyónt meg, bűnbocsánat és utolsó kenet nélkül kell elmennie...” (Strážca / Csósz, 13.o., Zsembery Teréz fordítása)

Ez a körülmény jelzi, hogy a hagyományos kultúra hordozói távoztával végleg szétesnek, eltűnnek azok a szokások, amelyek egykor a mindennapi élet szerves részei voltak. Csak remélhetjük, hogy ezek a rítusok megújított formában idővel új hagyományokat teremtenek. Végezetül egy olyan történetet ajánlunk az olvasó figyelmébe, melyben az író Ilcsa néne közelgő elmúlását a „bánat fekete madarainak” megjelenésével készíti elő. Ilcsa néne egyre csökkenő ereje ellenére is elvégzi az udvarsöprést, s miközben nyugtázza a számára vészjósló jelet, utolsó erejével még elvégzi minden hátralévő munkát a ház körül, hogy megfelelően felkészülve várhassa a kis Jézus születését:

„Amikor már minden gyertya égett, ösztönösen, apró, csoszogós léptekkel visszament az ágyhoz. (...) Így nézte az apró gyertyalángokat, melyek lassan, fokozatosan erőre kaptak és ragyogó fénybe borították a helyet. (...) Egyáltalán nem értette, hogy ebben a szinte vakító fényességben hogyan, honnan jöttek egymás után azok, akiket szeretett. (...) (Kara néni karácsonya, 105-106.o., Zsembery Teréz fordítása)

A szenteste szokásrendjéhez élete utolsó mozzanataig ragaszkodó asszony halálát gyengéd együttérzéssel megrajzolt jelenet a gyertyák fényében felsejlő, régen eltávozott szeretteinek látomásában tetőzik. Eljöttek érte, hogy a kis Jézus születését köszöntő közös éneklés közben együtt távozzanak a megálmódott és várt örök életet ígérő világba. Szimbolikus útjukat a mindannyiuk megtisztulását jelképező hóesés kíséri.

A Bárkányi Valkán Zoltán írói műhelyében született kétnyelvű rövid-próza kötetrel való ismerkedés folyamán egyre nyilvánvalóbbá vált, hogy az író eddig megjelent prózáiban is – néhol közvetetten, másutt a sorok mögött megbújva – tetten érhető tragikus tónus legújabb műveiben egyre komorabb képekben, egyre határozottabban tör magának utat. Ez a szövegek modalitását érintő eltolódás minden bizonnyal éppúgy magyarázható az évek sokasodásával, mint a személyes érintettség lehetőségével. Nem lehet nem észrevenni az idő egyre gyorsulóbb múlását. Laco Novomeský verssora: „Az idő röpköd, mint a végtelenbe tűnő madarak” különösképpen igaz lehet, ha az elmúlásra, Valkán

„A hagyományos családmóddal összeomlásával azonban fokozatosan eltűntek ezek a szokások.”

„Szimbolikus útjukat a mindannyiuk megtisztulását jelképező hóesés kíséri.”

legújabb történeteinek központi motívumára gondolunk. Az író már fiatalkorában megtapasztalta, hogy a szülőfalujában halálra készülődők családjuk körében búcsúznak a földi élettől. A halált akkoriban az élet természetes részének tekintették. Az ebben a témakörben gyűjtött tapasztalatait és élményeit az utóbbi években aktivizálja és felhasználja írásaiban, új témákat, motívumokat és új hangot emelve be prózáiba. Az új témakör hiteles feldolgozása ösztönözést nyújthat az olvasónak ahhoz, hogy a jobbitás szándékával elgondolkozzon ezirányú élettapasztalatain és lehetőségein.

Maruzsné Sebó Katalin

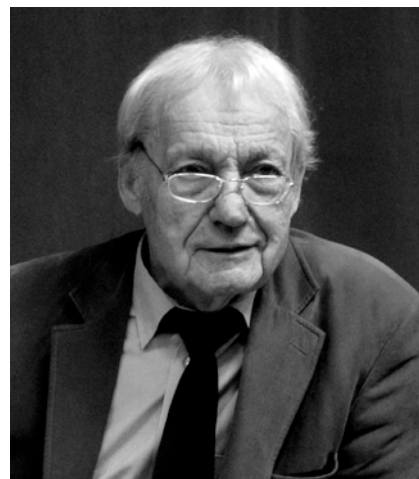
Bárkányi Valkán Zoltán

Majd, majd...

Ifjabb Jozef Petrík középiskolai tanárt már régóta lelkiismeret-furdalás gyötri és sebzett a lelke. Pontosabban attól a naptól fogva, amikor öreg és nagyon beteg anyjának ágyára rátelepedett a halál és magával vitte. Apja egyes-egyedül maradt a családi házban, és nyolcvanhét évesen könnyen sebezhetővé vált. Amikor a temetésen könnyes szemmel nézte anyja koporsóját, keményen megfogadta magában, hogy apját minden körülmények között a lehető leggyakrabban fogja látogatni. Szabadideje azonban kevés, szinte semmi sem volt. Délelőtt tanított, ebéd után egész kora estig a kollégiumban neveletlen gyerekeket tanított mőresra. Hét végén sem volt a maga idejének ura, szakszövegeket fordított. Valamiből csak élnünk kell, mentegetőzött.

Apját eleinte gyakrabban, majd egyre ritkábban hívta fel, de mindig ugyanazt mondta: rengeteg a munkája, de apja csak ne féljen, talál majd ő időt és elmegy meglátogatni, mennie kell. Egy reggel apja és a saját maga névnapján, vagyis József-napon, amire egyébként a felesége figyelmeztette, durván káromkodott és szidta magát, a buta, érzéketlen és hálátlan hazugot. Nagyon szégyellte magát. Legszívesebben a föld alá süllyedt volna. Önkéntelenül a telefon után nyúlt, felhívta a munkahelyét és egyszerűen bejelentette: magas láza van, orvoshoz kell mennie. Alig három óra múlva az ifjabb Jozef Petrík a szülői ház kapuja előtt kiszállt az autóból, hóna alatt szorosán fogta az apjának szánt ajándékot, egy üveget kedvenc kékfrankosából. Ilyet annak idején az apja termelt és becsületesen iszogatta is. Mielőtt a fiatalabb Petrík bement volna, egy kicsit még tipródott, öröm helyett könnyű remegést érzett, amilyen akkor szokta elfogni, amikor a bűneit kellett néha meggyónnia. A figyelmét nem kerülte el a düledező kerítés, az elhanyagolt kiskapu is új olajfestéket kért. A tágas udvaron a pusztulás szembeötlő képe még szájalomra méltóbb volt. Hajdan, ahogy visszaemlékszik, mindenütt példás volt a rend, az udvarról felseperték az utolsó kis szemetet is. Most meg? Felesleges limlom mindenütt, teljesen elhanyagolt, mintha mindenki elhagyta volna. Hatalmas a gaz. A disznóól üres, mintha kifosztották volna, csak pár tyúk csipkedte a foltokban növényvet. Füttyült a kutyának. Semmi. Megremegett félelmében. Ez nem jelentett semmi jót. Régi jó barátja, az öreg farkaskutya mindig megérezte, ha jött, és boldogan eléje futott, hogy üdvözlje. Mindig tudtak bolondozni és panaszkodni egymásnak. Valószínűleg nincs már és teljes joggal a kutyamennyországba került. Valószínűleg onnan néz ide le, csóválja a farkát, játszani szeretne, simogatásra vágyik, gondolta nosztalgiával az ifjabb Jozef Petrík.

„A halált akkoriban az élet természetes részének tekintették.”

Az öreg a tornácon ült, és élvezte a még csípős nap sugarait. Ahogy meglátta a fiát, felállt, és mintha nem hinne a szemének, meglepve felkiáltott:

– Te vagy az, Jozko? Tudtam, megéreztem a térdemben, hogy egyszer csak megjelenysz itt. De hogy ilyen váratlanul, arról nem is álmodtam.

A férfi megölelte öreg, vékonyka apját. Vizsgálódva nézte az arcát. Nehezen hitte, hogy karjai pihekönnyű, csont és bőr testet ölelnek, amelybe csak hálni jár a lélek. Lehetséges, hogy apja ennyire lefogyott? Nem akarta elhinni.

Az üveg bort meghatódott apja kezébe nyomta, zsebkendőjével törölgetni kezdte a szemüvegét és rögtön a szemét is. A legszívesebben elsírta volna magát. Családjukban azonban csak az asszonyok sírhattak. Az érzékeny, könnyező férfiakat mélységesen megvetették. Nemcsak családjukban, hanem az egész faluban.

– Hogy megy a sora, apám? – kérdezte a látogató, amikor már biztos volt benne, hogy a szomorúságtól nem remeg a hangja.

– Jól vagyok fiam – felelte az öreg gondolkodás nélkül. – De mondd csak, minek hoztad a bort? Tudod, hogy nekem is van, nem is kevés. Nemcsak borom, hanem pálinkám is, éget, mint a tűz. Nem kellene fölöslegesen pénzt kidobni.

– Csak hogy koccintsunk – válaszolta a fia. – Hiszen ma névnapunk van, nem igaz?

– Igazad van, fiam – adta meg magát az ünnepelet. – Hát akkor koccintsunk.

– A legjobbakat – az ifjabb Jozef Petrik a szeme magasságába emelte a poharat. – Egészségére, apám.

– A tiédre, fiam!

Az öreg egy percig hallgatott, azután nyugodtan a fiához fordult:

– Hogy most itt vagy, ez azt jelenti, hogy Húsvétra nem jöttök, igaz? Értem én, fiam, értem. Együtt akartok lenni. Ez így van rendjén. Az ember örül, hogy így van, de sajnálja is. Természetesen nem azt, hogy a család együtt van, hanem azt, hogy egyre ritkább vendégek vagytok itt, nálam.

Fia már-már lélegzetet vett, hogy tiltakozzon, de az öreg gyorsan folytatta:

– Vagyunk itt néhányan megözvegyült öregek, akik vasárnaponként találkozgatunk egymásnál. Beszélgetünk, tévét nézünk. Mindenki hoz valamit, bort, pálinkát. A vendéglátó, vagyis a házigazda készít valami egyszerű ételt, gondoskodik édesről vagy sósról. Két héttel ezelőtt itt találkoztunk nálam. Csirkepörköltet főztem galuskával. Látnod kellett volna. Vacsorára egy kanállal se maradt nekem. De nem is erről akarok beszélni.

Akkor megállapodtunk, hogy Húsvétkor ami kell, valahogyan összeadjuk, és a találkozónkon, ahogy illik, lesz bányásült, főtt füstölt sonka kemény tojással, esetleg sült nyúl.

– Apám, küldhetnék valami húst.

– Még mit nem, fiam – legyintett felháborodása jeléül az öreg. – Mindenünk megvan, ami csak kell. Sőt. Majdnem elfelejtettem! Húsvétra megsüthetjük azt az igazi húsvéti finomságot, gidából. Bújna Miskónak van húsvéti gidája, felajánlott belőle nekünk. Elég öregek vagyunk már ahhoz, hogy tudjuk, mindenről magunknak kell gondoskodnunk, nem repül a szánkba a sült galamb! Mint a vendéglőben, ha nem rendelsz, magától senki nem tesz a tányérodra semmit!

A két Petrik megint koccintott.

Rövid hallgatás után az idősebb Jozef Petrik mesélni kezdett a magukra maradt öregekről, akiket a fia is ismert, a velük való találkozásokról, nemcsak vasárnap, hanem hétköznap is. Dicséretképpen nem feledkezett meg a jó viszonyról közöttük, arról, ha valamelyikük csomagot kap a gyerekeitől vagy unokáitól, azonnal riasztja a többieket, hogy jöjjenek egy kis beszélgetésre és kóstolják meg a finomságokat.

Az ifjabb Petrik hirtelen elpirult. Elszántan kutatott az emlékezetében, mikor is küldött csomagot az apjának. Mikor volt? Nem jutott eszébe. Van annak négy-öt hónapja. Aztán felmerült benne a kérdés: miért nem akarja az apja, hogy legalább Húsvétra küldjön neki valamit? Vizsgálódva nézte apja lefogyott, nyúzott, sárgás arcát, beesett, sötét karikás szemét és aszott testét. A sajnálattól fájdalmasan összeszorult a szíve. Bármit mond is az apja, nem hallgat rá. Megfogadta: nagy csomagot küld, és már tudja is, mi lesz benne, milyen nyalánkságot nem utasít vissza. Két üveg jó pezsgőnek is helyet kell szorítania. Legalább Húsvétkor legyen minek örülniük az öregeknek, mint fiatalokkorukban, hadd élvezzék az olyan ételeket, amelyeket a gazdaszonyoknak biztosan nem kellett kétszer kínálniuk!

Apa és fia ekkor mintha elveszítették volna a beszéd fonalát. Csendben szopogatták a poharukat, elevenen elképzelték a következő találkozást, egy jó sort hallgattak. Szó nélkül ültek és iszogattak. Az ifjabb óvatosan csak megnedvesítette a nyelvét a borban, hiszen még vezetnie kellett. Néha észrevétlenül rápillantott a karórájára. Időben haza akar érní, még ilyen-olyan dolga van. Váratlanul felállt, hogy búcsúzzon.

– Hová sietsz úgy?

– Már késő van. Mindjárt sötétedik, és az igazat megvallva nem szívesen vezetek...

– Igazad van, fiam... De várj még egy kicsit...

Az apa felállt, és egyenesen a kamrába ment. Egy perc múlva visszajött, és a karja tele volt füstölt dolgokkal. Egy egész füstölt hátsó házi sonka, néhány szál illatos kolbász, egy darab fehér sózott szalonna. Csak a családnak és az igazán jó barátoknak tartogatott híres házi készítmények.

– Apám, kérek... – a fiú zavarban volt.

– Ne félj semmit, nem neked van, az unokáimnak küldöm. A menyemnek, Ankanak meg vidd ezt a zacskó pucolt diót és egy kevés mákot. Tudom, hogy szívesen süt mindenféle nyalánkságot. Mindjárt hozok egy kis répát, petrezselymet és zellert is. Zöldségem annyi van, hogy nem is tudom, mit kezdjek vele. Most jutott eszembe, krumplit is vihetnél. A pincében van, gyere, legalább egy kis zsákkal szedj. Vigyél, meglátod, megdicsérnek érte!

– Nem, apám, nem... – tiltakozott határozottan a fia. – Hiszen tudja, mindenünk megvan, ami csak kell...

– Ugyan, gyeregem. Egy év alatt sem eszem meg ezt a sok zöldséget... Én már inkább csak csipegetek...

Az ifjabb Jozef Petiiknek nem kellett magyaráznia, piruló arca mutatta, mennyire szégyenkezik, amikor apja terméséből ennyi mindent a csomagtartóba rakott.

– Apám, névnapja alkalmából még egyszer minden jót kívánok – búcsúzott ifjabb Jozef Petrik a szülőapjától. – És üdvözlöm a barátait is. Mindannyiuknak kellemes húsvéti ünnepeket kívánok! – mondta búcsúzóul, és behuppant a volán mögé.

Idősebb Jozef Petrik még akkor is a kapu előtt álldogált, amikor az autó már rég eltűnt a szeme elől az éles kanyarban. Csak a Jóisten tudja, sóhajtott fel szomorú szívvel, amikor végre elhatározta, hogy bemegy. Lassú mozdulatokkal becsukta a félhomályba merült ház kapuját. Kulccsal a kezében jobbjával még reménytelenül legyintett egyet, mint akinek már nincs mit mondania. Csak a Jóisten tudja...

(Zsembery Teréz fordítása)

Komatálak

A Nemzeti Művelődési Intézet Tolna Megyei Igazgatósága által szervezett Komatál – Nagyanyaink öröksége elnevezésű programba 2020 őszén öt Tolna megyei település (Bonyhád, Györköny, Mözs, Nagymányok, Pári) német nemzetiségi csoportja kapcsolódott be. A főzéshez a Szekszárdi Német Nemzetiségi Önkormányzat biztosított helyet a Heinek Ottó Községi Házban. A hagyományokat ismerő asszonyok megfőzték, és bemutatták a településükre jellemző komatálás ételeket, valamint a komatálzás szokásait. Ennek részletei településenként eltérőek, lényege azonban mindenhol ugyanaz: egy gyermek születése után néhány napig a keresztanya, más rokon vagy a tágabb közösség gondoskodott a gyermekágyas édesanya (és családja) étkezéséről. Nemcsak településenként, de felekezetenként is eltérő volt, hány napig, kik és milyen ételeket vittek az édesanyának. Az azonban mindenhol természetes volt, hogy könnyű, tejfakasztó és tartalmas étkeket és mindig teljes menüt készítettek. A levesben főtt húshoz különböző mártásokat adtak, és sütemény vagy kalács nélkül nem zárulhatott az ebéd.

A programban részt vevők a VII. Tolna Megyei Értékek Napján, 2021. július 23-án Sárszentlőrincen is bemutatták a komatálás szokásokat, recepteket és ételeket. Ezekből válogattunk.

Tyúkhúsleves (Mözs)

Hozzávalók: 2 kg tyúkhús (itt a megtöltött tyúk lett megfőzve), 100 g sárgarépa, 100 g petrezselyemgyökér, 1 hagyma, 4 gerezd fokhagyma, 1 paprika, 1 csokor petrezselyem zöldje, 10 szem feketebors, 1 db káposztatorzsa, víz, só, cérnametélt.

A húst hideg vízben, só hozzáadásával feltesszük főni. Miután felforrt a víz, leszűrjük a habját, és valamennyi hozzávalót beletesszük. Egyenletes hőfokon, lassan készre főzzük. A puha húst kivesszük a léből, és a levest óvatosan leszűrjük, majd belefőzzük a cérnametéltet. A levest melegben tartjuk és ecetes tormával vagy paradicsommártással második fogásként tálaljuk.

Becsinált leves (Nagymányok)

Hozzávalók: 4 db csirkeszárny, 2 db csirkecomb, 1 db csirkemell, 4 sárgarépa, 2 fehérrepa, 1 fej hagyma, 1 gerezd fokhagyma, só, kevés zsír, liszt.

Egy fazékban egy kanál zsíron megpirítjuk a csirke részeit, majd hozzáadjuk a reszelt hagymát, fokhagymát. Tovább pirítjuk. Ezután beletesszük a karikára vágott zöldségeket. Ezzel együtt is pirítjuk. Megszórjuk liszttel, felöntjük vízzel. Sózzuk, majd fedő alatt puhára pároljuk. A végén grízgaluskával gazdagítjuk.

Borleves (Pári)

Hozzávalók: 1 l fehérbor, 1 l víz, 10+5 evőkanál cukor, 5 tojás, 5 evőkanál tejjől, 1 evőkanál liszt, 2 szegfűszeg, 2 fahéjrúd, 2 szelet citrom.

Ebédet vivő asszonyok és útra elkészített komatál (archív felvételek)

A bort a vízzel, a fűszerekkel és tíz evőkanál cukorral felfőzzük. A tojásfehérjét a tojássárgájától szétválasztjuk. A tojássárgáját az öt evőkanál cukorral, a tejjel, a liszttel jól elkeverjük, és óvatosan a leveshez adjuk, majd újra felforraljuk. Végül felferjük a tojásfehérjét, kánalanként a leveshez adjuk, és így tálaljuk.

Köles szós (Pári)

Hozzávalók: 1 csésze köles, 2 csésze tej, 1 tojássárgája, 1 teáskanál vaj, 1 csipet só, cukor ízlés szerint.

A kölest megmossuk, lecsepegtetjük, és a forrásban lévő tejhez adjuk. Amikor megpuhult és pépessé vált, a cukorral, sóval ízesítjük, majd hozzáadjuk a vajat s a tojássárgáját. Somkompóttal tálaljuk.

Paradicsomszós (Mözs)

Hozzávalók: 2 evőkanál zsiradék, 2 evőkanál liszt, 0,5 l paradicsomlé vagy sűrített paradicsom, só, cukor.

Világos rántást készítünk, majd felengedjük a paradicsomlével, és simára keverjük. Cukorral, sóval ízesítjük és felfőzzük. Főtt levesthúshoz kínáljuk. Hasonlóan készül a hagymamártás, zellerszós, fokhagymamártás, tormamártás, kaporszós főzőtejszínnel, fahéjas porcukorral.

Sváb fokhagymás pecsenye (Bonyhád)

Hozzávalók: 6 szelet sertés tarja, 5-6 gerezd fokhagyma, 1 evőkanál zsír, liszt, őrölt paprika, őrölt bors, só.

A hússzeleteket enyhén kiklopfoljuk, lisztbe forgatjuk, a felmelegített zsíron hirtelen átsütjük, amíg a hús kifehéredik. A szeleteket lábasba tesszük, kevés vizet öntünk rá, hozzáadjuk az apróra zúzott fokhagymát, sót, őrölt paprikát. Lassú tűzön puhára pároljuk. Vigyázzunk, ne hogy lesüljön! Házi készítésű krokettel vagy sült krumplival tálaljuk.

Filcli – májas töltelék (Györköny)

Hozzávalók: 1 csibemell, 2 zsemle, 2 csibemáj, 2 zúza, 2 evőkanál zsiradék, 1 hagyma, petrezselyem zöldje, 5 tojás, só, bors.

A csibemáját, zúzat és a csibemellet apró darabokra vágjuk, a zsemlet beáztatjuk vízbe. Az apróra vágott hagymát forró zsiradékban megpirítjuk, hozzáadjuk a húst, megsózzuk, kevés vízzel felöntjük, és puhára pároljuk. Azután hozzátesszük a májat, a finomra vágott petrezselyem zöldjét, borsot és a kinyomkodott zsemleket. Végül a tojásokat jól felferjük, és a húsról öntjük. A lábasban állandó keverés és forgatás mellett az egész tölteléket jól átsütjük. Főtt krumplival és párolt káposztával tálaljuk.

Csirkepaprikás széles metélttel (Györköny)

Hozzávalók: 1 egész csirke darabolva, 2 fej vöröshagyma, 2 dl tejföl, 1 db paprika, 1 db paradicsom, 2 evőkanál zsír, 1 evőkanál piros paprika, 1 evőkanál liszt, só, őrölt bors.

A csirkét előkészítjük, feldaraboljuk. A megtisztított hagymát apró kockára vágjuk, a zsíron megpirítjuk, hozzáadjuk az apróra vágott paprikát, paradicsomot, rátesszük a húst, kicsit összesütjük (dinszteljük), hozzáadjuk a piros paprikát, összeforgatjuk, felöntjük annyi vízzel, hogy csak felérje, de ne lepje el a húst. Sóval, borssal ízesítjük, puhára főzzük (35-40 perc). A tejfölt a liszttel simára keverjük, hozzáadunk 3-4 kanálnyit a saftból és elkeverve a csirkepörköltökhöz adjuk, pár pillanatig forraljuk. Apróra vágott friss petrezselyemzölddel megszórjuk. Házi széles metélttel tálaljuk.

Inhalt „Barátság”/ „Freundschaft”

Jahrgang 28. Heft 5.

In unserer Novemberausgabe können Sie ein Gespräch mit der zur rumänischen Nationalität in Ungarn gehörenden Ethnografin Emília Martyin lesen, die seit 2013 Mitarbeiter des Munkácsy Mihály Museums in Békéscsaba ist. Sie war Gründungsmitglied des in Gyula gegründeten Forschungsinstitutes der rumänischen Nationalität in Ungarn. Sie ist der Meinung, dass das Erbe der Vergangenheit auch Teil des Alltags sein sollte. In unserer neuen Reihe stellen wir die in den Museen der Komitate auffindbaren Schätze der Nationalitäten vor. In Gedenken an die nach dem zweiten Weltkrieg in Budapest angekommenen Kinder aus Griechenland – die schließlich ihr ganzes Leben in Ungarn verbracht haben – fand in Újpest die Einweihung einer Gedenktafel statt. In der Siedlung Véménd im Komitat Baranya wurde das Weitertradieren der seit mehreren Jahrzehnten erfolgreichen musikalischen Traditionen zum Ziel gesetzt: im Dorf gibt es eine Kinder-Blaskapelle, einen Chor sowie eine Tanzgruppe. Wir gewähren einen historiografischen Überblick über die Charakteristika der ungarndeutschen Friedhöfe, über die Begräbnisbräuche, sowie über die Änderung der Grabinschriften und der Grabsteine. Als Lektüre empfehlen wir ein Kapitel aus dem neuen Kleinroman des zur slowakischen Nationalität in Ungarn gehörenden Schriftstellers Zoltán Bárkányi Valkán mit dem Titel Besuch/Návsteva. Die Zeitschrift „BARÁTSÁG” erscheint zum nächsten Mal am 15. Dezember.

In our November issue, you can read an interview with Emília Martyin, a Hungarian Romanian ethnographer, who has been an ethnographer at the Mihály Munkácsy Museum in Békéscsaba since 2013. He was a founding member of the Hungarian Romanian Research Institute established in Gyula. He believes that the legacy of the past should be part of our everyday life. We are starting a new series where we present the national treasures that can be found in the county museums. A memorial plaque commemorates the Greek children who arrived in Budapest after the Second World War in Újpest and eventually lived their entire lives in Hungary. In Véménd, Baranya county, the aim is to carry on the decades-long, successful German musical traditions: a children's wind orchestra, choir and dance choir operate in the settlement. We provide a histographic overview of the characteristics of German cemeteries in Hungary, the development of burial customs and the changes in epitaphs and tombstones. We publish an excerpt from the new short novel by the Hungarian Slovak writer Zoltán Valkán entitled Visit / Návsteva. The next issue of BARÁTSÁG will be released on December 15th.

Contents “Barátság”/ “Friendship”

Vol. 28. No. 5

Lapzárta: 2021. október 31.

A BARÁTSÁG következő száma 2021. december 15-én jelenik meg.